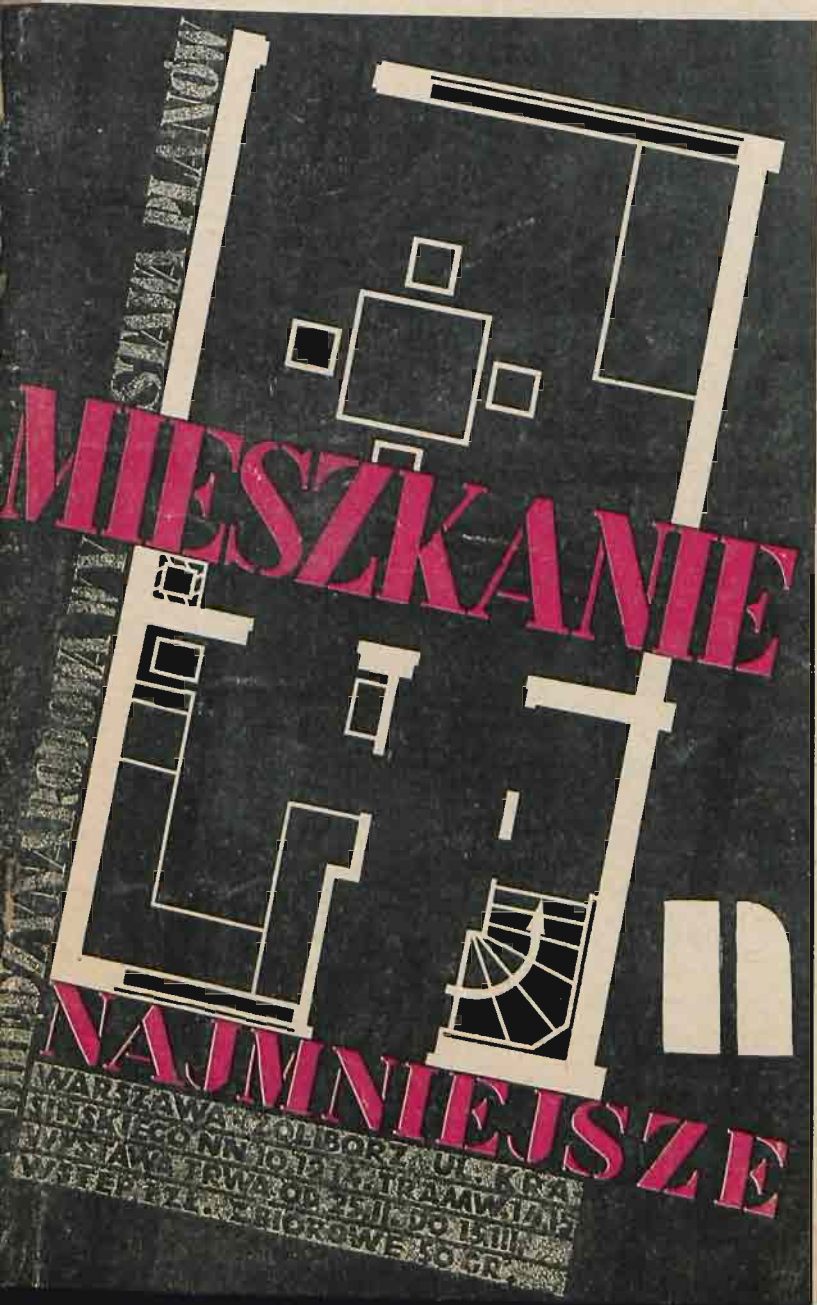

II 38, P.

Bielle mieszkanie

KATALOG
WYSTAWY

marzec 1930

TREŚĆ Nr. 3 „DOM, OSIEDLE, MIESZKANIE”

Mieszkanie najmniejsze	— Teodor Toeplitz.
O planach małych mieszkań	— Stanisław Brukański.
Metody badania planów	— B. T.
Domek z programu Loucheura	— Szymon Syrkus.
Dom przy ulicy Spacerowej	— Wacław Weker.
Budownictwo Spółdzielcze w Szwecji	— Swen Wallander.
Okna szwedzkie	— Z. M.
Umeblowanie mieszkań robotniczych	— Stanisław Tołwiński.
Racjonalizacja mebli i sprzętów	— Bruno Zborowski.
Sztuka ludowa w małym mieszkaniu	— Jankowska—Oryźyna.
Naświetlanie domów mieszkalnych	— Józef Jankowski.
Planowanie miast przy rajzbracie	— T. T.
Latarnia morska w Warszawie	— R. Świerczyński.
Przedwiośnie	— J. T.
Chicago Regional Planing Association	— Szczęsny Rutkowski.
Kronika	
Z książek i pism	
Zebrania i Zrzeszenia	

OD ADMINISTRACJI

Przypominamy pp. Prenumeratorom o wpłaceniu zaległej prenumeraty na nasze konto w P.K.O. Nr. 19.145, gdyż w przeciwnym razie naszą wysyłkę naszego pisma zmuszeni będziemy wstrzymać.

PRENUMERATA MIESIĘCZNIKA „DOM” „OSIEDLE” „MIESZKANIE”
15 ZŁ. ROCZNIE, 8 ZŁ. PÓŁROCZNIE.
CENA POJEDYNCZEGO NUMERU — ZŁ. 1.50.

CENY OGŁOSZEŃ:

CZŁŁ STRONA 300 ZŁ. — PÓŁ STRONY 150 — CZWIARTKA STRONY 80 — ÓSEMKA STRONY 45 ZŁ.

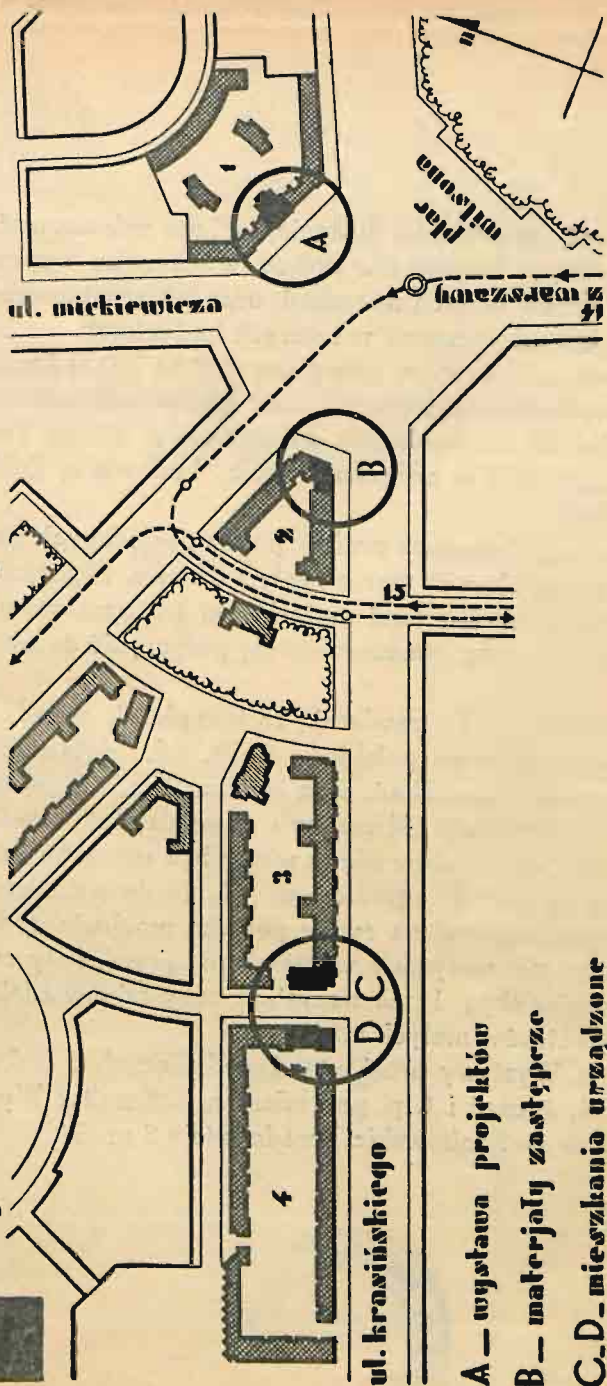

ADRES REDAKCJI I ADMINISTRACJI KRAK. PRZEDMIEŚCIE 5 M. 3.
TEL. 202-05. KONTO CZEKOWE P. K. O. 19.145.

Odbito w drukarni „Robotnik”, Warszawa, Warecka 7.

wystawa „mieszkanie najmniejsze”

ul. krawińskiego

- A — wystawa projektów
- B — materiały zastępcze
- C, D — mieszkania urządzone

Wystawa „Mieszkanie Najmniejsze” ma zobrazować wysiłki, podejmowane w różnych krajach i w Polsce, w kierunku wypracowania najdogodniejszych typów małych mieszkań, oraz ich umeblowania i urządzenia. Wystawa będzie umieszczona w czterech budynkach.

Budynek „A” zawiera plany stanowiące międzynarodową wystawę okrężną „Mieszkanie Najmniejsze”, oraz plany architektów polskich, m. in. plany, wyróżnione na konkursie Ministerstwa Robót Publicznych, oraz wykonywane obecnie w związku z akcją budowlaną Zakładów ubezpieczeń społecznych.

Budynek „B” zawiera próbny pokaz posiadanych na rynku polskim materiałów, zastępujących mur z cegły i drzewo. Zaznajomienie się ogółu osób zainteresowanych z temi materiałami zastępczemi ułatwi ich umiejętne stosowanie, a tem samem może się przyczynić do obniżenia kosztów budowy.

Budynki „C” i „D” zawierają 13 kompletnie urządzonych mieszkań wykazujących możliwości polskiego przemysłu, dotyczące umeblowania i urządzenia małych mieszkań, oraz stoiska firm.

Komitet Wystawy „Mieszkanie Najmniejsze” stwierdza, iż żadne z wystawionych eksponatów nie powinny być uważane za wzorowe, gdyż zadania wystawy zostały ograniczone jedynie do wskazania umeblowania i urządzenia posiadanemi na rynku polskim możliwie tanimi wyrobami.

Niestety nie wszystkie wystawione przedmioty mają oznaczone przez wystawców ceny i nie wszystkie ceny odpowiadają możliwościom płatniczym lokatorów małych mieszkań.

Komitet Wystawy prosi ogół zwiedzających o łaskawe kierowanie uwag, zapytań, życzeń i t. p. pod adresem: „Komitet Wystawy Mieszkanie Najmniejsze — Krakowskie Przedmieście 5 m. 3”.

II.38.P

BUDYNEK „A“

I. MIĘDZYNARODOWA WYSTAWA PLANÓW.

Domy jednorodzinne.

1.	Racz	Budapeszt
2.	Tessenow	Frankfurt n/Odra
3.	Le Corbusier i P. Jeanneret	Paryż
4.	Eggericx	Bruksella
5.	Eggericx	Bruksella
6.	Oud	Rotterdam
7.	Eggericx	Bruksella
8.	Hendrix	Bruksella
9.	Gropius	Dessau
10.	May-Kaufmann	Frankfurt n/Menem
11.	Artaria i Schmidt	Bazylea
12.	Brinkmann i v. d. Vlugt	Rotterdam
13.	Henveaux	Bruksella
14.	Schuster	Wiedeń
15.	Spółnota architektów	Sztokholm
16.	Racz	Budapeszt
17.	Vallejo	Madryt
18.	Zarranz und Madariaga	Madryt

Domy dwurodzinne.

51.	Salvador	Madryt
52.	May - Kaufmann	Frankfurt n/Menem
53.	Oud	Rotterdam
54.	Schwagenscheidt	Frankfurt n/Menem
55.	Le Corbusier i P. Jeanneret	Paryż
56.	Le Corbusier i P. Jeanneret	Paryż

Domy wielomieszkańkowe.

101.	Bezimiennie	Turyń
102.	Hermkes	Frankfurt n/Menem
103.	Schwagenscheidt - Kratz - Winter	Frankfurt n/Menem
104.	Hellwig	Wiedeń
105.	Bourgeois	Bruksella

106.	Schütte i Schütte - Lihotzky	Frankfurt n/Menem
107.	Lurçat	Paryż
108.	Schwagenscheidt - Kratz - Winter	Frankfurt n/Menem
109.	Berliner, Łukasik, Słońska, Szereszewski	Łódź
111.	G. Masirevich	Budapeszt
112.	Berliner, Łukasik, Słońska, Szereszewski	Łódź
113.	B. Zborowski	Warszawa
114.	Stam	Frankfurt n/Menem
115.	Lehr	Frankfurt n/Menem
116.	Kramer-Blanck	Frankfurt n/Menem
117.	Schwagenscheidt-Kratz-Winter	Frankfurt n/Menem
118.	Block i Hochfeld	Hamburg
119.	Schuster	Wiedeń
120.	Schuster	Frankfurt n/Menem
121.	Heim i Kempfer	Wrocław
122.	Stary przykład (1850 r.)	Bloomsbury
123.	May-Kaufmann	Frankfurt n/Menem
124.	Stam	Frankfurt n/Menem
125.	Gropius	Karlsruhe
126.	May-Kaufmann	Frankfurt n/Menem
127.	Frank	Wiedeń
128.	Block i Hochfeld	Hamburg
129.	Zarząd Miasta	Oslo
130.	B. i St. Brukalscy	Warszawa
131.	Brenner	Wiedeń
132.	Le Corbusier i P. Jeanmeret	Paryż
133.	Stam	Wisbaden
134.	Schmidt	Bazylea
135.	Kemper	Frankfurt n/Menem
136.	May-Schwagenscheidt	Frankfurt n/Menem
137.	Bourgeois	Bruksella
138.	Pflegard i Häfeli	Zurich
139.	Kramer-Blanck	Frankfurt n/Menem
140.	Stam	Frankfurt n/Menem
141.	Schuster	Frankfurt n/Menem
142.	Schwagenscheidt - Kratz - Winter	Frankfurt n/Menem
143.	Rietfeld	Rotterdam
144.	Artaria i Schmidt	Bazylea
145.	Moreux	Paryż
146.	Heim i Kempfer	Wrocław
147.	B. Zborowski	Warszawa
148a.	Corlet	Paryż
148b.	Corlet	Paryż
149.	Bernoulli	Bazylea
150.	Zarząd Miasta	Oslo
151.	Schütte-Lihotzky i Schütte	Frankfurt n/Menem
152.	Heim i Kempfer	Wrocław
153.	Rieteil	Utrecht
154.	Berliner, Łukasik, Słońska, Szereszewski	Łódź
155.	Kramer - Blanck	Frankfurt n/Menem
156.	Spółnota architektów	Sztokholm

157.	Lurçat	Paryż
158.	Arralle	Madryt
159.	Gropius	Karlsruhe
160.	Markelius	Sztokholm
161.	Zarząd Miasta	Oslo
162.	Przykład złego rozwiązania	Bruksella
163.	Heim i Kempfer	Wrocław
164.	Stam	Wisbaden
165.	Bourgeois	Bruksella
166.	Lurçat	Paryż
167.	Rasch	Sztuttgart
168.	Roeckle	Karlsruhe
169.	Roeckle	Karlsruhe
171.	Bourgeois	Bruksella
172.	Kaufmann	Berlin-Frankfurt n'M.
173.	Blanck-Brenner	Frankfurt n/Menem
174.	Instytut mieszkań ludowych	Medjolan
175.	Heim i Kempfer	Wrocław
176.	Klein	Berlin
177.	Dom czynszowy	Berlin
201.	Bezimiennie	Moskwa
202.	Bezimiennie	U. S. A.
203.	Bezimiennie	U. S. A.
204.	Artaria i Schmidt	Bazylea
205.	Zimdahl	Sztokholm
206.	Kabina na statku	
207.	Schwagenseidit	Frankfurt n'Menem

II. PROJEKTY WYRÓŻNIONE NA KONKURSIE MINISTERSTWA ROBÓT PUBLICZNYCH.

- Nr. 22. Edm. Piotrowski.
 Nr. 72. Jan Karzewski.
 Nr. 11. K. Prokólski.
 Nr. 15. N. Spsychalski.
 Nr. 34. T. Pisiewicz.
 Nr. 41. Z. Konrad.
 Nr. 43. T. Pisiewicz.
 Nr. 44. L. Kario.
 Nr. 48 i 49. B. Lachert, J. Szanajca i Wł. Winkler.
 Nr. 51. Spółdz. Mieszk. „Jedność”, B. Lachert i J. Szanajca.
 Nr. 59. J. Neyman i W. Czeczott
 Nr. 64. L. Tomaszewski i A. Kowalski.
 Nr. 2. St. Tworkowski i Z. Gierszewski.
 Nr. 9. Cz. Duchnowski, J. Goliński i A. Preusówna.
 Nr. 21. Edm. Piotrowski.
 Nr. 23. M. Słońska i J. Łukasik.
 Nr. 37. A. Odyniec - Dobrowolski.
 Nr. 65. S. Sienicki, J. Stefanowicz i H. Wąsowicz.
 Nr. 69. J. Klewin.

III. PROJEKTY WYKONANE PRZEZ BIURO PROJEKTÓW ZAKŁADÓW UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH.

1. 1 izb + 1½ izb.
2. 1½ izb + 2 izb.
3. 2 pokoje.
4. 2 pokoje albo 1 pok. z kuchnią (do układu Nr. 3).
5. 1½ izby z galerji.
6. 2 pokoje z galerji.
7. 3 pokoje.

IV. INNE PROJEKTY ARCHITEKTÓW POLSKICH.

- Arch. R. Gutt i J. Jankowski — Warszawa.
8. Mieszkanie jednoizbowe.
  9. Mieszkanie dwuizbowe.
  10. Mieszkanie trzyizbowe.
  11. Mieszkanie dwuizbowe.
  12. Dom zbiorowy w Gdyni.
- Arch. J. Jankowski — Warszawa.
13. Mieszkanie dwuizbowe.
  14. Mieszkanie trzyizbowe.
  15. Mieszkanie trzyizbowe.
  16. Dom jednorodzinny.
- Arch. A. Jawornicki — Warszawa.
17. Mieszkanie dwuizbowe.
- Arch. W. Weker — Warszawa.
18. Mieszkanie dwuizbowe.
- Arch. H. Jasiński — Kraków.
19. Dom trzytraktowy.
- Arch. L. Tomaszewski — Warszawa.
20. Dom szeregowy jednorod.
  21. Mieszkanie trzyizbowe.
- Arch. N. Jankowska — Warszawa.
22. Dom szeregowy jednorod.
- Śląski Urząd Wojewódzki.
23. Dom jednorodzinny.
- Magistrat m. Katowic — arch. Sikorski.
24. Mieszkania.
- Magistrat m. Lwowa — arch. Pisiewicz.
25. Mieszkania.
- Arch. J. Karzewski i J. Woyzbun — Warszawa.
26. Mieszkania „Powszechn. Robotn. Spółdz. Mieszk.”
  27. Mieszkania „Powszechn. Robotn. Spółdz. Mieszk.”
- Liga Pracy — arch. B. Żurkowski.
28. Mieszkanie dwuizbowe.

BUDYNEK „B”

1. Dutlinger E. i Borowik. A. — Biuro Sprzedaży i składy artykułów technicznych - budowlanych, Warszawa, ul. Prózna Nr. 10; tel.: 24-65, 439-58, 260-55, 5-12.

Płyty TORFOLEUM — materiał izolacyjny ciepło i zimno-chronny, tłumiący dźwięki i niedopuszczający wilgoci.

Wielkość płyt $0,50 \times 1,00$.

Grubość:	2	2,5	3	4	5	6	8	10 cm.
Waga:	3,5	4	5	7	8,5	10	14	17 kg./m ²

Przedmiot wystawiany: fragmenty konstrukcyjne izolacji ścian i stropów płytami Torfoleum.

Lekkie deski-dyle „TEKTON” — izolacyjne płyty budowlane.

Wielki wymiar — mały ciężar.

Wielkość dyl: $0,50 \times 3,50$.

Grubość:	3	4	6 cm.
Waga:	11	14	17 kg./m ² .

przedmiot wystawiany: fragmenty konstrukcyjne izolacji ścian i stropów dylami TEKTON.

2. „Stamat”, Sp. z o. o. — Dom Handlowy, artykuły budowlane i techniczne, Warszawa, Wilcza 23, tel. 245-89.

CELOLIT — płyty budowlane z lekkiego porowatego betonu. Fabryka „Celolitu” Stawki 4, Warszawa, tel.: 294-21 i 245-89.

Przedmiot wystawiony: fragmenty konstrukcyjne ścian i stropów, wykonane z celolitu.

IZOBET — beton izolowany syst. Inż. Dyonizego Popławskiego, z. pat. Nr. 3716, łączy w jednolitą całość beton i Celolit, dając ściany mocne i izolujące od wilgoci i chłodu. Informacji udziela p. Inż. Popławski, Mazowiecka 16 m. 4 — tel. 58-70.

Przedmiot wystawiony: fragmenty konstrukcyjne ścian i stropów z „IZOBETU”.

3. Związek Fabrykantów Dykt i Fornierów w Polsce. Warszawa, Marszałkowska 99 m. 2; tel. 432-35.

N. Cukier, Warszawa, ul. Twarda Nr. 10. — Fabryki: Horodyszczce, woj. Wołyńskie i Piotrków Trybunalski.

„Dykta”, Zakłady Przemysłowe — Ostrów, woj. Poznańskie.

A. Edelstein i Jachniuk. — Kostopol, woj. Wołyńskie.

E. Hasbach. — Białystok — Dojlidy.

A. Kleiman. — Warszawa, Al. Ujazdowskie 39. Fabryki: Mosty i Szczuczyn, woj. Wileńskie.

Tow. Bracia L. i Al. Lourié. — Pińsk.

A. Mercier. — Pińsk, ul. Wodociągowa 1.

Oikos, S. A. — Lwów, ul. 3 maja 16, fabryki: Rzęsna Polska i Piotrków Trybunalski.

Oswa, S. A. — Bydgoszcz, ul. Promenada 26, fabryka: Kapuścisko Małe pod Bydgoszczą.

Włocławska Fabryka Przetworów Drzewnych M. L. Opatowski. — Włocławek.

Tow. Przemysłowe Leśne. — Warszawa, ul. Królewska 35, fabryka Orzew, woj. Wołyńskie.

DYKTY KLEJONE: jednolity giętki materiał dla nowoczesnych wnętrz i mebli. Przedmiot wystawiony: fragmenty konstrukcyjne drzwi, ścianek działowych, boazerji oraz meble, wykonane w firmie: F. Biernatowicz i E. Hasper, Przedsiębiorstwo Meblowo-Budowlane. Fabryka Stolarska — Warszawa, Wolska 54 i Płocka 22; tel. 427-90.

4. Zjednoczone Zakłady Przemysłowe „Felzytyn i Trocal” — wyłączna sprzedaż: Biuro Techniczno - Handlowe „Szyfropol” Warszawa, Hoża 48 — tel.: 117-96, 118195, 93-95, 118-48, 1-04.

TROCAL — gęsty—półgęsty—rzadki — składa się z bitumu meksykańskiego, specjalnych olejów, włókien azbestowych, gumy etc., służy do utrwalania, uszczelniania i izolacji dachów; izolacji murów; chroni przed wilgocią i zniszczeniem od wichrów i burz; jest wytrzymały na działanie kwasów i zasad.

Przedmiot wystawiony: fragmenty konstrukcyjne izolacji stropów i dachów Trocalem.

FELZYTYN — barwna i sucha szlachetna wyprawa zewnętrzna i dla wnętrz.

Przedmiot wystawiony: fragmenty ścian, wyprawionych felzytynem.

5. Zakłady Przemysłowe „Eternit” Sp. Akc. — Zarząd: Warszawa, Koszykowa 43 m. 54; tel. 403-83. Fabryka w Lublinie, tel. 3-29.

GAZOBETON (AEROCRET) — lekki porowaty beton w postaci płyt budowlanych, służy jako wypełnienie szkieletu żelaznego lub żelbetowego, oraz jako samodzielna ściana konstrukcyjna.

Przedmiot wystawiony: fragmenty konstrukcyjne ścian i stropów.

6. Zagajski Mieczysław, Sp. Akc. — Tow. Handlowo - Przemysłowe. Warszawa, Żórawia 3, tel. 297-47, 27-53, 57-36, 57-37, 60-20.

HERAKLITH — trwałe — lekkie — ogniotrwałe płyty budowlane z wełny drzewnej, przepojonej magnezylem i powiązanych w spoiwą masę, izolującą ciepło, zimno i dźwięki, niedopuszczając wilgoci. Płyty Heraklith służą do wypełnienia szkieletów żelazobetonowych, żelaznych lub drewnianych oraz do budowy ścianek działowych, izolacji ścian i stropów. Duże wymiary płyt umożliwiają szybką budowę. Przedmiot wystawiony: fragmenty konstrukcyjne ścian i stropów.

7. Cemunit, Sp. z o. o. Lwów, Szumlańskich 17, tel. 40-02. Warszawa: Żoliborz — Społeczne Przedsiębiorstwo Budowlane. Ogniotrwałe płyty z lekkiego betonu trocinowego CEMUNIT (wynalazek inż. B. J. Kopelowicza), służą jako materiał wypełniający dla szkieletów żelaznych lub drewnianych, izolują ciepło, zimno i dźwięki, nie dopuszczając wilgoci. Umożliwiają budowę zimą.

Przedmiot wystawiony: w dziale materiałów zastępczych: płyty cemunitowe na terenie D — domek z cemunitu.

8. Inż. Jan Pędzich, Dom Tech. - Handlowy. Warszawa, Zielna 30, tel. 108-70.

Płyty BERBECA z trzciny prasowanej, patent Inż. Dunina i Zieliń-

skiego, Lwów, Pl. Bernardyński 10, tel. 13-73. Płyty BERBECA służą jako tani materiał na ścianki działowe oraz na izolację ciepło i zimnochronną, dźwiękową i od wilgoci.

Przedmiot wystawiony: płyty trzcinowe BERBECA.

9. Rudzki K. i Sp. — Tow. Przemysłu Metalowego, Sp. Akc. Warszawa, Fabryczna 3; tel.: 56-78, 63-87, 192-87, 21-87, 91-87, 185-87, 74-87.

Przedmiot wystawiony: fotografie i plany pierwszego w Polsce DOMU STALOWEGO (syst. Br. Böhler, Arch. A. Schmidt) — ul. Grochowska, dojazd tramwajem Nr. 24 do końca linii.

10. E. Schmidt. — Wytwórnia Wyrobów Betonowych i Ksylolitywych. Warszawa, Al. Grójecka 56, tel.: 328-39, 311-08.

Przedmiot wystawiony: Posadzki jednolite ksyloolitowe KSYLO-MENT. Jastrych skałodrzewny pod parkiety i linoleum.

11. Rzewuski i S-ka, fabr. maszyn. — Formy i maszyny budowlane. Warszawa, ul. Ordynacka 7; tel.: 28-95 i 28-17.

Przedmiot wystawiony: Pustaki betonowe ALFA, 3 warstwy niełączących się próżni, rozłożonych w szachownicę.

Budowę z pustaków ALFA i materiałów zastępczych wykonywa Przedsiębiorstwo Inżynieryjno - Budowlane N. H. Hryckiewicz. Warszawa, Nowy Świat 42, tel.: 533-00 i 114.

12. „Polgrem“ Dom Techniczny i Handlowy. — Sp. z ogr. odp. Katowice, pl. Wolności 9, tel. 23-06.

Szybkomieszarki przeciwpędne systemu EIRICH — służące jednocześnie do gaszenia wapna, do wyrobu suchej wyprawy oraz do wyrobu betonu.

PŁYTY TORFOWE I PŁYTY DRZEWNO-MAGNEZYTOWE:

Przedmiot wystawiony: szybkomieszarka przeciwpędna syst. „Eirich“. Płyty torfowe i drzewno - magnezytowe.

13. Biuro Techniczne Albert Karp Inżynier. Warszawa, Wilcza 54, tel. 172-47.

Przedmiot wystawiony: pustaki stropowe długości do 1 m. 50, płyty gipsowo-tekturowe PABCO, izolacja dachów płaskich „SUPERCOTE“.

14. Hugo Hillebrandt — Warszawa, Czerniakowska 215.

Przedmiot wystawiony: gałka do drzwi frontowych z białego metalu — cena zł. 8.50; para klamek z białego metalu — cena za parę zł. 12.

15. Bracia Lubert, fabryka okuć budowlanych. — Warszawa, Żłota Nr. 34, tel.: 47-35 i 90-10.

Przedmiot wystawiony: okucia drzwiowe.

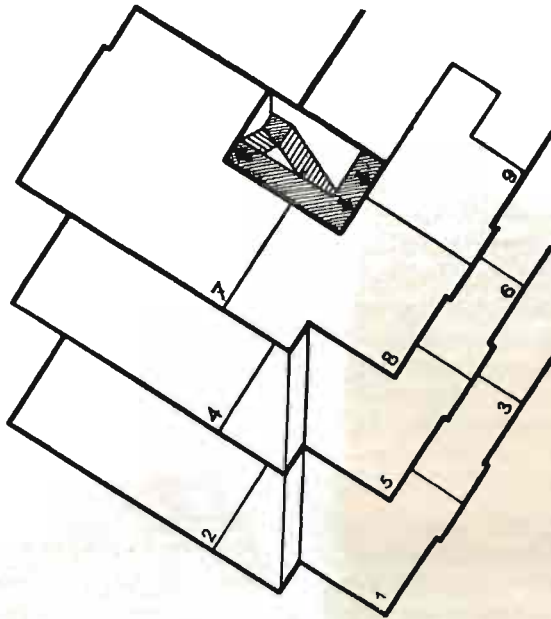
16. „Gnom“ S. A. Zakłady przemysłu drzewnego. Warszawa, Zygmuntowska 8, tel. 104-46. Przedmioty wystawione: Okno szwedzkie. Wykres wydajności światła okna szwedzkiego. Drzwi dyktowe.

17. Inż. Zygmunt Łada i S-ka. Sp. z o. o. Traugutta 2.

LINOTOL — posadzka jednolita bez szpar i szczelin, ciepła, trwała, elastyczna, niepękająca, w różnych kolorach, odporna na kwasy i ługi, wykonywana w kraju.

18. „Elibor“ (Borkowski Ł. J.) S. A. Mazowiecka 11—CELOTEX— płyta izolacyjna z trzciny cukrowej.

BUDYNEK „C”

Projekty Budowlane wykonał — Inż. Arch. **Bruno Zborowski**, ul. Korzeniowskiego 6.

Projekty Instalacji wykonał — Inż. **Ludwik Merkel**, ul. Mickiewicza 1.

Wszystkie roboty budowlane i instalacje prowadzi: **„Społeczne Przedsiębiorstwo Budowlane”** Spółdz. z ogr. odp.

Poszczególne grupy robót wykonały firmy:

Drzwi i okna — „Gnom”, S. A., ul. Zygmuntowska 8.

Posadzki z klepki sosn. — „Gnom” S. A., ul. Zygmuntowska 8.

Stolarka kuchenna — Jan Kozłowski, ul. Białolecka 33.

Posadzki linolowe — Inż. Zygmunt Łada, ul. Traugutta 2.

Instal. Centr. Ogrzew. — Inż. Stefan Skwarecki, ul. Polna 30.

Instal. Wodociąg. Kanaliz. — „Zjednocz. Inżynierowie”, ul. Uniwersytecka 4.

Instal. Elektryczna — Społeczne Przedsiębiorstwo Budowlane.

Firanki (za wyjątkiem lokali Nr. 3, 5, 6) **„Hurtownia Firanek”**, sp. z o. o., ul. Nalewki 29.

Firanki wyrobu firm: „Ś-to-Jerskie Zakł. Przem. Handl” oraz „Szlenker, Wydźga i Weyer, S. A.”.

Reprodukcje artystyczne: „Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie” (J. Morkowicz), ul. Mazowiecka 12.

Rośliny i kwiaty pokoj.: „Ulrich C.“ S. A., zakł. ogrodn. — Warszawa, Ceglana 11.

Naczynia aluminiowe. „Modrzejowskie Zakł. Gór.-Hutn.“ S. A. Warszawa, Srebrna 9.

Naczynia emaljowane. „Zjednoczenie Polskich Emaljerni“. Sp. z o. o. — Katowice, Słowackiego 20. Wyroby fabryk: Olkusz, Silesia, Świątówit.

PARTER.

LOKAL 1. Hall wejściowy.

Stoiska:

1) Polskie Towarzystwo Reformy Mieszkańcovej.

2) Instruktorjat Mieszkańcovej Związku Spółdzielni Spożywców Rzeczypospolitej Polskiej.

3) Warszawska Spółdzielnia Mieszkańcovej.

4) „Dom — Osiedle — Mieszkanie“.

(Stoły biurowe i maszyna Remington wypożyczone przez firmę „Block-Brun“).

(Armatury oświetl. elektr. wypożyczone przez firmę „A Marciniak S. A.“).

LOKAL 2 (4 pokoje).

„Bondyrz“ (St. Czernski i S. Jakimowicz). Fabr. Mebli Gięt. Zwierzyniec n/Wisłą

A. Pok. stołowy — Stół Nr. 846 (zł. 100), 4 krzesła.

B. Pok. salonik — Kanapa Nr. 1100 K (zł. 48.50), 2 fotele Nr. 1100 F (po 24.20), 4 krzesła Nr. 1100 (po zł. 14), stół Nr. 808 (zł. 54.50), etażerka Nr. 923 (zł. 45.50), żardinjerka Nr. 107 (zł. 25.40).

C. Pok. dziecinny — stolik Nr. 864, krzeselko Nr. 870 (zł. 11.90).

„Knippenberg“ (właściciel J. Zuckerwasser). Fabryka Materaców i tapczanów, Warszawa, ul. Okopowa 14, tel. 290-94.

D. Pok. sypialny — 2 tapczany 90/190 (po zł. 250).

„Amerykanka“. Fabr. Mebli R. Jaslikowski — Bydgoszcz. Przedstawiciel H. Maciejewski — Sienna 19, tel. 317-94, Warszawa.

C. Pok. dziecinny — 1 kanapa A. 3.

„Gazownia Miejska“. — Kuchnia dwupłomienna do trzonu (zł. 27.50), piecyk kąpielowy 4. S, z przedłużonym wylotem (zł. 330), nagrzewacz do rurki fryzjerskich (zł. 22).

„A. Marciniak i S-ka, S. A.“ Fabr. Żyrandoli Elektr. Warszawa, ul. Złota 4, tel. 260-76.

Armatury oświetlenia elektrycznego.

A. Pok. stołowy Nr. 5001 (112.75 zł.).

B. Pok. salonik Nr. 5311 (132 zł.). Nr. 1163 (48 zł.).

C. Pok. dziecinny Nr. 3304 (42 zł.). Nr. 1052 (24.85 zł.).

D. Pok. sypialny Nr. 3317 (84.50 zł.). Nr. 1149 (42 zł.).

Przedpokój Nr. 3678 (42 zł.).

Wnęka kuchenna — pendel blok (27 zł.).

Łazienka — pendel (48 zł.).

„Bracia Borkowscy” S. A. Zakłady Elektrotechn. Warszawa, Jerozolimska 6, tel. 84-66 — grzejniki elektryczne (żelazka do prasowania, czapniki, rondelki, Kuchenki, piecyki, poduszki i t. p.).

LOKAL 3 (1 pokój).

1. **„Meko” Sp.** z o. o. (meble kolorowe). Warszawa, ul. Żórawia 24a m. 3, tel. 149-71.

Umeblowanie pokoju pracującej inteligentki Meble sosnowe, bejcowane kolorowo. — Szafa (zł. 595), sekretarzyk - półki (zł. 375), stół (zł. 160), 2 krzesła (po zł. 75), stolik tapczanowy (zł. 70), fotel (zł. 190), razem zł. 1490.

2. **M. Pinchonson.** Warszawa. Nowolipie 53, tel. 334-82 i 286-42. Wytwórnia materaców miękkich patentowanych. Pat. 1329.

3. **„Gazownia Miejska”.** — Kuchenka dwupłomienna do trzonu (zł. 27.50), nagrzewacz do rurek fryzjersk. (zł. 22).

4. **„A. Marciniak i S-ka”, S. A.** Fabr. Żyrandoli Elektr. Warszawa, ul. Złota 49, tel. 260-70. Armatura oświetlenia elektrycznego. Nr. 3715 — 38 zł., Nr. 5380 — 165 zł., Nr. 20264 — 80 zł., Nr. 3020 — 48 zł., Nr. 3610 — 17 zł., Nr. 1139 — 115 zł.

PIĘTRO I.

LOKAL 4 (4 pokoje).

1. **„Konrad Jarnuszkiewicz i S-ka, S. A.”.** Warszawa, ul. Grzybowska 25, tel. 85-15. Meble metalowe.

A. Pok. stołowy — stolik, 6 krzesłek (po zł. 62), stolik podręczny (zł. 45), półka (zł. 52), 2 taburety (po 30).

B. Pok. salonik — stolik, fotel, kanapa, 2 tabureciki, półeczka.

C. Pok. dziecienny — łóżeczko (zł. 110), łóżeczko małe (zł. 33), stolik, 2 krzeselka.

D. Pok. sypialny — 2 łóżka (po zł. 136), 2 stoliki nocne (po zł. 145), toaleta (zł. 190), leżak (projekt arch. Bohdana Lacherta — patent Nr. 10.310), szafa, kresło (zł. 85), parawan (zł. 85). Kuchenka — taburet (zł. 24). Pok. służbowy — łóżko (zł. 53).

2. **„Krzysztof Brun i Syn”, S. A.** Warszawa, Bielańska 2. Wyprawy kuchenne od 175. Ceny na eksponatach.

3. **„Jan Serkowski i S-ka”, S. A.** Warszawa, ul. Nowolipie 78, tel. 6-12. Armatura elektryczna.

A. Pok. stołowy Nr. 3536 — lampa wisząca.

B. Pok. salonik. Nr. 3551 — lampa wisząca, Nr. 3545 — lampa biurkowa.

C. Pok. dziec. Nr. 3594 — lampa wisząca, Nr. 3450 — lampa nocna.

D. Pok. sypialny Nr. 3454 — żyrandol, Nr. 3550 — lampa nocna.

Przedpokój Nr. 3536 — latarka.

Łazienka 2 pendle półhermetyczne.

Kuchnia Nr. 3572 — pendel.

Pokój służb. Nr. 3572 — pendel.

Ceny na wyrobach.

LOKAL 5 (2 pokoje).

1. „Z. Szczerbiński i S-ka“ S. A. Warszawa, Pl. Małachowskiego 2, telefon 12-86.

A. Pok. stołowy (dąb z jakarandą) — kredens, stolik, stół rozsuwany, 6 krzesel z pokryciem, witryna szklona, żardinjera. Razem zł. 3500 (przy zamówieniu 24-ch kompletów zł. 2650).

B. Pok. sypialny (dąb jasny) — tapczan z pokryciem, szafka-stolik, stolik - biurko, 2 krzesła z pokryciem, fotel miękki z pokryciem żardinjera. Razem zł. 1865 (przy zamówieniu 24 kompletów zł. 1500).

Firanki, dywany i t. p. Ceny na wyrobach.

2. „Jan Serkowski i S-ka“ S. A. Warszawa, ul. Nowolipie 78, tel. 6-12. Armatury oświetlenia elektrycznego:

A. Pok. stołowy Nr. 3554 — lampa wisząca.

B. Pok. salonik Nr. 3529 — żyrandol.

B. Pok. salonik Nr. 3540 — lampa stoł.

Przedpok. Nr. 3494 — pendel.

Kuchnia Nr. 3572 — pendel.

3. „Krzysztof Brun i Syn“, S. A. Warszawa, ul. Bielańska 2 tel. 337-10 do 15. Wyprawy kuchenne od 175 zł. Ceny na eksponatach.

LOKAL 6 (2 pokoje).

1. „Konrad Jarnuszkiewicz i S-ka“ S. A. Warszawa, ul. Grzybowska 25, tel. 83-15. Meble metalowe.

A. Pok. stołowy — stół (zł. 180), 4 krzesła (po zł. 39), stolik podręczny (zł. 49), łóżko piętrowe, taburet (zł. 32), półka (zł. 56), kosz na śmieci (zł. 35), półka ścienna (zł. 56).

B. Pok. sypialny — 2 łóżka amerykańskie (po zł. 53), stolik nocny (zł. 38), łóżeczko dzieciinne (zł. 29), stolik (zł. 45), 2 krzesła (po zł. 26).

Kuchenska — taburet (zł. 24).

2. „Jan Serkowski i S-ka“ S. A. Warszawa, Nowolipie 78, tel. 6-12. Armatura oświetlenia elektrycznego.

Przedpokój Nr. 3494 (— zł.) pendel.

A. Pokój stołowy Nr. 3566 (— zł.), lampa wisząca, Nr. 3563 (— zł.), lampa biurkowa.

B. Pok. salonik Nr. 3543 (— zł.), żyrandol.

Kuchnia Nr. 3572 (— zł.) pendel mosięż

W. C. (— zł.), pendel półhermetyczny.

3. „Krzysztof Brun i Syn“, S. A. Warszawa, ul. Bielańska 2 tel. 337-10 do 15. Wyprawy kuchenne — od 175 zł. Ceny na eksponatach.

II PIĘTRO.

LOKAL 7 (4 pok.).

1. „Ład“ spółdz. z odp. udz. Warszawa. Wybrzeże Kościuszowskie 37, tel. 435-83. Meble, tkaniny, ceramika i t. p. Ceny na wyrobach.

Pracownie doświadczalne, projektodawcze i produkcyjne: farbierska, kilimów, dywanów, tkanin, ceramiki, mebli.

Wyroby wykonane według projektów członków „Ładu“ artystów—plastyków.

Wystawione kilimy i tkaniny wykonane z wełny i lnu barwionych

trwałymi i odpornymi na światło i pranie barwnikami naturalnymi i indanturenowymi. Ceramika dekoracyjna palona w szkliwie zwykłym i metalicznym (redukcje).

Ceny wystawionych eksponatów:

- Tkanina lniana na obicie mebli w szer. 85 i 125 cm. po zł. 20 i 30 1 m².
- Tkanina lniana na obicie ścian w szer. 85 i 125 cm. po zł. 20 i 30 za 1 m².
- Makatki lniane w szer. 85 i 125 cm. po zł. 20 i 30 za 1 m².
- Tkanina lniana na poduszki w szer. 63 cm. po zł. 15 za 1 m².
- Makatki lniane w szer. 140 cm. po zł. 15 za 1 m².
- Narzuty lniane w szer. 195 cm. po zł. 50 na 1 m².
- Narzuty lniano - wełniane w szer. 15 cm. po zł. 55 za 1 m².
- Makatki lniano - wełniane na portjery i narzuty w szer. 85 i 125 cm. po zł. 33 za 1 m².
- Poduszki haftowane po zł. 30 za 1 szt.
- Kilimy w różnych rozmiarach po zł. 80 do 140 za 1 m².
- Ceramika po zł. 10 do 75 za 1 szt.

Adres: „ŁAD” Spółdzielnia z odpow. udziałami w Warszawie. Biuro, sala wystawowa, sprzedaż i przyjmowanie zamówień oraz pracownie ul. Czerniakowska 203, tel. 444-82. Dojazd tramwajem 2 i 2A, pierwszy przystanek od ul. Książęcej.

2. „Philips” Karolkowa 36-44. Armatury oświetlenia elektrycznego. Ceny na wyrobach.

LOKAL 8 (2 pokoje).

A. „Bondyryz” (Czerski i Jakimowicz). Fabr. mebli giętych. Zwierzyniec nad Wisłą.

Krzeseła: 705 (14.25 zł.), 369 (13.10 zł.), 365 (25.35 zł.), 325 (13.70 zł.), 361 (zł.50 zł.), 305 (11.50 zł.). Taboret Nr. 48. Wieszak Nr. 910.

B. „Knippenberg” (właśc. J. Zuckerwar). Fabr. tapczanów i materaców. Ogrodowa 14, tel. 290-14. Ceny na wyrobach.

C. „Philips”, S. A. Karolkowa 36-44. Armatury oświetl. elektrycz. Ceny na wyrobach.

LOKAL 9 (2 pokoj.).

A. Henryk Pfefer, Warszawa, Filtrów 67, tel. 537-94. Meble lakierowane z drzewa sosnowego oraz armatura elektr. wykonane według projektu p. H. Pfefera. Szafa, komódka, biurko, tapczan, fotel, krzesła, taburety, lustro, lampa i t. p. Orientacyjny koszt całości zł. 1500.

Uwaga: Umeblowanie zostało wypożyczone na wystawę z mieszkania autora.

B. „Meko” Sp. z o. o. (meble kolorowe). Warszawa, Żórawia 24a m. 3. Meble lakierowane mechanicznie.

1) Komplet — gwiazda, składający się z 6-ciu stolików trójkątnych, lakierowanych w 4-ch kolorach, rozm. 0.65 x 0.44. Cena 1-go stolika zł. 58.

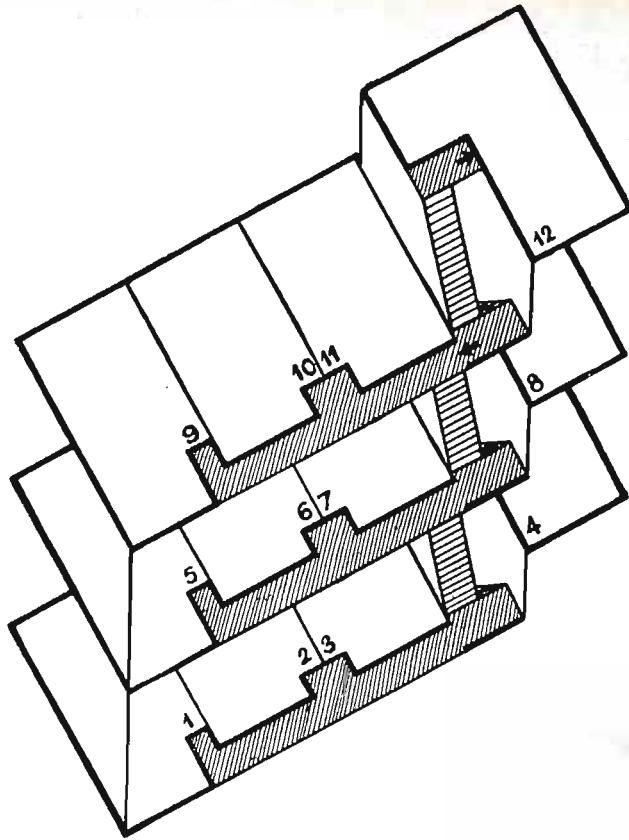
2) Stolik trójkątny z blatem marblitowym, rozm. 0.65 x 0.55. Cena 1-go stolika zł. 95.

3) Fotel — siedzenie i oparcie wyściełane skórą. Cena 1-go fotela zł. 250.

- 4) Komódka z szufladką, szafką i oszkloną gablotką rozm. 0.55 x 0.50 x 0.45. Cena komódki zł. 315.
- 5) Taburety w czterech kolorach rozm. 0.39 x 0.35 x 0.35. Cena 1-go tabureta zł. 45.
- 6) Stolik z oświetleniem elektrycznym rozm. 0.65 x 0.55. Cena stolika zł. 145.
- 7) Półki na książki — składane z trzech części, część środkowa zamknięta klapą — lakierowane w dwóch kolorach rozm. 1.35 x 1.00 x 0.35. Cena półki zł. 500.
- 8) Stolik do tapczanu — fornierowany, szufladka lakierowana — (model „MEKO” robota stolarska firmy „Biernatowicz i Hasfelt” Wolska 54) rozm. 0.55 x 0.50 x 0.50. Cena stolika zł. 110.
- „Philips” S. A. Karolkowa 36-44. Armatura oświetlenia elektrycz.

BUDYNEK „D”

Projekty Budowlane wykonał — Inż. Arch. **Barbara i Stan. Brulkalscy** ul. Niegolewskiego.

Projekty Instalacji wykonał — Inż. **Ludwik Merkel** — ul. „Mickiewicza 1.

Wszystkie roboty budowlane i instalacje prowadzi: **„Społeczne Przedsiębiorstwo Budowlane”** Spółdz. z ogr. odp.

Poszczególne grupy robót wykonały Firmy:

Drzwi i okna — „Gnom, S. A.” ul. Zygmuntońska 8.

Stolarka Kuchenna — Jan Kozłowski, ul. Białołęcka 33.

Instal. Centr. Ogrzew. — Inż. Stefan Skwarecki, ul. Polna 30.

Instal. Wodociąg. i Kanaliz. — Inż. Czesław Zarzecki, ul. Wilcza 43.

Instal. Elektryczna — „Społeczne Przedsiębiorstwo Budowlane”.

UWAGA: W lokalach Nr. 1 — 3, oraz 5 — 7, kuchnia została opracowana w postaci wnęki kuchennej.

Zgodnie z projektem, zostały urządzone kuchnie w lokalu Nr. 6 — 7.

Kuchnie f-y „Schütt” (lokal Nr. 1 — 3) są obliczone na dużą ubikację kuchenną, lecz z braku miejsca — ustawione są w pokoju jadalnym.

Wanna z podnoszonym stołem (mieszk. Nr. 5) jest urządzona na życzenie Gazowni Miejskiej w Warszawie.

Firanki (za wyjątkiem lokali Nr. 5, 6, 7, 8) „**Hurtownia Firanek**“, sp. z o. o. ul. Nalewki 29.

Firanki wyrobu: „**Śto - Jerskie Zakł. Przem. Handl.**“ i „**Szlenker, Wyzdga i Weyer S. A.**“.

Reprodukcje artystyczne: „Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie“ (J. Mortkowicz), ul. Mazowiecka 12.

Rośliny i kwiaty pokoj.: C. Ulrich S. A., zakł. ogrodn. Warszawa, Ceglana 11.

Radjainstalacja Philipsa.

Naczynia aluminiowe. „Modrzejowskie Zakł. Górn.-Hutn.” S. A. Warszawa, Srebrna 9.

Naczynia emaljowane. „Zjednoczenie Polskich Emaljerni”, Sp. z o. o. — Katowice, Słowackiego 20. Wyroby fabryk: Olkusz, Silesia, Światowid.

PARTER.

LOKAL 1 (2 pokoje).

„**Hermann Schütt**“, Przemysł Drzewny, Czersk (Pomorze).

A. Kuchnia — 1 kredens kuchenny „**Bronia**“ malowany pod je-sion, koloru szarego z linoleum, 1 rama, 1 wieszak, 1 ławka, 1 stół 120 x 160 cm. oraz 6 krzesel — zł. 521.

B. Pok. sypialny — typ „**Irena**“, 1 szafa 130 cm., 2 łóżka, bez umy-walki, z toaletką, 4 krzesła, 1 rama na lustro i 2 nocne — zł. 799.

„**Herzfeld i Victorius**“, S. A. Grudziądz, Biuro sprzed. Warszawa, ul. Ś-to Krzyska 34, tel. 26-46.

Kuchnia — Kuchnia Nr. 55, zlew Nr. 138, umywalka Nr. 8.

W. C. — Klozet Nr. 45, Płuczka „**Mikado**“ szara.

„**Marciniak i S-ka**“, S. A. Warszawa, ul. Złota 49, tel. 260-76. Ar-matura oświetlenia elektrycznego.

A. Kuchnia — Nr. 2165 (38 zł.), kinkiet $\frac{1}{2}$ hermetyczny, Nr. 1150 (39.30 zł.), Lampa stojąca, Nr. 5000 (90.15 zł.), Lampa wisząca, Nr. 3610 (17 zł.), Lampa przedpokojowa, kula mleczna.

B. Pok. sypialny — Nr. 1052 (26.50 zł. Lampa stojąca, Nr. 3678 (45 zł.) Lampa wisząca.

LOKAL 2 (2 pokoje):

„**Hermann Schütt**“ - - Przemysł Drzewny. Czersk (Pomorze).

A. Kuchnia — Kuchnia „**Weronika**“, 1 kredens, 1 rama, 1 wie-szak, 1 ławka, 1 stół z linoleum i 6 krzesel — zł. 779.

„**Herzfeld i Victorius**“ S. A. Grudziądz — Biuro sprzed. w War-

B. Pok. sypialny — typ „**Astra**“, 160 cm., kremowa, bez umywal-ki, z jedną toaletką i 4 krzesłami — zł. 1101.

szawie, ul. Ś-to Krzyska Nr. 34, tel. 26-46.

Kuchnia — Kuchnia Nr. 65, z przybudówką gazową, zmywak „**Matador**“, umywalka Nr. 9.

W. C. — Klozet „**Continental**“, płuczka „**Vistula**“ malow.

„**Marciniak i S-ka S. A.**“, Warszawa, ul. Złota 49, tel. 260-76. Ar-matura oświetlenia elektrycznego.

A. Kuchnia — Nr. 2167 (55.50 zł.), Kinkiet $\frac{1}{2}$ hermetyczny. Nr. 1009 (23.30 zł.) Lampa wisząca, Nr. 20095 (140 zł.) Lampa wisząca, Nr. 3603 (13 zł.) Lampa przedpokojowa).

B. Pok. sypialny — Nr. 1161 (36 zł.) Lampa stojąca, Nr. 3323 (55 zł.) Lampa wisząca.

Przedpokój — Nr. 2160 (29 zł.) Kinkiet, Nr. 3603 (13 zł.) sufitówka.

LOKAL 3 (2 pokoje):

„Hermann Schütt — Przemysł Drzewny. Czersk (Pomorze).

Kuchnia — 1 kredens „Reforma Schuett“ z lodownią, białego koloru, 1 stół do obmywania z linoleum, 1 stół 120 x 60 cm. z linoleum, 1 ławka i 4 krzesła — zł. 1.000.

B. Pok sypialny — typ „Dora“ 160 cm., dębowa polerowana z toaletą, bez umywalki i z 2 krzesłami — zł. 1.600.

„Herzfeld i Victorius“, S. A. Grudziądz — biuro sprzedaży w Warszawie, ul. Ś-to Krzyska 34, tel. 26-46.

Kuchnia — Kuchnia Nr. 65 czarna, zmywak Nr. 400 a — b, umywalka Nr. 7 z konsolami.

W. C. — Klozet Nr. 44, płuczka „Patent“ malow.

„Marciniak i S-ka, S. A.“ Warszawa, ul. Złota 49, tel. 260-76. Armatura oświetlenia elektrycznego.

A. Kuchnia — Nr. 2165 (38 zł.) Kinkiet $\frac{1}{2}$ hermetyczny, Nr. 1163 (48 zł.) Lampa stojąca, Nr. 3554 (37.60 zł.) Lampa wisząca, Nr. 3604 (8 zł.) Lampa przedpokojowa.

B. Pok. sypialny — Nr. 1012 (22.65 zł.) Lampa stojąca, Nr. 2095 (125 zł.) Lampa wisząca.

Przedpokój — Nr. 3604 (8 zł.) Sufitówka.

LOKAL 4.

„Hermann Schütt — Przemysł Drzewny. Czersk (Pomorze).

A. Pok. jadalnia — 1 kredens 180 cm. z nasadką, 1 witryna, 1 stół i 6 krzesel.

B. Pok. sypialnia — typ „Wera“ 180 cm., mahoniowa, 1 szafa, 2 łóżka, 2 nocne stoliki, 1 toaletka i 2 krzesła — zł. 3.400.

„Herzfeld i Victorius S. A.“ Grudziądz — Biuro sprzed. w Warszawie, ul. Ś-to Krzyska 34, tel. 26-46.

Kuchnia — Kuchnia Nr. 74 z kotłem do ogrzewania, podwójny zmywak Fig. 391, umywalka Nr. 6a.

W. C. — Klozet „Continental“, płuczka eml., pociągacz, wana Nr. 7 z wentylem i syfonem.

„A. Marciniak i S-ka S. A.“, Warszawa, ul. Złota 49, tel. 260-76. Armatura oświetlenia elektrycznego.

59.50 A. Pok. jadalnia — Nr. 5380 (165 zł.). Lampa wisząca, Nr. 2169 (59.50 zł.) Kinkiet.

B. Pok. sypialny — Nr. 1008 (30 zł.) Lampa stojąca, Nr. 20264 (80 zł.) Lampa wisząca.

C. Pok. dziecinny — Nr. 1105 (40 zł.) Lampa stojąca, Nr. 3555 (50 zł.) Lampa wisząca.

Przedpokój — Nr. 20277 (72 zł.).

Łazienka — Nr. 3020 (48 zł.).

Kuchnia — blok, oprawka $\frac{1}{2}$ hermetyczna (18 zł.).

PIĘTRO I.

LOKAL 5 (2 pokoje):

„**Towarzystwo Popierania Przemysłu Ludowego**“, Warszawa, ul. Tamka 1, tel. 271-50 oraz ul. Bracka 18, tel. 516-02.

Meble koszykowe: fotele półkoliste po 20 zł., gondolki półkoliste po 15 zł., krzeselka po 9 zł., taburety po 6.50 zł., fotele z trójkątów po 13 zł., stół 80/120 — 26 zł., stół 60/80 — 18 zł., stół — biurko — 22 zł., etażerka — 13 zł., podstawka 10 zł.

„**Bazar Przemysłu Ludowego**“, Wilno, ul. Zamkowa 8. Przedstawicielstwo w Warszawie, ul. Tamka 1. Wyroby tkackie i ceramika ludowa. Ceny na wyrobach.

„**Gazownia Miejska**“. Kuchnia trójpłomienna z żeberkami — 225 zł., nagrzewacz do żelazek — zł. 7.50. Piec kąpielowy S. 4 — 330 zł., nagrzewacz do rurek fryzj. — zł. 22.

„**Jan Serkowski i S-ka, S. A.**“, Warszawa, ul. Nowolipie 76, telefon 6-12.

Przedpokój — Nr. 3493 — pendel mosiężny.

A. Pok. stołowy — Nr. 3549 — lampa wisząca.

B. Salonik — Nr. 3533 — lampa wisząca, Nr. 3570 — lampa biurkowa.

W. C. — pendel $\frac{1}{2}$ hermetyczny.

Kuchnia — kinkiet $\frac{1}{2}$ hermetyczny.

Ceny na wyrobach.

LOKAL 6 (2 pokoje):

Adam Zagrabski — zakład stolarski, Warszawa, ul. Chłodna 8, telefon 426-85.

Meble projektowali architekci Barbara i Stan. Brukalscy.

Meble jesionowe, bejcowane; obicia linoleum: Szafa — 310 zł., szafka — 180 zł., 2 łóżka — po 80 zł., stolik nocny — 60 zł., tapczan — 60 zł., stół — 145 zł., 4 krzesła — po 28 zł., półka — 20 zł., stolik do pracy — 75 zł., 2 taburety po 18 zł., fotel — 40 zł., stołek — 20 zł. Razem 17 sztuk — 1218 zł.

T-wo Popierania Przemysłu Ludowego. Warszawa, ul. Tamka 1, tel. 271-50, oraz ul. Bracka 18, tel. 516-20. Wyroby tkackie i ceramika ludowa. Ceny na wyrobach.

Gazownia Miejska m. st. Warszawy. Kuchnia dwupłomienna, w stoliku — 110 zł., garnek do pieczenia „Prodiqe” — 16.75 zł., nagrzewacz do żelazek — 7.50 zł.

Fabryka „Jan Serkowski i S-ka, S. A.”, Warszawa, ul. Nowolipie 76-78, tel. 6-12. Armatura elektryczna.

Przedpokój — Nr. 3493 — pendel mosiężny.

A. Pokój stołowy — Nr. 3567 — lampa wisząca, Nr. 3568 — lampa biurkowa.

B. Pokój sypialny — Nr. 3572 — pendel mosiężny, Nr. 3562 — lampa stołowa.

Ceny na wyrobach.

LOKAL 7 (2 pokoje):

Thonet — Mundus S. A., Warszawa, ul. Marszałkowska 141, telefon 20-29.

A. Pokój jadalny: Kredens z szafeczką dostawianą, 6 krzesel, półeczka, stół.

B. Pokój sypialny: 2 łóżka gięte, łóżko dzieciinne, szafa, szafka.

Gazownia Miejska. Kuchnia dwupłomienna do trzonu węglowego — 27.50 zł., nagrzewacz do żelazek — 7.50 zł., piec kąpielowy S. 4 do natrysku — 330 zł.

„Jan Serkowski i S-ka, S. A.”, Warszawa, ul. Nowolipie 76-78, tel. 6-12. Armatura elektryczna.

Przedpokój — Nr. 3493 — pendel mosiężny.

A. Pokój stołowy — Nr. 3541 — żyrandol.

B. Pokój sypialny — Nr. 3394 — latarka mosiężna, Nr. 3539 — lampa biurkowa.

Kuchnia — kinkiet półhermetyczny.

W. C. — pendel półhermetyczny.

Ceny na wyrobach.

LOKAL 8 (3 pokoje):

„Thonet — Mundus” S. A., Warszawa, ul. Marszałkowska 141, telefon 20-29.

A. Pokój jadalny: kredens, stół, 6 krzesel, stół (mały), bujak, żardinjerka.

B. Salonik: tapczan, 2 fotele, stolik, stolik, półka, żardinjerka.

C. Pokój sypialny: 2 łóżka, łóżko dzieciinne, szafa, stolik nocny, toaleta, stolik.

Gazownia Miejska. Kuchnia 4-płomienna R. 110 — 475 zł. Łazienka: Piec wieloczerpalny „Mars” — 550 zł., nagrzewacz do żelazek.

„Jan Serkowski i S-ka, S. A.”, Warszawa, ul. Nowolipie 76-78, tel. 6-12. Armatura elektryczna.

Przedpokój — Nr. 3493 — latarka mosiężna.

A. Pokój stołowy — Nr. 3566 — lampa wisząca, Nr. 3561 — lampa biurkowa.

B. Pokój gabinet — Nr. 3522 — żyrandol, Nr. 3573 — lampa biurkowa.

C. Pokój sypialny — Nr. 3556 — lampa sufitowa, Nr. 3538 — lampa biurkowa.

Kuchnia — pendel półhermetyczny.

Łazienka — pendel półhermetyczny.

Ceny na wyrobach.

PIĘTRO II.

LOKAL 9.

Dział pracy więzienia w Kaliszu: 1 stolik dziecinny—zł. 6.60, 1 stolik dziecinny — zł. 24, 2 krzeselka dziecinne — po 7 zł., 1 stolik szkolny — zł. 27, 2 krzeselka szkolne po zł. 7, 1 stolik dla przedszkola zł. 27, 1 tablica z linoleum — zł. 32, 2 krzesła szkolne — po zł. 7.

„**Hekla**“ (H. Gallas i S-ka) Zakł. Ceramiczne, Warszawa, Nowy Świat 62, tel. 36-32. Piecyk „HEKLA II“ naftowy przenośny — zł. 320.

„**Philips**“ S. A. Warszawa, Karolkowa 36-44. Armatura oświetlenia elektrycznego.

LOKAL 10.

Dział pracy więzienia w Mokotowie: 2 łózka żelazne po zł. 55.

Dział pracy więzienia w Kaliszu: 1 łózko — zł. 45, 1 łózko walizkowe — zł. 28, 1 stół politurowany — zł. 20, 1 stół lakierowany — zł. 20, 1 leżak — zł. 17, 3 krzesła politurowane po zł. 11, 3 krzesła lakierowane po zł. 9, 2 taburety po 3.45.

„**Hekla**“ (H. Gallas i S-ka) Zakł. Ceramiczne, Warszawa, Nowy Świat 62, tel. 36-32. Kuchenka „HEKLA“ opancerzona — zł. 220.

„**Philips**“ S. A., Warszawa, ul. Karolkowa 36-44. Armatura oświetlenia elektrycznego.

LOKAL 11.

„**Thonet Mundus**“ S. A., Warszawa, Marszałkowska 141, tel. 20-29. Meble wg. proj. arch. St. Sienickiego:

1 krzesło W. 21 — zł. 27.05, 1 fotel W. 22 — zł. 34.05, 1 stolik W. 23 — zł. 97.55, 2 fotele wyp. W. 24 i 1 stolik W. 25 — zł. 525.

1 krzesło A — 127 — zł. 17.10, 1 krzesło A — 263 — zł. 13.85, 1 krzesło A — 255 — zł. 15.45, 1 krzesło A — 255 — zł. 14.75, 1 krzesło A — 306 — zł. 18.10, 1 krzesło A — 303 — zł. 22.60, 1 krzesło A. 788 — zł. 21, 1 stolik 9109 — zł. 21, 1 stolik 353 — zł. 51, 1 fotel A — 967 F — 36.20, 1 fotel B. 169 — zł. 27.25, 1 fotel A — 61 F — zł. 47.10, 1 fotel A — 64 F — zł. 31.55, 1 wieszak stojący P — 29 — zł. 27.35, 1 krzesło dziec. Z. 73 — zł. 33.25, 1 krzesło dziec. Z. 53 — zł. 71.30.

Garnitur (mahoń) 1 kanapa A — 423 C, 2 fotele A — 423 F, 6 krzesel A — 423, 1 stół T — 99, razem — zł. 1.350.

„**Philips**“ S. A., Warszawa, ul. Karolkowa 36-44. Armatura oświetlenia elektrycznego.

LOKAL 12.

„**Hermann Schütt**“ Przemysł Drzewny, Czersk (Pomorze). 1 kredens kuchenny „Barbara“ koloru białego, 1 rama, 1 wieszak, 1 ławka, 1 stół, 4 krzesła — zł. 423.

„**Herzfeld i Victorius**“, S. A. Grudziądz, Biuro sprzedaży, Warszawa, ul. Ś-to Krzyska 34, tel. 26-46. Wana Nr. 3, Wanienska do nóg, Zmywak szkocki, Klozet turecki, Kuchnia Nr. 65 emalj., Kuchnia Nr. 74, niska budowana z płytą pomorską. 1-płom. emaljowana kuchenka gazowa.

2-płom. emalj. kuchenka gazowa. Zlew b/b Nr. 23. Zlew b/b Nr. 22. Syfon pudrowany z nikł. śrubą. Wanna nasiadowa. Klozet „Ois“. Emalj. piec. Nr. 13. Emalj. piec Nr. 21. Piec Nr. 17.

„Philips“ S. A., Warszawa, Karolkowa 36-44. Armatury oświetlenia elektrycznego.

PARTEROWY DOMEK Z CEMUNITU

(przy bud. D).

Budowała firma „Cemunit“, Sp. z o. o. Lwów, Szumlańskich 17, tel. 40-02.

„Jan Serkowski i S-ka“. S. A. Warszawa, Nowolipie 78, tel. 6-12. Fabry. lamp, żyrandoli elektrycznych i aparatów gazowych.

Kuchnie i kuchenki gazowe.

Piece kąpielowe automatyczne gazowe.

Lampy i żyrandole elektryczne.

1) Piec kąpielowy wieloczerpalny.

2) Piec kąpielowy gazowy jednoczerpalny S. 4.

3) Piec kąpielowy gazowy jednoczerpalny S. 6.

4) Therma.

5) Kuchnia gazowa 4-o fajerkowa z piecem do pieczenia.

Ceny na wyrobach.

A. Radłowski i M. Sztos. Fabryki Urządzeń Zdrowotnych. Warszawa, ul. Daleka Nr. 1/3, tel.: 175-68; 68-00.

Piece kąpielowe „Mars“.

I. Piece gazowe jednoczerpalne — automaty:

C. I. cylindryczny o wydajności 10 — 12 ltr. wody na min. przy podgrzewaniu od 10 — 35° C.

a) z automatem mieszkowym zł. 350.

b) z automatem membranowym zł. 375.

P 1. płaski o wydajności 12 — 15 ltr. wody przy podgrzaniu od 10 — 35° C.

z automatem membranowym zł. 385.

P 3. płaski, pracujący pod ciśnieniem, o wydajności 13 — 16 ltr. wody na min. przy podgrzaniu od 10 — 35° C.

z automatem membranowym zł. 460.

II. Piece gazowe wieloczerpalne — automaty.

WC 33. płaski, pracujący pod ciśnieniem, o wydajności 13 — 16 ltr. wody na min. z 10 — 35° C.

z automatem membranowym zł. 550.

III. Piece cylindryczne do węgla, żelazne, spawane, kapane w cynku, z rurami cyrkulacyjnymi w palenisku

a) ocynkowane zł. 200.

b) ocynkowane i lakierowane zł. 225.

UWAGA: 1) Piece gazowe wykonane są z miedzi czerwonej.

2) Szczegółowe opisy techniczne w prospektach.

„Karol Szrajber“ S. z o. o. Warszawa, Grójecka 33, tel. 320-33. Piece i kuchnie systemu „Patent Szrajber“.

Piece na podstawach — w pancierzach z kafli stalowych:

- 1) Typ S₀ wykonanie „a“ — 195 zł.
  - 2) Typ S₀ „ „b“ — 200 zł.
  - 3) Typ S₀ „ „b/c“ — 235 zł.
  - 4) Typ S₀ „ „C“ — 255 zł.
  - 5) Typ S₁ „ „C“ — 305 zł.
  - 6) Typ S₂ „ „C“ — 355 zł.
  - 7) Typ S₃ „ „C“ — 400 zł.
  - 8) Kuchnia węglowo-gazowa, wolnostojąca model „S“ wykonanie luksusowe — 600 zł.
-

Armatury elektr. uliczne wypożyczone łaskawie przez f. „inż. K. Patzer“ S. A.

Dekorację zewnętrzną wystawy oraz wnętrza bud. A i B — projektował arch. S. Syrkus.

Stojaki na plany (bud. A) zrobione są z rur gazowych, które zostaną użyte na budowie.

Na 2 piętrze budynku A wystawa przedszkola Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej.

Na parterze budynku B stoisko Społecznego Przedsiębiorstwa Budowlanego.

Urządzenia Elektryczne zostały wykonane pod kierunkiem pp. Budkiewiczza, Gout'a i Łojka.

TABLE DE MATIERES.

Catalogue de l'Exposition.

Le logement minime — Teodor Toeulitz.

Des plans de petits logements — Stanisław Brukalski.

Méthode d'étudier les plans — B. T.

Maison d'après le programme de Loucheur — Szymon Syrkus.

Maison rue Spacerowa — Wacław Weker.

Construction coopérative en Suède — Swen Wallender.

Fenêtres suédoises — Z. M.

Mobilier des logements d'ouvriers — Stanisław Tołwiński.

Rationalisation des meubles et objets d'usage — Bruno Zborowski.

Art rustique dans les petits logements — J. Jankowska-Orynzyna.

Ensoleillement des maisons d'habitation — Józef Jankowski.

Plan d'aménagement fait en chambre — T. T.

Phare maritime à Varsovie — R. Swierczyński.

Avant printemps — J. T.

Chicago Regional Planning Association — Szczesny Rutkowski.

Livres et journaux.

Réunions et Associations.

ILLUSTRATIONS

73. Affiche de l'Exposition „Le logement minime” (couverture). Catalogue de l'Exposition (projet de H. Leistikon). Plans de l'exposition).

Le logement minime.

74. Le petit logement (1 — 3) pièces représente à la campagne.

95%, dans les villes 83% de tous les logements en Pologne.

75. Le logement d'une pièce représente à Varsovie 39% de tous les logements, à Lodz 59.7%.

76. Rapport de la Commission d'Enquête.

77. Une planche exposée.

Méthodes d'étudier les plans.

78. C'est le contenu qui importe.

79. Plans de petits logements.

80. „ de l'arch. Brukalski.

81. Table pour définir les éléments d'un logement.

Une maisonnette d'après le programme Loucheur.

82. Vue d'ensemble.

83. Plans (de jour et de nuit).

Une maison rue Spacerowa

84. Modèle.

85. Deux coupes.

86. Plan de petit logement.

87. Vue.

Construction Coopérative en Suède.

88. Elévation.

89. Cour.

90. Hale.

91. Chambre meublée.

92. 93. Plans de petits logements.

Fenêtres suédoises.

94. Fenêtre suédoise normalisée, fabrique en Pologne.

95. Comparaison des vues, que donnent à l'oeil les différents types de fenêtres.

96. Comparaison de pertes de lumière des différentes types de.

97. Manque complet de meubles dans un logement ouvrier habité par 4 personnes.

98. Chambre à coucher d'un employé, complètement occupée par des meubles inappropriés.

Rationalisation des meubles.

99. Meuble ordinaire présentant trop de place pour la poussière.

100. Le même meuble rationalisé.

101. Meuble trop bas et meuble bien placé.

102. Coin de porte.
103. Coin de porta corrigé.
104. Réunion de mur et de plancher.
105. 106. Lampes.

Art rustique dans un petit logement.

107. Porterie de Pruzany.
108. Poterie blanche de Polesie.
109. Tissus de lin de Viino.

Ensoleillage des maisons d'habitation.

110. Plan d'aménagement d'une partie de Jolibord.
111. Division des locaux d'après les points cardinaux.
112. Division des locaux d'après l'ensoleillage (très mauvais, mauvais, bon, très bon).
113. Plan d'aménagement de Jolibord 1829.
114. Plan de la même partie de la ville 1930.
115. Cheminée.
116. Vue de la Station centrale de chaudière.

Veille de printemps.

117. Perce - neige.
118. Champs de saphran printaniers.
119. Saphran printanier.
120. Coquegourde.
121. Anémones.

Chicago Regional Planing Association.

122. Chicago et ses satellites et leurs voies de communication.
123. Zone de temps nécessaire pour le voyage jusqu'au centre.
124. Zone du prix de voyage.
125. Acroissement prévu de la population.

Chronique.

126. 127. Vue et plan de Velten.
- 128, 129 130. Coopérative d'ouvriers de l'habillement à New York.

Livres et journaux.

131. Salle à manger.   Exposées à Friedrichsheim (Berlin).
132. Chambre à coucher.

Biuro Techniczne
ALBERT KARP Inżynier

WARSZAWA WILCZA 54, TEL. : 172-47 i 92-71. — SKŁADY : OKOPOWA 56.

Ceramika budowlana

Płytki terakotowe zagraniczne. Płytki glazurowane ściennie, białe i kolorowe. Licówka biała i kolorowa. Kafle krajowe i zagraniczne. Rury kamionkowe. Cegła szamotowa. Podłogi Lonza SiK do wzmocnienia podłóg cementowych. Pustaki stropowe, zastępujące sklepienia Kleina. Pabco Plaster — materiał zastępujący tynkowanie, służy do budowy ścianek działowych. Supercote — amerykański materiał izolacyjny do płaskich dachów, podłóg i t. p.

DOM

OSIEDLE MIESZKANIE

MIESIĘCZNIK POD REDAKCJĄ JÓZEFA JANKOWSKIEGO,
SZCZĘSNEGO RUTKOWSKIEGO, TEODORA TOEPLITZA

ROK II

MARZEC 1930

Nr. 3

Zagadnienie mieszkaniowe, to zagadnienie małego mieszkania.

Zrozumienie tej prawdy coraz bardziej się rozpowszechnia.

II Międzynarodowy Kongres Architektury Współczesnej dał temu wyraz, podejmując jako jedyny temat obrad zagadnienie najmniejszego mieszkania i organizując wystawę rzutów najmniejszych mieszkań.

Zadaniem tej wystawy było przedstawienie w możliwie przejrzystej formie, ułatwiającej porównanie, stanu pracy, mającej na celu stworzenie najlepszego rzutu małego mieszkania we wszystkich krajach, danie rzeczowego materiału dla studiów z pominięciem wszystkiego, co rozpra-

ZNACZENIE MAŁEGO MIESZKANIA.

Przedmiotem pierwszej potrzeby w dziedzinie budownictwa jest jedynie *mieszkanie małe*. Jeśli nazwą tą objąć mieszkania złożone z jednej, dwu i trzech izb (przyczem do izb zaliczać będziemy stale także izbę kuchenną) przekonamy się, że w Polsce do kategorii mieszkań małych należy: na wsi 95%, a w miastach 83% wszystkich mieszkań. (Patrz tablice I i II na str. 2 i 3).

Nawet w województwach zachodnich, gdzie stosunki mieszkaniowe są względnie najlepsze, małe mieszkania stanowią 2/3 ogólnej liczby mieszkań.

Jest tak jednak nietylko w Polsce, której warunki mieszkaniowe są, o czym w dalszym ciągu się przekonamy, znacznie gorsze od warunków mieszkaniowych innych państw.

Podług spisu 1911 roku, w Paryżu na 906 597 mieszkań, było 247 313 (25%) jednoizbowych, 289 216 (29%) dwuizbowych, 224 759 (22%) trzyizbowych.

Liczba małych mieszkań stanowiła więc 76%, przeszło 3/4 ogólnej liczby mieszkań.

W Wiedniu przedwojennym (dane z r. 1914) ilość małych mieszkań stanowiła 82,56%, to jest tyleż, ile w Warszawie (82%) i przeciętnie w miastach całej Polski.

sza uwagę, utrudnia porównanie. Rzuty mieszkań jednolicie przedstawione, ustawienie mebli zaznaczone, niezbędne dla zrozumienia przekroje i plany, wszystko w skali 1:10, jednakowo graficznie opracowane. Żadnych fotografii, widoków, malowanek.

Natomiast — cyfry: powierzchnia mieszkalna, kubatura, powierzchnia okien, ilość miejsc do spania (łóżek lub tapczanów) i — strzałka określająca strony świata.

Tak zebrany ściśle rzeczowy materiał rozpoczął obecnie wędrowkę po świecie: W grudniu w Bazylei, w styczniu i lutym był w Zurychu, obecnie gości wystawę Warszawa.

Dołączone do niej plany polskie przekonają że twórczość naszych architektów nie pozostaje w tyle za twórczością Zachodu.

Gdy Polskie Towarzystwo Reformy Mieszkaniowej w porozumieniu ze Stowarzyszeniem Praesens i Warszawską Spółdzielnią Mieszkaniową podjęło decyzję sprowadzenia Międzynarodowej Wystawy rzutów najmniejszego mieszkania i połączenia z nią pokazu kilkunastu urządzonych mieszkań, oraz pokazu produkowanych w Polsce materiałów zastępczych izolacyjnych, uczyniło to w całkowitej świadomości, iż taka wystawa i pokazy nie mogą dać żadnych definitywnych rozwiązań.

Celem ich jest przede wszystkim postawienie najważniejszych dziś zagadnień budownictwa mieszkaniowego i sprzętarnstwa w całej ich ostrości.

Konieczność zapewnienia każdej rodzinie oddzielnego mieszkania, a każdej osobie w rodzinie łóżka, zmuszają w dzisiejszych warunkach ekonomicznych i przy dzisiejszym stanie techniki do poszukiwania najbardziej oszczędnych rozwiązań.

Dokładne zapoznanie się z próbami, które w tym kierunku uczyniono gdzieindziej jest pierwszym warunkiem **racjonalizacji pracy** naszych

Dominującym typem mieszkania jest mieszkanie 1-izbowe, stanowiące jednocześnie kuchnię i izbę mieszkalną, a często i warsztat pracy. W miastach polskich mieszkania 1-izbowe stanowią przeszło 36% istniejących mieszkań. Stosunek ten dla Warszawy wynosi 39%, wzrastając dla niektórych okręgów przemysłowych (województwo łódzkie) do 53%. W Łodzi, drugim z rzędu mieście Rzeczypospolitej, ośrodku głównym przemysłu włókienniczego, stosunek mieszkań 1-izbowych wynosi 59,7%.

Mieszkanie 2-izbowe (pokój i kuchnia) stanowią w miastach polskich 30%. Wahania w poszczególnych województwach są względnie niewielkie (22—37%).

Obydwie kategorie mieszkań najmniejszych (1 i 2-izbowych) stanowią więc $\frac{2}{3}$ mieszkań w miastach polskich, przyczem dla niektórych okręgów stosunek ten przekracza znacznie $\frac{3}{4}$ wszystkich mieszkań w miastach (województwo łódzkie 79%).

architektów i działaczy społecznych zajmujących się budownictwem małych mieszkań.

Nie jest wskazaniem ślepe naśladowanie cudzych wzorów, ale stokroć bardziej szkodliwym jest marnowanie wysiłków dla odkrywania dawno odkrytych łądów, powtarzanie, wskutek nieznamajomości dokonanych prac i doświadczeń, prob. gdzieindziej już zarzuconych.

Rozmiary wystawionych planów, pozwolą się w nich orjentować, nie tylko fachowcom, ale i osobom mniej przyzwyczajonym do badania planów, dla których te same plany przedstawione w znacznym zmniejszeniu w książkach lub czasopiśmie mniej są zrozumiałe.

Rzucające się w oczy podobieństwa niektórych rozwiązań, szczególnie na obszarach Europy Centralnej i Skandynawji, świadczą o tem, że w zbliżonych warunkach klimatycznych i społecznych, zaczyna się wytwarzać standaryzacja minimalnego mieszkania, szczególnie mieszkania w domu zbiorowym.

Dażenie do potania mieszkania nie może się ograniczyć do poszukiwania najlepszego rzutu.

Na całym świecie prowadzone są liczne próby znalezienia lekkich a wytrzymałych materiałów, któreby prędzej i taniej, niż od tysięcy lat stosowany mur z cegły, mogły osłonić mieszkanie od wrogich wpływów atmosfery lub zbyt głośnego sąsiada, dzielić jego poszczególne części.

Poszukiwania te znalazły swoje echo w Polsce. Pokazać, choćby na niewielkich próbach, kto i co w tej dziedzinie w Polsce robi jest tematem następnego działu wystawy.

Zagadnienie małego taniego mieszkania pociąga za sobą zagadnienie wtórne: umeblowania, urządzenia tego mieszkania.

Tymczasem nasz przemysł meblowy w niezmiernie małym stopniu jest przygotowany do rozwiązania tego zagadnienia.

Ludność robotnicza żyje niemal bez mebli, pracownicy umysłowi przenosząc się z mieszkań większych do mniejszych nie są w stanie zużytkować dotychczasowego swego umeblowania, a przemysł nie produ-

---

SPRAWOZDANIE KOMISJI ANKIETOWEJ

BADANIA WARUNKÓW I KOSZTÓW
PRODUKCJI ORAZ WYMIANY

TOM I

BUDOWNICTWO MIESZKANIOWE

kuje mebli dostosowanych rozmiarami, prostotą i celowością oraz ceną i warunkami nabycia do potrzeb i możliwości lokatorów małych mieszkań.

Celem wystawy jest zdanie sobie z tego sprawy.

Krótki termin pomiędzy ogłoszeniem a otwarciem wystawy nie jest dziełem przypadku lub niedopatrzenia, lecz wynikiem zupełnie świadomej woli.

Nie chciano bowiem urządzać wystawy choćby najlepszych wzorów, produkowanych na wystawę, których nabycie na rynku jest niemożliwym, lub całkowicie przekracza możliwości lokatorów małych mieszkań.

Dobre tanie meble mogą być produkowane tylko masowo.

Wystawa nas przekona, co w tej dziedzinie przemysł Polski jest dać w stanie, jak się jego produkcja kalkuluje.

Podkreślając wyraźnie, że wystawa nie jest przedsięwzięciem dochodowym, nie żądano od wystawców **żadnych** opłat za meble i sprzęty znajdujące się na właściwym miejscu w mieszkaniach, nie żądano **żadnych specjalnie** zbudowanych mebli, proszono jedynie o wystawienie tych mebli, które przemysł stale produkuje.

Nie winą komitetu jeśli na wystawie niewielu się znalazło wystawców i jeśli nie wszystko co wystawione odpowiada wykonaniem i ceną warunkom, których od urządzenia małych mieszkań wymagać można.

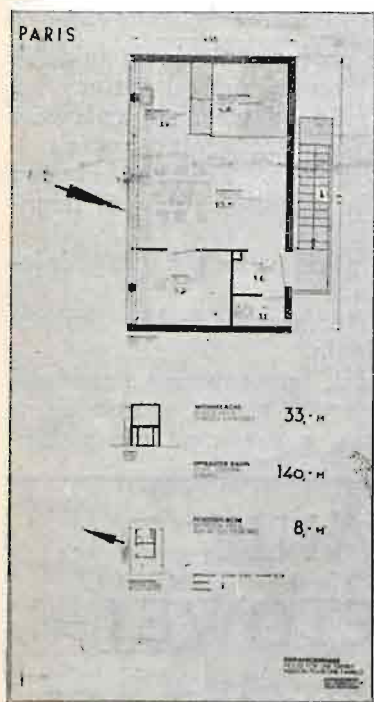
Wystawa ma na celu przekonanie się o ile przemysł meblowy przystosował się do zadań, które przed nim stawia masowe budownictwo małych mieszkań i podniesienie kultury mieszkaniowej lokatorów małych mieszkań.

Nie wątpimy, że przemysł wielkość zadania zrozumie i że wystawa dopomoże do właściwego skierowania produkcji.

Spółdzielnie mieszkaniowe opierające się na zasadach solidarności i wzajemnej pomocy dla zdobycia mieszkania, mogą także w wybitny sposób ułatwić lokatorom swoim nabycie mebli, a przemysłowi produkcję drogą umasowienia zleceń.

Jeśli wystawa choć w najmniejszej mierze przyczyni się do rozwoju tej gałęzi

Teodor Toeplitz.

O PLANACH MAŁYCH MIESZKAŃ

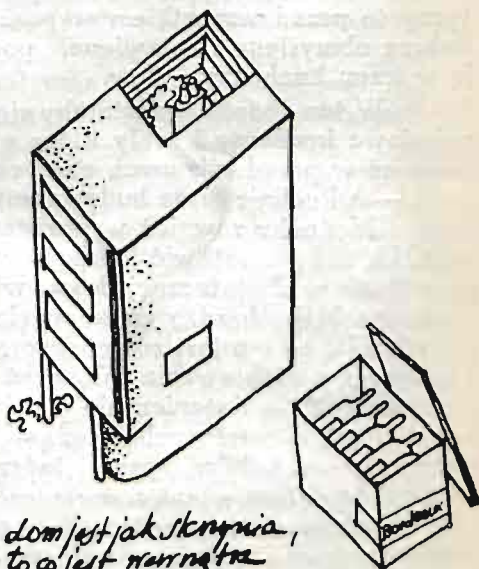
Różne względy natury społecznej, ekonomicznej i technicznej wpływają na formowanie projektu architektonicznego. Architekt stosując się do nich wytwarza pewne układy planów i formy, które z kolei rzeczy utrwalają się w tradycyjne i akademickie kanony sztuki architektonicznej. Usiłowanie przystosowania się do nowych potrzeb i wykorzystania nowych możliwości technicznych przy komponowaniu planów, kieruje architekta na drogę rewizji dawnych założeń. Do wczoraj dwie różne zasady projektowania toczyły walkę na najbretach architektów. Pierwsza to sposób projektowania od wewnątrz, kiedy punktem wyjścia jest plan, druga kiedy plan naagina się do zamierzonych form i proporcji architektury zewnętrznej.

Pierwsza zasada przy starannem wykończeniu planu, tak by każdy pokój miał najlepsze komunikacje, wielkość i żeby pokoje były w idealnym wzajemnym układzie, daje mniej lub więcej poszarpaną sylwetkę planu i mniej lub więcej przypadkowe elewacje, które do niedawna przyoblekano chętnie w najbardziej elastyczną — romantyczną szatę. Druga zasada, kiedy względy elewacji, dyktują pewne niezmiennie założenia, jest bardziej jeszcze niebezpieczna, daje plany sztywne, utrudnia albo i uniemożliwia stosowanie nowych zdobyczy techniki, prowadzi na fałszywą drogę archaizowania. Zdawaćby się mogło, że zasada ta dawno już jest pogrzebana, jednak do dziś dnia buduje się i chce się budować domki, któreby przypominały dworki staropolskie z ganeczkami, stylowe małe okna i okna łukowe, kolumny, bonie, pilastry i gzymsy. Jednakże dzisiaj zasadę pierwszą: projektowania odśrodkowego można uważać za zwycięską.

Znakomity architekt francuski Le Corbusier zadokumentował swój pogląd na tę sprawę następującym rysunkiem.

Równocześnie jednak nowe względy ograniczają dyktaturę planu w budynkach mieszkalnych. Zapewne, gdyby budowało się domy bogaczy, położone w obszernych ogrodach, możnaby robić plany najbardziej „rozpasane” i wysnuwać z nich płaszczyzny pionowe z zupełną swobodą, ale dzisiaj budować trzeba mieszkania skromne i przede wszystkim tanie.

Chęć dostarczenia wielu mieszkań na niewielkiej przestrzeni w miastach stworzyła oddawna domy wielopiętrowe i wielomieszkańowe.

*dom jest jak skrynia,
to co jest wewnątrz
jest najważniejsze*

Z natury rzeczy w budynku takim, kompozycja planu mieszkania podlega wielu ograniczeniom. Usiłowanie potanienia konstrukcji budynków wysokich ponad 5 — 6 kondygnacyj prowadzi do systemu budowania szkieletowego. Szkielet słupów i belek żelbetowych żelaznych czy nawet stalowych, z konieczności jest sztywną ramą w którą trzeba włoczyć możliwości mieszkania mieszkalnego wskazały drogę budowania masowego i normalizacji zarówno poszczególnych mieszkań jak i elementów budowl. Mieszkanie typowe (a masową budowę można sobie wyobrazić jedynie mieszkań typowych), nie może być projektowane pod kątem widzenia jakiejś określonej rodziny. Musi być przystosowane do różnych potrzeb i wymagań jednym słowem dla różnych zespołów osób w rodzinie i dla rodzin posiadających różne ruchomości.

Oczywiście nie należy przypuszczać, żeby można było wytworzyć jeden typ mieszkania możliwy dla wszystkich, zróżniczkowanie będzie znaczne, ale wszystkie typy mieszkań muszą posiadać jedną cechę wspólną, muszą mieć jak najprostszy plan, gdyż plan prosty jest najbardziej przystosowalny. Podobnie ubranie najprostsze, np.: płaszcz pasuje prawie na każdego, ubranie wyszukane np.: frakowe musi być krojone indywidualnie. Ktoś mi odpowie, że jest jeszcze inna przyczyna tego zjawiska, mianowicie obszerność owego płaszcza. Zupełnie słusznie. W mieszkaniu dużym łatwiej jest się wygodnie urządzić niż w małym, ale trudniej jest za nie płacić.

Ograniczanie wielkości jest jedną drogą potanienia mieszkań. Ale zmniejszać powierzchnię można pod warunkiem wyposażenia mieszkania w meble takie, jakie są bezspornie dla każdej rodziny potrzebne. Dotyczy to przede wszystkim wyposażenia kuchni w stoły, szafy i półki, dobrze obmyślane i ustawione, podobnie jak dotychczas wyposażało się ją w trzon kuchenny i zlew.

W ten sposób przestałyby się kołatać po kuchniach przeróżne ekspozycyjne kredensy i szafy które z racji swoich wymiarów obijały sobie boki już w przedwojennych naszych kuchniach Wspólno- Kruczo - Pięknych — a kuchnie teraz budowane poprostu rozparłyby jak Samson świątynię. Można by również wyposażać mieszkania, zwłaszcza najmniejsze, w łóżka, żeby umożliwić ich używanie rodzinom licznym, a nie posiadającym łóżek w dostatecznej ilości; w każdym razie dobre przemysłowe miejsc na łóżka bardzo może zwiększyć pakowność pod tym względem mieszkania, co nie jest równoznaczne z powiększeniem jego powierzchni. Tendencja projektowania mieszkań z umeblowaniem powinna rozwijać się równoległe z dążeniem do uruchomienia produkcji niezbędnych mebli popularnych o ustalonych wymiarach i kształcie. Meble takie produkowane masowo byłyby lepsze i tańsze od mebli wbudowanych, (np. szafy ścienne) te ostatnie budowane sposobem rzemieślniczym, na budowie, są z konieczności dość prymitywne, i najwcześniejszą swoją młodość spędzają w niezdrowych dla drzewa warunkach (świeże mury).

Dopóki produkcja mebli znormalizowanych nie powstanie, dopóty niebezpieczne jest dopasowywać na projektach wymiary mieszkań do papierowych mebli. Lokator z własnymi meblami może znaleźć się w po-

łożeniu tego profesora niemieckiego, który wybierając się w podróż polecił upakować swoją walizkę zawodowemu „kunst-packerowi”. W czasie drogi chcąc wyjąć jakiś przedmiot walizkę musiał rozpakować, skutek zaś był taki, że u celu podróży wysiadał z wagonu z wielu częściami garderoby przewieszonymi przez ramię.

A teraz wyobraźmy sobie, że mamy przed sobą szereg planów mieszkalnych, że mamy je ze sobą porównywać i krytykować, i przypuścimy, że są to plany mieszkań małych. Krytykować należy przedewszystkiem obiektywnie i bezosobowo, tak jak plany były projektowane, to znaczy nie pod kątem widzenia jakiegoś własnego ulubionego kantorka czy kanapki, na które niema w jakimś planie miejsca. Pomimo to plan może być dobry. Plan dobry musi zadośćuczynić paradoksalnemu zdawałoby się warunkowi, żeby w małej przestrzeni mieścić duże powierzchnie izb, to znaczy żeby powierzchnia ogólna nie była roztrwoniona na zbędne korytarzyki i komórki, na zbyt wielkie wymiary tych pomieszczeń, których funkcje tego nie wymagają. Największy powinien być pokój mieszkalny gdzie cała rodzina jada, odpoczywa, i bawi się, względnie kłóci. W małym mieszkaniu w pokoju mieszkalnym napewno będzie ktoś sypiał, powinny być tam więc przewidziane miejsca na tapczany sypialne, które w dzień spełniają doskonałą rolę otomany. Pokoje sypialne mogą być małe, nawet bardzo małe, pod warunkiem, że będą doskonale zwentylowane i bezpośrednio oświetlone; niektóre mogą być szeroko otwarte na pokój mieszkalny. Należy zwrócić uwagę na rozdysponowanie miejsc sypialnych w taki sposób, żeby możliwy był rozdział płci, i w tym celu potrzebne są trzy separowane grupy miejsc sypialnych: dla rodziców, dziewczynek i chłopców. Chłopcy mogą być ulokowani nawet w pokoju przechodnim. Niezmiernie ważny warunek rozdziału płci, nie możliwy jest niestety do przeprowadzenia w mieszkaniach najmniejszych.

Część gospodarcza mieszkania jest najkosztowniejszym jego działem, gdyż tam zgrupowane są urządzenia wodociągowe, kanalizacyjne i gazowe.

Im wyższy poziom kulturalny, tym obfitsze są instalacje w mieszkaniach. W budowanych obecnie w Ameryce domach mieszkalnych instalacje sanowia 50% kosztu budowy, u nas w mieszkaniach małych, stosunkowo, najbardziej obciążonych kosztem instalacji, 15 — 20%. Postęp budownictwa mieszkaniowego będzie szedł po linii wzmożenia urządzeń instalacyjnych, tembardziej należy więc dbać o to, żeby instalacje projektowane były racjonalnie i oszczędnie i żeby były skoordynowane z projektem budowlanym. Oszczędność polega przedewszystkiem na skróceniu ogólnej długości rur pionowych i poziomych, co jest możliwe przez skomasowanie wanień, umywalek, zmywaków i t. d.

Kuchnie w małych mieszkaniach są dwu różnych typów. Wnęka kuchenna otwarta na pokój mieszkalny czyli t. zw. kuchnia mieszkalna w najskromniejszych mieszkaniach robotniczych, i mała kuchnia zamknięta, która z kolei rzeczy może być skomunikowana wprost z pokojem mieszkalnym dla rodzin, nie mających służącej.

Wymiary wszystkich tych rodzajów kuchni powinny być jak najmniejsze, pod warunkiem całkowitego wyposażenia kuchni we wszystkie

niezbędne meble. Racjonalne ich ustawienie w zamkniętej kuchni możliwe jest na powierzchni do 5 m². Przedwojenne warszawskie kuchnie miały powierzchnię 12 — 15 m², jeżeli wziąć pod uwagę, że 1 m² kosztuje około 200 zł., to przekonamy się, że za oszczędność na powierzchni kuchni z łatwością możemy ją wyposażyć w racjonalne i wystarczające meble. Mała kuchnia ma jeszcze tę zaletę, że wyklucza możliwość zamieszkiwania jej przez służącą, co jest z wielu zrozumiałych względów niewskazane. Służąca powinna mieć własny pokój, nie alkowę sypialną w kuchni. Pokój jest i z tego względu dla mieszkania korzystny, że rodzina nie posiadająca służącej może go zużytkować dla jednego ze swoich członków.

Łazienka w której umieszczony może być również w. c., powinna być dostępna z przedpokoju i leżeć obok kuchni. W ten sposób przewody kanalizacyjne będą zgrupowane, co da pewien efekt oszczędności, samo zaś umieszczenie łazienki, dostępnej z pomieszczenia najbardziej przechodniego w mieszkaniu, umożliwi swobodne z niej korzystanie. Preferowany przez wielu architektów sposób umieszczania łazienki przy pokojach sypialnych, dostępnej ze specjalnego korytarzyka względnie garderoby, jest układem mniej oszczędnym, jednak pod pewnym kątem widzenia bardziej dogodnym. Łazienka zarówno jak i w. c. mogą mieć światło wtórne i wentylację kanałową, która, o ile jest starannie wykonana, pod pewnymi względami przewyższa nawet wentylację oknem.

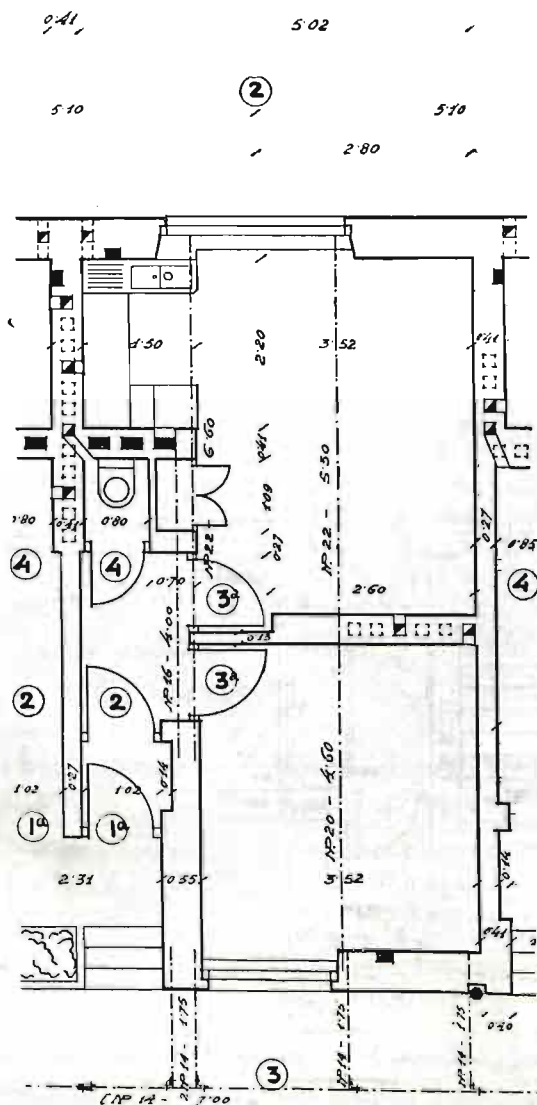
Załączone rysunki przedstawiają mieszkania omawianego typu, budowane przez Warszawską Spółdzielnię Mieszkaniową na Żoliborzu według projektu autora tego artykułu rys. 79 mieszkanie 2 izbowe i rys. 80 mieszkanie 3 izbowe.

Mieszkanie 2 izbowe dostępne jest nie wprost z klatki schodowej ale z galerji która biegnie nazewnątrz wzdłuż kilku mieszkań. Układ ten został zastosowany w celu potaniania budynku, gdyż zachowanie zasady dwustronnego przewietrzania mieszkania, to znaczy układu dwu mieszkań z podestu klatki schodowej, zwiększyłoby niepomierne ilość klatek schodowych, przestrzeń o najdroższej w budynku kubaturze. Układ ten nie jest bez ale. Wydłużają się nieproporcjonalnie przestrzenie komunikacyjne wewnątrz mieszkania, przedpokój i konieczny w tym wypadku przedsiónek skrócono sztucznie w projekcie przez zastosowanie wewnętrznej wnęki. Wnęką ta spełnia pewne zadanie, pozwala na wygodne umieszczenie obszernego podestu przed wejściem do mieszkań i trzech stopni, które obniżają poziom balkonu na tyle, że przechodzący nie będą zaglądali w okna cudzych mieszkań, ale powoduje kosztowne załamania grubej ściany zewnętrznej. Można by jej uniknąć rezygnując z oddzielnego wejścia do kuchni mieszkalnej z przedpokoju. Na umieszczenie pokoju sypialnego w tyle, kuchni zaś przy wejściu, nie pozwalał wzgląd na orientację słoneczną znacznej większości mieszkań tego typu. Kuchnie bowiem orjentowane są na północ, pokoje na południe. Słabe obsłużenie mieszkania instalacjami wodnymi podyktował oczywiście wzgląd oszczędności, możliwy do pomyślenia, gdyż Spółdzielnia będzie posiadała kąpielisko centralne. Brak drzwi łączących bezpośrednio pokój z kuchnią mieszkalną, ujemnie wpływa na komfort mieszkania, powiększa jednak

jego pakowność, gdyż w obydwu pomieszczeniach zyskuje się ściany na ustawianie mebli.

Mieszkanie trzyizbowe (rys. 80) w normalnym układzie dwu miesz-

79

kań z podestu jest rozwinięciem poprzedniego typu przez dodanie drugiego pokoju, w założeniu że mieszkania te będą zamieszkiwane podobnie jak i poprzednie przez rodziny robotnicze o liczniejszym składzie. Przyszłość pokaże, czy nie będą one zbyt drogie. Pewne wątpliwości budzi wobec tego zaprojektowanie kuchni mieszkalnej w mieszkaniu tej wielkości. Zwłaszcza że pewna zmiana układu pozwoliłaby na powiększenie

METODY BADANIA PLANÓW

Porównawcze badanie planów, będące podstawą orzeczeń sądów konkursowych, a częściej jeszcze źródłem decyzji osób, dysponujących budową, jest pracą trudną i żmudną.

Nie zastąpi go — najczęściej jednak stosowane — powierzchowne oglądanie i wyrażenie oceny, opartej na pozytywnych lub negatywnym stosunku do jednego lub kilku szczegółów planu. Ocena winna brać pod uwagę wszystkie momenty decydujące o wartości planu, pomimo świadomości, że żaden plan nie może jednocześnie w tej samej mierze zadośćuczynić wszystkim wymogom.

Można jednak starać się o to, by ocena uwzględniała, w jakim stopniu i jakim wymogom plan odpowiada.

Niemiecki architekt Aleksander Klein wypracował metodę, polegającą na stawianiu znaków dodatnich i ujemnych w odpowiedzi na szereg pytań, obejmujących wszystkie zagadnienia, związane z planem. Sumowanie punktów ma dać metodę, pozwalającą na obiektywne porównanie i uszeregowanie planów podług ich wartości.

W istocie tak dobrze nie jest. Metoda Kleina nie może rościć pretensji do automatycznego wyłonienia doskonale obiektywnego i sprawiedliwego sądu.

Wyobrazić sobie można względnie dokładną ocenę, według podobnych metod, jedynie takiego szeregu projektów, któreby posiadały założenie wspólne dla wszystkich, np. ściśle tę samą powierzchnię mieszkania.

Jednakże nie można odmówić próbom Kleina wartości: tabela, mająca służyć dla porównań jest w każdym razie pożyteczna — jako metoda przypominająca konieczność zastosowania jednych i tych samych pytań w stosunku do każdego projektu.

Niewątpliwie słusznie została ona zastosowana, jako tabela pomocnicza do oceny projektów na konkursie tanich mieszkań Ministerstwa Robót Publicznych.

Tabelę opracowaną przez ten Sąd Konkursowy podajemy naszym czytelnikom na stronie następnej.

Może się ona im przydać przy zwiedzaniu wystawy „Mieszkanie najmniejsze”.

B. T.

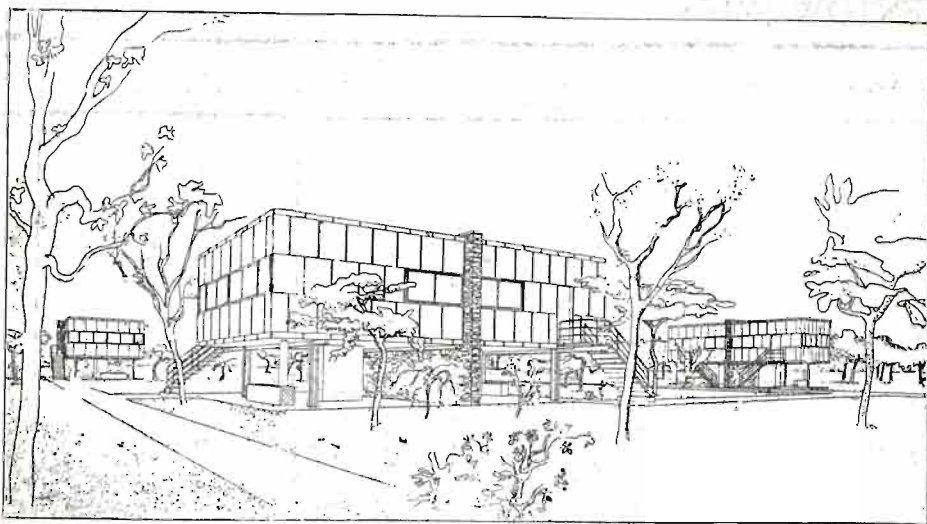

ELEMENTÓW (MIESZKAŃ).

Względy higieny		Utylitarność mieszkania dobre zgrupowania i skomunikowanie pomieszczeń	Względy wygody i estetyki
Czy jest możliwa właściwa orientacja słoneczna elementu			
Czy oświetlenie jest wystarczające			
Czy okna nie są zaciemnione (balkonami, wykuszami występami murów)			
Czy mieszkanie jest przewietrzone na przestrzał			
Czy jest wanna lub prysznic			
Czy jest przewidziana wentylacja pomieszczeń za pomocą kanałów			
Czy dobre jest ugrupowanie poszczególnych pomieszczeń			
Czy nie ma pokoi (pomieszczeń) przechodnich			
Czy jest możliwy podział płci			
Czy w. c. jest oddzielną ubikacją			
Czy układ drzwi okien i pieców jest korzystny dla ustawienia mebli			
Czy dobrze jest zróżniczkowana wielkość pomieszczeń			
Czy dobre są proporcje pomieszczeń			
Czy dobrze jest zaprojektowane ustawienie mebli			
Czy są projektowane szafy wbudowane			
Suma znaków + — lub 0			

na pytanie znakiem + — lub 0

82

DOMEK WEDŁUG PROGRAMU LOUCHEURA

Program budowy ministra Louchera dał spółce Le Corbusier-Jeanneret pole do realizacji swych idei, opierających małe mieszkanie na podstawach biologicznych i społecznych, przy uwzględnieniu organizacji ruchu i gospodarstwa domowego.

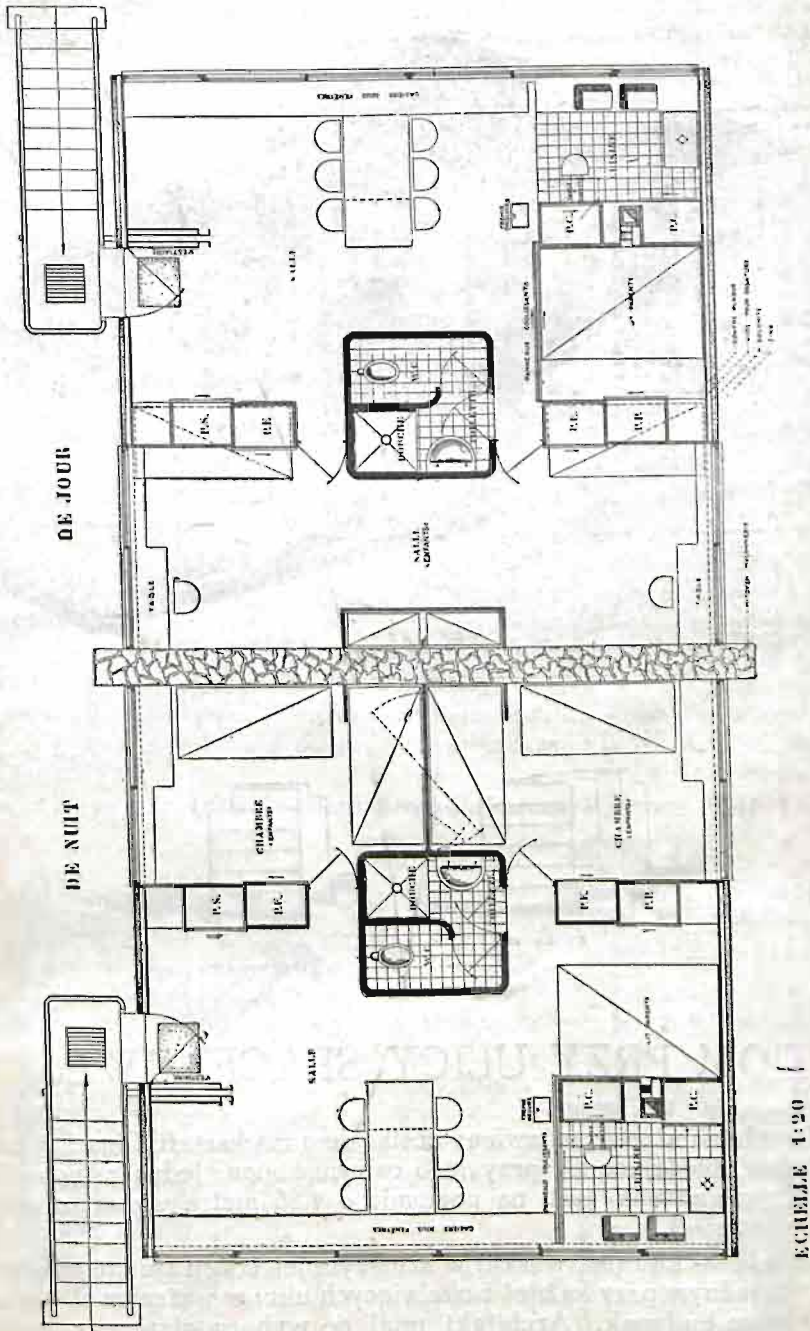
Le Corbusier i Jeanneret stworzyli element 45 m², który dzięki ruchomym ściankom działowym i obracanym łóżkom użytkowany jest podwójnie — inaczej w dzień, inaczej w nocy. Plan dostosowanym jest do tych dwóch rozmaitych funkcji: spania i przebywania dziennego, 6-ga osób: rodziców i 4 dzieci.

Kombinacja dwóch, trzech czy nawet czterech elementów po 45 m² umożliwi bardziej swobodne operowanie planem i stworzenie obszerniejszego już mieszkania dla rodzin licznych lub zamożniejszych.

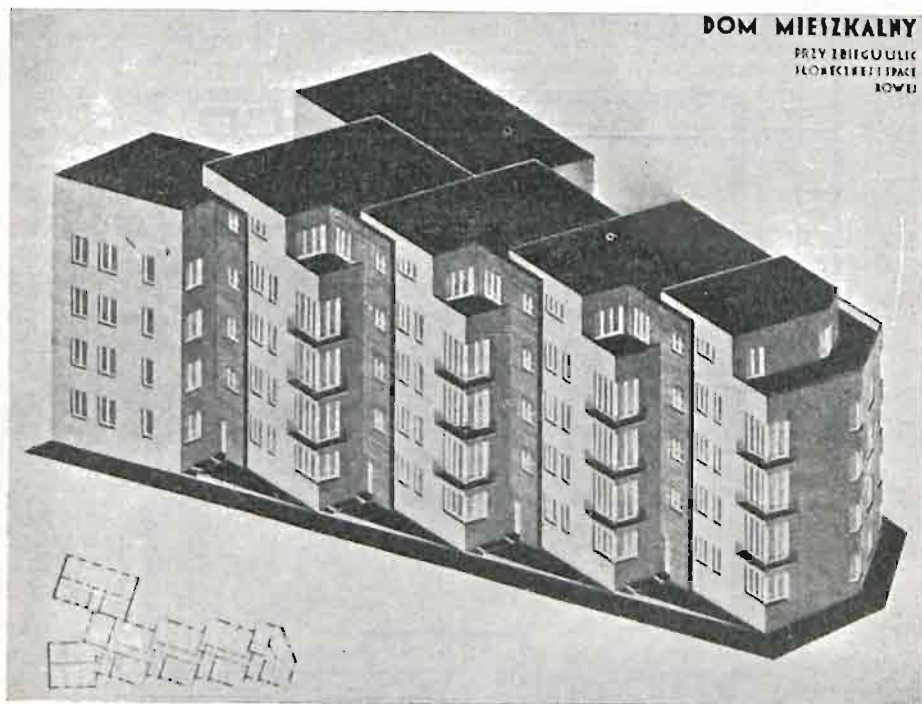
Domki dla programu Loucheur'a stanowią pod względem technicznym krok naprzód w budownictwie mieszkaniowym. Konstrukcja ich: szkielec stalowy, wypełniony solomitem, oblicowany od zewnątrz blachą cynkową, od wewnątrz zaś dychtą na łątach, nadaje się do fabrycznego wykonania. Toteż będą one wraz z całkowitem urządzeniem wewnętrznym wykonane fabrycznie i zmontowane na miejscu budowy w ciągu paru dni. Jedyłą koncesją na rzecz miejscowych przedsiębiorców (dyplomatyczny wybieg Corbusier'a) to mury ogniochronne, dzielące poszczególne domki: będą one wykonywane na miejscu budowy z miejscowych materiałów, bądź cegły, bądź kamienia.

Arch. S. Syrkus.

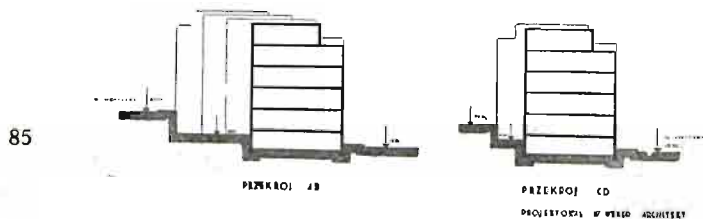

83. Plan domku w/g programu Loucheura.

84

85

DOM PRZY ULICY SPACEROWEJ

Parcela na której postawiony został dom ma kształt klina i ujęta jest w dwie ulice zbiegające się przy jego ostrym końcu; jedna z tych ulic — Słoneczna prowadzona jest na poziomie o 4,86 metra wyższym od drugiej — Spacerowej.

Parcela — klin jest wąska: w szerszym jej końcu stanąć mogły dwa budynki, po jednym przy każdej z okalających ulic; w węższym stanąć mógł już tylko jeden budynek. Architekt miał do wyboru stawianie budynku przy jednej lub drugiej ulicy i wybrał Spacerową dla dwu przyczyn: 1-o ponieważ wg. planu strefowego miasta przy Spacerowej mógł stawiać

budynek wyższy o jedną kondygnację niż przy Słonecznej, 2-o ponieważ przy Spacerowej miał do rozporządzenia dłuższą linię frontu.

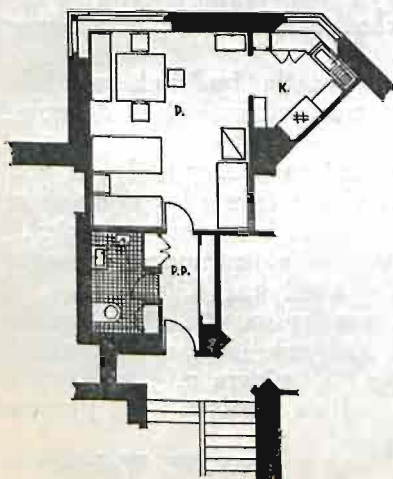
Od strony ulicy Słonecznej wytworzyło się dzięki takiemu postawieniu budynku otwarte na ulicę podwórko. Podwórko to nie zostało zasypane ziemią do poziomu równego z ulicą; przeciwnie zostało pogłębione i odgródzone od ulicy ścianą oporową.

Pozwoliło to na postawienie budynku o pełnych pięciu (w tej jego części) kondygnacjach, co w innych warunkach byłoby niemożliwe do osiągnięcia: zyskano 20 izb mieszkalnych, dobrze oświetlonych na ogólną ilość 156. Dla pozyskania lepszego światła w części budynku przylegającej do ulicy Spacerowej, której front skierowany jest ku północnemu wschodowi, trzeba było obrócić front jego bardziej ku wschodowi; spowodowało to podział budynku na pięć części, z których każda jest równoległa do ulicy Słonecznej, natomiast w stosunku do ulicy Spacerowej stoi skośnie. W cieniu za wysuniętym w ten sposób narożnikami ukryte są klatki schodowe nie potrzebujące słońca, następnie idą kuchnie, natomiast pokoje mieszkalne umieszczone w samych narożnikach i zaopatrzone w duże balkonowe otwory mają dobre czyste wschodnie światło.

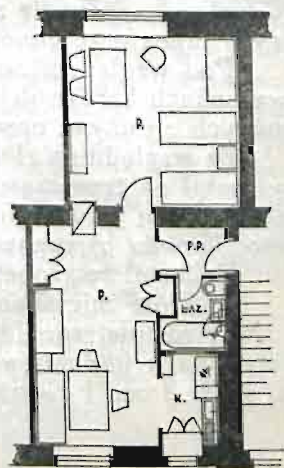
Z powyższego widać, że przyczyna powstania uskoków w elewacji domu nie leży w wybujałej fantazji lub gwałtownej chęci stworzenia za wszelką cenę czegoś ciekawego: poprostu sytuacja budynku w stosunku do stron świata i nierównoległość okalających go ulic narzuciła ich potrzebę.

Każdy z bloków zaznaczonych ukosami w elewacji budynku stawiany jest na innym poziomie, dostosowanym do spadku dość znacznego ulicy Spacerowej, zawiera każdy po jednym mieszkaniu 3 izbowym i jednym pokojem osobowym.

Wynikająca z takiego rozplanowania ujemna strona zbyt wielkiej

86. Mieszkanie 1-izbowe.

Mieszkanie 2-izbowe.

(aż pięć) ilości klatek schodowych usunięta została częściowo przez to, że dwie klatki dochodzą tylko do trzeciego piętra, ponieważ czwarte piętro o zmniejszonej powierzchni obsłużone jest dostatecznie przez trzy pozostałe.

Podkreślone tu zmniejszenie czwartego piętra wymaga również wytłumaczenia: zostało ono wycięte w narożnikach dlatego, żeby je cofnąć od linii regulacyjnej ulicy, ponieważ miejskie biuro regulacji nie pozwalało na stawianie w tej linii czterech pięter.

87. Dom przy ul. Spacerowej w budowie.

Powstałe w narożnikach duże tarasy stanowią dla lokatorów czwartego piętra kompensatę za niewygodę wychodzenia na 4-e piętro bez wind, których przez oszczędność nie wykonano.

Pod względem dostępu powietrza i światła budynek znajduje się w warunkach bardzo dobrych. W szczególności odnosi się to do pokoiw narożnych z dużymi narożnymi balkonami.

Ze względu na słaby i niejednorodny grunt nasypowy budynek podzielony został na trzy części z których każda niezależnie od sąsiednich może osiadać; przez to uniknięto ewentualnego pęknięcia budynku na skutek nierównomiernego osiadania. Dodatkową gwarancją jest mocne powiązanie domu wieńcami żelazobetonowymi na każdej kondygnacji.

Niektóre mieszkania już są zajęte, między innymi dwa mieszkania na czwartym piętrze: dach płaski którym budynek jest kryty, tani (dwie warstwy papy bituminowej na żelazobetonie z izolacją od wewnątrz korkiem grub. 3 cm. i częściowo berbeką) okazał się ciepłym i nie przemaka.

Arch. W. Weker.

BUDOWNICTWO SPÓŁDZIELCZE W SZWECJI*).

88. Flewacja domu.

89. Podwórko.

Sztokholmie Centralny Związek Zrzeszeń Mieszkaniowych, który posiada wspólne biuro ze sztokholmską spółdzielnią lokatorską, w skróceniu nazywaną H. S. B.

Brak mieszkań, który wystąpił po wojnie równoległe z innymi niedomaganiami życia gospodarczego, wyraził się w Szwecji w zwiększeniu podnajmu mieszkań i w zwyczajnie komornego.

Pomimo, że odnośne ustawy ochronne zostały wydane, komorne wciąż uległo zwyczajnie. Walczyć z brakiem mieszkań można było tylko drogą budowy nowych domów.

W tym celu zostały założone Spółdzielnie mieszkaniowe, oparte na wkładach oszczędnościowych lokatorów. Istnieją one w Sztokholmie, Göteborgu, Malmö i w wielu innych miastach.

Zrzeszenia te należą do państwowego Związku Centralnego, który ułatwia uzyskanie pożyczek, udziela rad technicznych, konsoliduje działalność zrzeszeń podległych i współdziała przy powstawaniu nowych.

Pod względem organizacyjnym Spółdzielnie lokatorskie są ukształtowane w sposób dwojaki. W mniejszych miastach same one budują i administrują domami. W większych miastach natomiast istnieje spółdzielnia macierzysta, która zajmuje się: opracowywaniem planów, finansowaniem, zbieraniem i przechowywaniem oszczędności, kontrolą działalności podległych sobie spółdzielni. Autonomiczne zaś spółdzielnie przejmują domy wybudowane do administracji. System ten pod względem pewności finansowej daje bardzo dobre rezultaty. Zła gospodarka poszczególnych spółdzielni nie odbija się na spółdzielni mieszkaniowej.

W celu uzgodnienia działalności różnych organizacji zajmujących się budownictwem mieszkaniowym o charakterze użyteczności publicznej, utworzono w

*) „Mieszkanie i budowa”, Wydawnictwo Międzynarodowego Związku Mieszkaniowego, Nr. 1 (listopad 1929).

90. Wejście do domu zawierającego małe mieszkanie.

91. Pokój z meblami dostosowanymi.

Pomoc finansowa okazywana przez gminy i państwo jest wydatną. Pożyczki mogą być udzielane w wysokości 80% przez rząd, — 5—10% przez gminy. Reszta musi być pokryta z funduszków własnych członka spółdz. Same spółdzielnie rozporządzają poważnymi funduszami obrotowymi, płynącymi ze składek oszczędnościowych członków.

Od 1. X. 1923 r. do 1. X. 1929 r. Spółdzielnie H. S. B. przebudowały z funduszków publicznych 62.415.000 kr., co stanowi 34,08% ogólnej sumy funduszków publicznych, użytych na akcję budowlaną. Z tego 49.652.000 kr. wydano do 1. X. 1928 r. na wzniesienie 3.952 mieszkań.

Domy budowane przez wspomniane spółdzielcze zrzeszenia lokatorów są przeważnie wielopiętrowe. Tłomaczy się to bogatym wyposażeniem mieszkań tego typu w urządzenia nowoczesne, na których tak wielce zależy rodzinom małozamożnym, obchodzącym się w gospodarstwie domowym bez służącej, pozatem wprowadzenie nowoczesnych udogodnień w nowych domach opłaca się, z uwagi na możliwość nie przerabiania tych domów z biegiem czasu na nową modłę. Domy takie mają większe szanse wynajmu. Uwalniając kobiety od wielu żmudnych prac w domu przyczyniają się do podniesienia poziomu życia kobiet i samych rodzin.

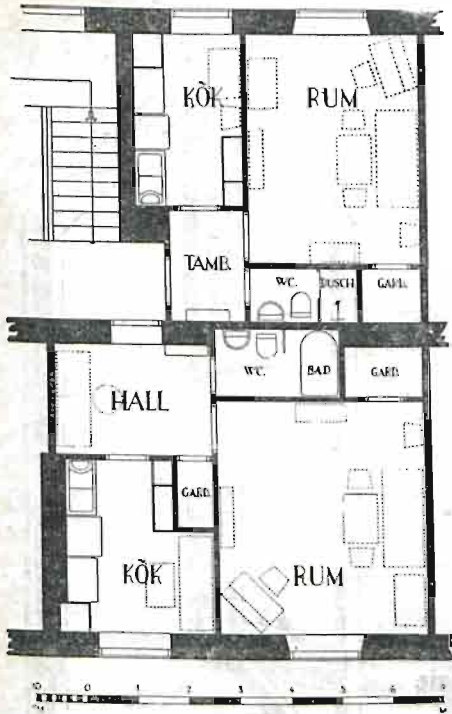
Z urządzeń ułatwiających gospodarstwo, zakładanych w domach tych należy wymienić: 1) centralne ogrzewanie (często jedne zakłady dla całej kolonii lub kompleksu domów) pralnie mechaniczne, urządzenia dostarczające ciepłą wodę do mieszkań, kuchnie wzorowe, szafy w ścianach, ogródki dla dzieci i t. p. Szczególną uwagę zwrócono na wentylację nowych mieszkań. W każdym pokoju musi być wyciąg (luft), a pod parapetami okiennymi są specjalnie skonstruowane wentylatory. Dzięki kaloryferom, powietrze nawet podczas zimy wchodzi ogrzane. Dobrze urządzona wentylacja ma specjalnie ważne znaczenie w mieszkaniach o małych wymiarach.

Poważne zainteresowanie ujawnia się w Szwecji w dziedzinie zapewnienia odpowiednich miejsc na trzepanie rzeczy. Chcąc usunąć kurz i hałas z podwórza, robione są próby urządzenia w piwnicach betonowych specjalnych ubikacyj o dolnej wentylacji, przeznaczonych na ten cel.

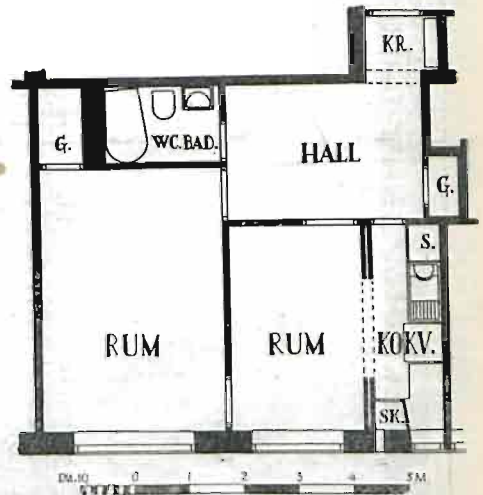
Poddasza zaś są wyzyskane na urządzenie przedszkoli dla dzieci lokatorów domów spółdzielczych. Na podwórzach są ogródki dla dzieci i piękne zieleńce.

Budowane mieszkania zawierają przeważnie 1 lub 2 pokoje z kuch-

92. Plan małego mieszkania z kuchnią
(1 izba i kuchnia).

93. Plan małego mieszkania z wąską kuchnią
(2 izbowe).

nią i łazienką. Mała ilość izb tłumaczy się zapotrzebowaniem na większe izby i kuchnię o dużych wymiarach wraz z ubikacjami o charakterze gospodarczym (sionki, ubieralnie, szafy i t. p.). Ogólna powierzchnia 1-izbowego mieszkania w Szwecji odpowiada dwuizbowemu mieszkaniu budowanemu w Niemczech.

W ostatnich czasach buduje się mieszkania przeważnie 2 izbowe z kuchnią, z tem że dodatkowy pokój jest budowany kosztem zmniejszonej kuchni.

Pod względem technicznego wykonania domy są różnych typów. Większe domy budowane są przeważnie z cegły, parterowe z drzewa. W małych miastach domy są budowane prawie wyłącznie z drzewa. Ściany działowe wykonywane są z cegły, z drzewa, lub z płyt lekkiego betonu.

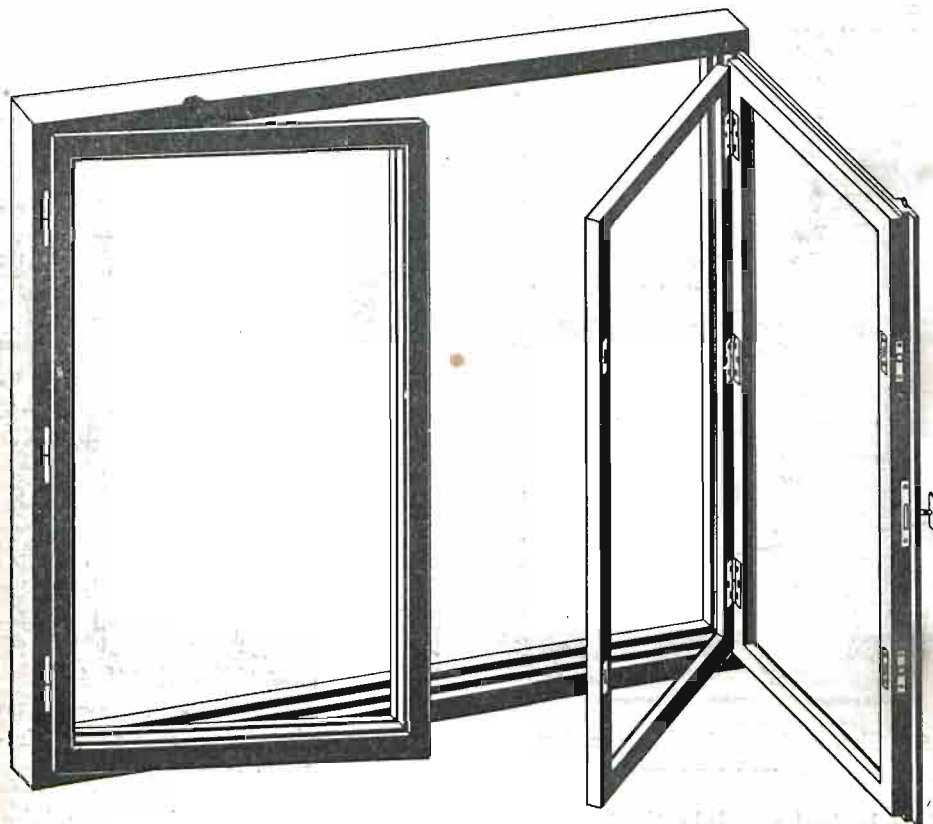
Zasadniczym rysem budownictwa prowadzonego przez zrzeszenia lokatorskie jest dążenie do standaryzacji. Szczególnie wielkie znaczenie ma to przy prowadzeniu przez te spółdzielnie własnych warsztatów.

Dzięki znormalizowaniu poszczególnych elementów budowlanych, robota w warsztatach jest wykonywana dokładniej, prędzej a tem samem taniej.

Prócz prowadzenia tych warsztatów spółdzielnia ma wytwórnice mebli, produkującą meble praktyczne, dostosowane do wymiaru mieszkań w budowanych domach.

Meble te cieszą się wielkim powodzeniem wśród członków, którzy chętnie je nabywają dla wygody i piękna swych nowych mieszkań.

Arch. Swen Wallander. Stockholm.

94. Schemat znormalizowanego okna szwedzkiego

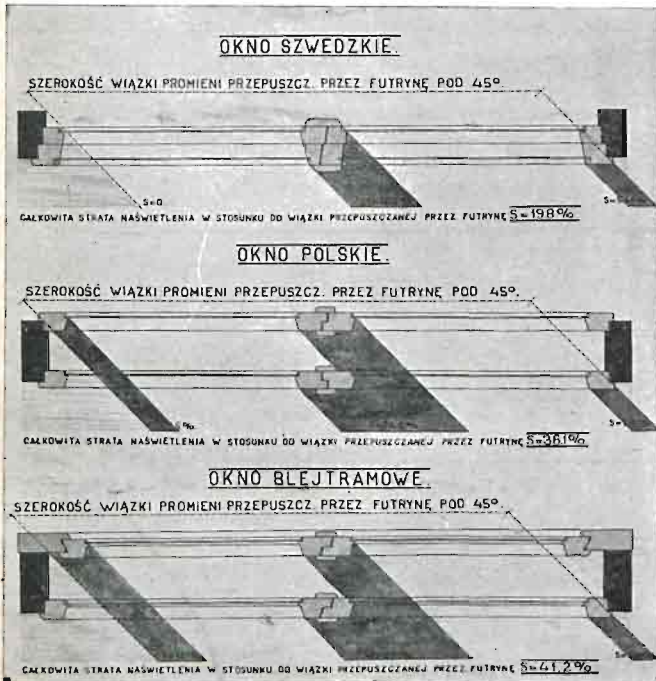
OKNA SZWEDZKIE

Oglądam model okna typu szwedzkiego, jednego z setek przygotowanych do budowanych bloków mieszkalnych „Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej” na Żoliborzu, projektowanych przez architektów S. Bruckalskiego i B. Zborowskiego. Uderza mnie, zmieniony na korzyść szyb stosunek powierzchni przepuszczającej światło do ram okiennych. Chcę się dowiedzieć o tych oknach czegoś więcej, więc pytam: Czy na tem zmniejszeniu balastu ram polega różnica między dotychczas powszechnie używanymi oknami, a tym nowym typem?

Spotkałem widocznie entuzjastycznego zwolennika tych okien, który nie daje się prosić o odpowiedź: Główna różnica, tak, ale nie jedyna. Okno szwedzkie jest bowiem pod wielu względami wyrazem dążności do jak najdoskonalszej celowości w konstrukcji, dlatego też i jego zalety pod różnemi kątami należy rozpatrywać. Jest ono nie jakimś przypadkowym

96. Porównawcze zestawienie strat naświetleń wnętrza, wykazujące przy zastosowaniu:
okna szwedzkiego	19.8% straty
okna polskiego	36.1% "
okna blejtramowego	41.2% "

ciepła, tak ważna podczas zimy nie doznała przy nowej konstrukcji pewnej straty?

O.: Fakt, że Szwecja, kraj o klimacie od naszego surowszym, a zwłaszcza bardziej wietrznym, wprowadziła u siebie te okna, byłaby dostatecznie przekonującym. Ale i nasze doświadczenie, oparte na datujących się od kilku lat próbach wskazuje, że okno szwedzkie doskonale spełnia swą rolę izolatora ciepła.

Jest jeden punkt niezmiernie ważny, na który chciałbym Panu zwrócić uwagę, t. j. bezpieczeństwo obsługi okien typu szwedzkiego. Jest to moment tak wielkiej wagi, że aż dziwnem się zdaje, iż tak długo nie był prawie brany pod uwagę w planach budowlanych. Szablon zwyciężał nawet względy społeczne na zdrowie i życie. Próbowano wprowadzić okien francuskich t. j. otwieranych do wnętrza, te jednak nie doznały tak powszechnego zastosowania, jakiegoby się należało spodziewać, a to dlatego, że ich konstrukcja wymaga jeszcze szerszych ram, co przy zamkniętych u nas przez szereg miesięcy oknach podwójnych powoduje b. przykre zmniejszenie źródła światła pokoju.

I oto okna szwedzkie stanowią pomyślane rozwiązanie sprzeczności

Niech Pan spojrzy, ile w zwykłym oknie skrzynekowym zabiera cennego światła, padającego z ukosa, druga rama okna zimowego.

Niech Pan zaobserwuje jeszcze jedną różnicę przemawiającą bardzo na korzyść okien szwedzkich. Dzięki zupełnemu przyleganiu do siebie okien letniego i zimowego, patrząc przez zamknięte okno szwedzkie pod kątem, mamy powiększone pole widzenia, co daje nam złudzenie bliższego obcowania ze światem zewnętrznym, oraz powiększenie niejako rozmiaru wnętrza.

P.: Nasuwa mi się jednak wątpliwość, czy izolacja

postulatu zdolności naświetlania z jednej strony, a bezpieczeństwem obsługi z drugiej.

Do mycia, okna szwedzkie rozdzielają się na 2 części, których umycie wewnątrz mieszkania nie przedstawia zgoła trudności, ani niebezpieczeństwa. Bezpieczeństwo obsługi okien — to argument, którego waga wzrasta w prostym stosunku do przyrostu liczby pięter. Dawne okna, pamiętające jedno i dwupiętrowe domy mieszkalne stały się z tego punktu widzenia absurdem, skoro dziś piętra pomnożyły się. Dlatego to mycie okien na czwartem czy piątym piętrze to prawdziwy dramat, którego unikamy jak długo możemy. Rozgrywa się on przeważnie 3 — 4 razy do roku, gdy już szyby zupełnie przestają być przezroczystymi, a smutne światło z trudem filtruje się przez nie.

P.: Tak więc, dzięki ułatwieniu w myciu okien, ma Pan nadzieję wprowadzić do naszych mieszkań i biur nietylko więcej światła, ale i... czystości....

O.: ..... a tem samem zdrowia, bo wiadomo że brudna szyba, to zupełnie zbyteczna zaporą wobec i tak skąpych w wielkich miastach życiodajnych i bakterjobójczych promieni słońca.

Na jeden jeszcze moment natury praktycznej chciałbym zwrócić uwagę Pana, moment, który nie jest bez znaczenia wobec obecnej dążności do wyzyskania drogiego miejsca, to ekonomiczniejsze jego zużycie przez okna nowego typu.

Jeśli chodzi wreszcie o walory estetyczne, to większe, mniej dzielone płaszczyzny okien szwedzkich odpowiadają dzisiejszej tendencji nowej architektury do operowania pewnymi całościami śmiałymi w swej prostocie i jednolitości — do budowli stylu nowoczesnego okna dawne wogóle nie dadzą się zastosować bez zakłócenia harmonji.

P.: Wobec tylu zalet jakie przedstawiają „okna szwedzkie” dziwić się należy, że dopiero od tak niedawna doszło do rewizji dotychczasowych szablonowych konstrukcyj.

O.: Wiąże się to z konserwatyzyzmem wogóle, jaki ostatnie stulecie ujawniło w stosunku do zagadnienia budownictwa mieszkalnego. Wszelkie budowle w tym zakresie, były to wyłącznie domy czynszowe, których postulatem zasadniczym była nie tyle wygoda i dobro mieszkańców, ile przede wszystkim rentowność. Dlatego to szablon grasował bezpodzielnie. Zmienił się stosunek do zasady celowości i użyteczności pomieszczeń i szczegółów architektonicznych dopiero, gdy zaczęli głos zabierać sami mieszkańcy, jako właściciele swych mieszkań i współwłaściciele wielkich domów spółdzielczych. Współdzielczość na polu budownictwa utorowała drogę śmielszej ewolucji. Przytem zmienione po wojnie warunki życia, pewne przesunięcia w stanie kultury dopomogły do przewartościowania i pewnej rewizji pod kątem ściślejszej celowości i odpowiedniości.

Nie bez znaczenia naturalnie jest tu moment postępu techniki budowlanej, wyrażający się w zwiększeniu możliwości, intensywniejszem spanowaniu materji.

B. M.

UMEBLOWANIE MIESZKAN ROBOTNICZYCH

Nędza mieszkaniowa klasy robotniczej w Polsce przejawia się nie tylko w niesłychanym przeludnieniu izb mieszkalnych, kilkakrotnym zużyciu jednego i tego samego mieszkania (sublokatorstwo), niskiej jakości tych mieszkań, pozbawionych, nawet w miastach posiadających wodociągi i spławną kanalizację, najniezbędniejszych urządzeń higienicznych. Nędza ta znajduje swój wyraz w bardzo biednym i nieodpowiednim umeblowaniu mieszkania robotniczego.

W wydanej niedawno przez Instytut Gospodarstwa Społecznego monografię o warunkach życia robotniczego¹⁾ znajdujemy dane o zaopatrzeniu mieszkań robotniczych w meble i sprzęty. — Dane te dotyczą środowiska o nieco wyższej stopie życiowej od przeciętnej, obraz więc przedstawiony niżej bynajmniej nie przejawia rzeczywistości.

Z najniezbędniejszych przedmiotów umeblowania wszystkie rodziny robotnicze posiadają tylko łóżka. W Warszawie znalazła się jedna rodzina nie posiadająca zupełnie stołu i używająca do spożywania posiłków warsztatu ślusarskiego. O innym znowu mieszkaniu znajdujemy następujący opis: „Mieszkanie jednoizbowe, dość duże, urządzone biednie, niema rzeczy niezbędnych jak krzesła, stół, bo jest tylko mały stoliczek, że rodzina nie mieści się przy nim; wobec braku krzeseł siedzi się na łózkach”. Szafa nie posiadała wogóle więcej niż 10% rodzin.

Liczba poszczególnych przedmiotów umeblowania przypadających na 100 osób przedstawia się jak następuje:

	Warszawa	Łódź	Zagł. Dąbrowskie
Stoły	26,2	34,7	31,7
Krzesła	80,3	101,5	76,4
Łóżka	42,4	53,5	44,0
Szafy	21,4	27,9	18,9

Na jedno łóżko przypada przeciętnie w rodzinie robotniczej 2,2 osoby. Liczba ta jest miarą przeludnienia łóżek, zjawiska niezwykle groźnego pod względem higienicznym.

Rodziny w których na każde łóżko przypada jedna osoba, stanowią zaledwie 5,9%. — Sypianie po trzy i więcej osób w jednym łóżku jest znacznie częstsze. Z pośród 1530 osób zbadanych przez Instytut tylko 234 sypiało oddzielnie, 1018 — po dwie w jednym łóżku, 278 po trzy i więcej w jednym łóżku. Na stołkach i na podłodze sypiało stale 43 osoby w czem 37 dzieci. W ciasnym i przeludnionym mieszkaniu robotniczym często niema nawet wolnego miejsca na postawienie dodatkowego łóżka. W Warszawie zanotowano wypadek dzielenia łóżka nawet z sublokatorem. Nic więc

¹⁾ Warunki życia robotniczego w Warszawie, Łodzi i Zagłębiu Dąbrowskim w świetle ankiet 1927 roku. Warszawa, 1929.

97. Mieszkanie półtoraizbowe w Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, zajęte przez rodzinę robotniczą złożoną z 4 osób. Prawie zupełny brak mebli. W izbie mieszkalnej tylko mały stolik i parę krzeseł.

dziwnego, że rezultatem takich stosunków jest zwiększona chorobowość, pociągająca za sobą konieczność leczenia się w Kasach Chorych i niezwykle wprost śmiertelność, szczególnie wśród dzieci.

Jakość umeblowania znajduje się w prostym stosunku do zamożności rodzin. Pewną rolę odgrywa przytem okres ubiegły, podczas którego rodzina gromadziła niezbędne sprzęty. Wobec ogólnego obniżenia i zrównania zarobków robotniczych po wojnie czynnik ten powoduje pewne różnice w umeblowaniu mieszkań robotników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych. Lepsze i droższe sprzęty są przeważnie pozostałością dawnego okresu. — Oczywiście ząb czasu podniszczył bardzo ten dawny dobytek i przekształcił większość przedmiotów w to co zwykliśmy nazywać „gratami”. Większa ilość takich gratów w mieszkaniu robotniczym jest charakterystyczną właśnie dla gospodarstw zamożniejszych. — W gospodarstwach biedniejszych natomiast częściej spotykamy przedmioty prostsze i tańsze jak ławki, taburety, stołki, szafki, kufrы. I tutaj zresztą przedmioty te często nabywa się okazjnie na rynkach starzyny i rzadko tylko dostosowane do roli którą mają spełniać w mieszkaniu robotniczym.

Przy małych rozmiarach mieszkania robotniczego i dużej ilości współżyjących w nim osób, zagadnienie odpowiedniego umeblowania staje się szczególnie ważnem.

98. Mieszkanie dwuizbowe w Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, zajmowane przez pracownika elektrowni. Pokój sypialny zastawiony meblami (3 łóżka, kanapa, szafa, szafka, stolik i dwa krzesła). Wolna przestrzeń pomiędzy meblami ograniczona do ciasnych przejść. Dzieci nie mają zupełnie miejsca do zabawy.

Z jednej strony musi być usunięty niedostatek w zaopatrzeniu tego mieszkania w niezbędne sprzęty, przede wszystkim łóżka. Przy niskiej stopie zarobkowej rodziny robotniczej ten niedostatek może być usunięty tylko przez dostarczenie części umeblowania razem z mieszkaniem.

Z drugiej strony sprzęty w małym mieszkaniu muszą być tak rozmieszczone, aby pozostawić jak najwięcej wolnej przestrzeni do poruszania się po mieszkaniu, zabawy dla dzieci, wreszcie na zbiornik powietrza, którym cała rodzina musi oddychać. Da się to osiągnąć za pomocą szaf ściennych, nisz łóżkowych, wreszcie odpowiedniego dostosowania mebli do potrzeb gospodarczych jakie mają spełniać.

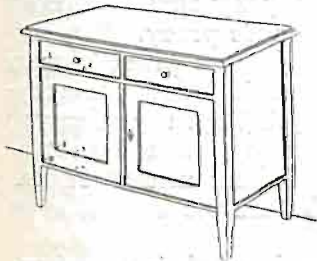
Wobec wielkiego niedostatku w tej dziedzinie rodzin robotniczych w Polsce, zagadnienie odpowiedniego zaopatrzenia małego mieszkania w najniezbędniejsze przedmioty umeblowania, musi być włączone do postulatów budownictwa mieszkań robotniczych.

St. Tołwiński.

RACJONALIZACJA MEBLI I SPRZĘTÓW

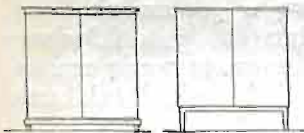
Mając stale w życiu codziennem styczność z wielką ilością przedmiotów o różnym kształcie i powierzchni, nie uświadamiamy sobie dostatecznie jaką wagę mają dla nas ich wady lub zalety. W rozmaitych czasach przy ich tworzeniu rozmaite względy stawiamy na pierwszym miejscu, a wszystko to zaciążyło na ich kształcie. Nadmiar mebli i sprzętów, ich skomplikowany kształt i kosztowność materiału wymagały wielkich starań i nakładu pracy przy ich konserwacji i pochłaniały zbyt wiele energii.

99. Rys. 1.

100. Rys. 2.

101. Rys. 3.

Obecne dążenia do przewartościowania życia wkraczają i w tę dziedzinę. Architektura i inne sztuki plastyczne szukają najprostszego i lapidarnego wyrazu dla wypowiedzenia swej idei. Tą ideą w konstrukcji mebla i sprzętu jest zasada celowości, która wysuwana tu na plan pierwszy będzie się starała dać jak największą sumę wygod i oszczędności pracy. W momencie gdy coraz szersze sfery dążą do życia intelektualnego drobne nawet odciążenie i udogodnienia w życiu codziennem nabierają wagi. Oby zbladł obraz gospoisi stale ze ściereczką w ręku kręcącej się po mieszkaniu i przestającej większą część swojego życia z istotami martwymi.

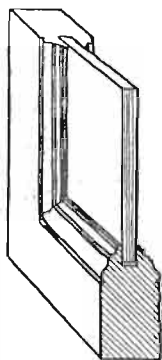
Po tej samej linii idą życzenia pani Marie Juhacz, która w przedmowie do traktującej o tych sprawach książki Franza Deunera pod tytułem: *Die arbeitsparende Wohnung* (Mieszkanie oszczędzające pracę) przewiduje duże odciążenie w pracy kobiet koło utrzymania porządku w domu, co pozwoli im zająć się sprawami związanymi z rodziną, zawodem, obowiązkami życia publicznego i przyczyni się do zaoszczędzenia trwonionych dotychczas nieprodukcyjnie sił.

Autor wychodzi z założenia, że gdyby przez zmianę kształtu mebli i sprzętów można było przy czyszczeniu jednego mieszkania z kurzu i brudu zaoszczędzić w ciągu tygodnia chociaż 15 minut, to otrzymalibyśmy w państwie niemieckiem 4 miliony zaoszczędzonych godzin pracy. Ilości te zwiększą się jeżeli dodać budynki użyteczności publicznej. Źródło oszczędności istnieje w innym niż dotychczas opracowaniu form mebli i przedmiotów („formy oszczędzające pracę”), tak żeby kurz nie mógł na nich osiadać, lub żeby usuwanie kurzu i brudu było możliwie łatwe. Równocześnie tworząc te formy zwrócono uwagę na to, żeby jak najmniej dawały one możliwości uszkodzenia, a tem samem stawały się trwalsze.

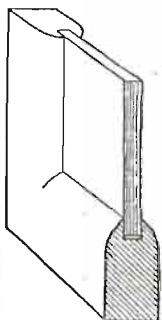
Zdaniem autora formy te nie są ostateczne; rzuca on tylko pewne

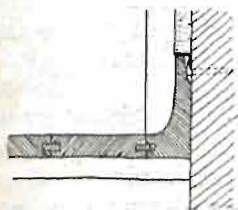
idee i myśli, których rozwinięcie pozostawia specjalistom i przemysłowi. Mimo to próba tych nowych form jest przeprowadzona bardzo konsekwentnie na wszelkich możliwych obiektach, poczynając od mebli, poprzez kształtowanie okien, drzwi i różnych przedmiotów używanych potocznie jak telefony, lampy, naczynia kuchenne, przybory podróżne, aż do opracowania elewacji domów.

102. Rys. 4.

103. Rys. 4.

104. Rys. 5.

Z praktyki wiadomo, że najtrudniej usuwać kurz poziomych kantów i z załamania kątowych (Rys. 1). Otóż takich miejsc w naszym otoczeniu jest bardzo wiele i uniknięcie ich, a przynajmniej zmniejszenie stwarza właśnie oszczędność pracy. W sprzęcie posiadającym takie „oszczędzające pracę” formy (Rys. 2) zmiany tylko nadwieszenie jednej płaszczyzny nad drugą, przez co wystających poziomych kantów uniknięcie. Została tylko jedna duża płaszczyzna pozioma, z której łatwo kurz usunąć i płaszczyzna pionowa, na których kurz nie osiada, o ile są suche.

Drugą tendencją w tych formach jest zaokrąglenie kantów (Rys. 2), które autor uważa za bardziej neutralne dla drzewa i mające tę zaletę, że zmniejsza możliwość uszkodzeń.

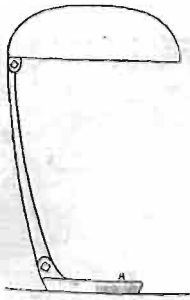
To odmienne kształtowanie konsekwentnie zastosowane wprowadza duże zmiany w wyglądzie zewnętrznym przy wyżej wymienionych zaletach praktycznych. Na rysunku Nr. 4 przedstawiającym część drzwi widać dużą różnicę w wyglądzie jak i zalety „przeciwkurzowe” formy nowej.

W pracy przy usuwaniu kurzu i brudu napotykamy na rozmaite trudności. Na Rys. 3 mamy po lewej stronie mebel typu dawnego, posiadający obok wad już znanych jeszcze nową w postaci zbyt niskich nóg, co przeszkadza w łatwym i dokładnym oczyszczeniu podłogi. Forma nowa tę wadę usuwa. Autor w swoich projektach szaf, biur, łóżek stale podkreśla ten moment.

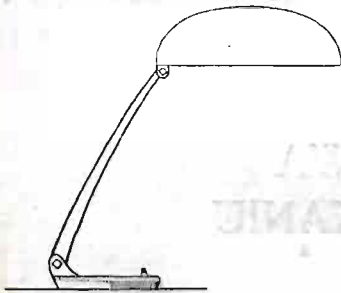
W dążeniu do ułatwienia i uproszczenia życia autor wymaga od mebli lekkości, pozwalającej na łatwe ich przesuwanie. W związku z tem proponuje meble szkieletowe obłożone dyktą, a kształtowane w myśl wyżej wyłuszczonej zasady. Ażeby stworzyć lżejsze krzesło proponuje zastąpienie drewnianej

ramy (cargi przez i nią wykonana) „lekkiego” metalu, w którą mogłyby być wpuszczane nóżki cieńsze lżejsze.

Wśród wielu punktów w mieszkaniu stwarzających trudności przy usuwaniu pyłu i kurzu specjalnie wyróżnia się połączenie podłogi ze ścianą. W tem miejscu zazwyczaj daje się listwa podłogowa mniej lub więcej profilowana; przy formie nowej cały ten punkt jest opracowany jak widać

105. Rys. 6.

106. Rys. 7.

na rys. 5 w tym sensie, aby jak najmniej dać możliwości osiadania kurzu. Inowacją jest tu lekkie nadwieszenie tynku nad listwą, zabezpieczone kątownikiem przed obtrącaniem.

Pozatem autor zastosowuje znane już skądinąd inowacje i uproszczenia w racjonalnym kształtowaniu wnętrza. Między innymi uważa za słuszne „wbudowywanie” w ściany szaf, stołów kuchennych, lamp. Zwraca uwagę na poszerzenie od środka samej wnęki okiennej, ażeby wiszące tam firanki nie zasłaniały szyb. Porusza również sprawę zastosowania nowych materiałów na pokrycie dużych powierzchni (ściany, podłogi, meble) podając z tej dziedziny przykłady mebli okładanych masą „likrusta” i podłogi pokrewnej do linoleum barwnego t. zw. „stragula”.

Wszystkie te zdrowe tendencje spotykają się zapewne z trudnościami, gdyż często rozczłonkowanie kształtu ułatwia jego wykonanie techniczne. Tu nieraz leży u tych, którzy widzą tylko trudności wykonania, źródło oporu przeciw nowym kształtom. Jednakże te trudności mogą być pokonane i jest nadzieja, że zasada przystosowania mebli, sprzętów i całego wnętrza do obecnego trybu życia człowieka zwycięży na całej linii.

Bruno Zborowski.

107. Garnki dymne z Prużanej (Przemysł ludowy).

108. Garnki białe poleskie — (Przemysł ludowy).

SZTUKA LUDOWA W MAŁYM MIESZKANIU

Daleki Zachód, którym władają mądre i skomplikowane dynamopotwory, zaczyna w cichości szemrać przeciwko władztwu maszyn, coraz większy wpływ wywierających na psychikę człowieka. Stare hasło Ruski-na, wskrzeszenia rękodzieła, noszącego na sobie ślad czującej ręki człowieka, przejawia się w zamiłowaniu elity amerykańskiej, poszukującej i ceniącej wytwórczość ręczną artystyczną, jako zbytek.

Przeżywamy obecnie powrotną falę entuzjazmu do sztuki ludowej. Międzynarodowa Komisja współpracy intelektualnej przy Lidze Narodów, organizuje kongresy sztuki ludowej, utworzono Komisję Stałą badania Sztuki ludowej, która ma sekcje narodowe we wszystkich niemal państwach. Projektuje się w r. 1934 międzynarodową wystawę Sztuki Ludowej w Bernie.

W Polsce zagadnienie przemysłu ludowego zostało ujęte przez państwo ustawowo; istnieje cały aparat organizacyjny popierania przemysłu ludowego.

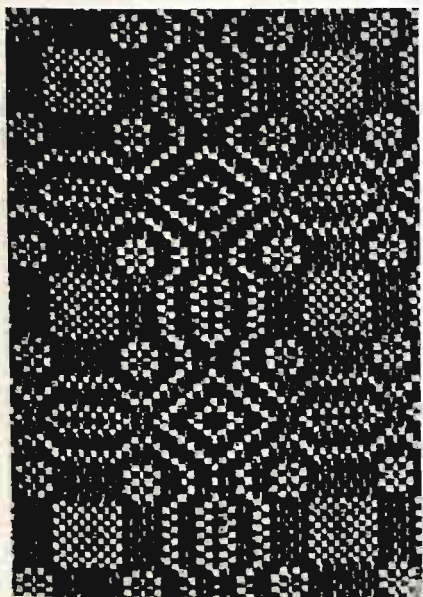
Mamy istotnie bogaty przemysł ludowy, który powoli zaczyna się organizować.

Należy się liczyć z tem, że jego wartości estetyczne przewyższają o całe niebo tonące w banalności rzemiosła i wytwórczość fabryczną, do której nie mają dostępu projektodawcy - artyści.

Sztuka ludowa dzięki wiekowym tradycjom posiada niezrównaną celowość formy, oraz logiczny związek ornamentu z techniką i surowcem, nie mówiąc już o bezpośredniości artystycznego wyrazu.

U nas przemysł ludowy pomimo bogactwa i różnorodności form nie jest zbytkiem, wyroby jego są tańsze od fabrycznych. Dzięki temu staje

109. Tkaniny lniane z Wileńszczyzny
(Przemysł ludowy).

się on dekorację wewnątrz domu inteligencji, bo trzeba długiej drogi i kultury, aby zawędrował do domów mieszczaństwa. Moda na sztukę ludową, stosowana bezmyślnie, daje wprawdzie odstrasżające rezultaty: np. łączenie złoconych ludwików z pasiakami lub kilimami gliniańskimi — może zniechęcić najzagorzalszych miłośników sztuki ludowej. Ale przy umiejętnym zastosowaniu można osiągnąć znakomite efekty; ściany obite tkaniną ludową lnianą z Wileńszczyzny lub ze szkoły Instruktorów Tkactwa Warszawskiego Towarzystwa Popierania Przemysłu Ludowego, mogą zdobić najbardziej reprezentacyjne strony. Też same tkaniny mogą być użyte na obicie mebli, chociażby nawet antycznych czeczotek, na portjery, zasłony, serwety.

Ale z natury rzeczy przemysł ludowy najlepiej się asymiluje z ma-

łym mieszkaniem. Tu króluje zamiast łóżka tapczan, do którego niezbędne są narzuty, makaty na ścianę, poduszki; pokoje przedziela zasłona.

Jesteśmy krajem tkanin. Mają one we wnętrzu polskim starą tradycję. A jakież bogactwo ich mamy w przemyśle ludowym, zarówno w tkaninach lnianych, jak kilimach artystycznych, liźnikach kosmatych tuchołskich, nie licząc zbanalizowanych i zbyt jaskrawych pasiaków. Tkaniny zastępują i maskują braki urządzenia; jako dekoracja przenośna są niezastąpione. Małe, czyste, jasne mieszkanka spółdzielcze, umeblowane prostymi meblami drewnianymi lub koszykarskimi, można pięknie udekorować tkaninami i ceramiką. Stanowczo nie doceniaamy wartości użytkowych i dekoracyjnych ceramiki ludowej. Powinna ona wyprzeć wszelkie tandetne flakony do kwiatów, być ponadto ozdobą ślicznych wzorowych kuchenek. Takie np. talerze i miski huculskie na półkach i ścianach. Stół nakryty obrusem o ślicznych wzorach, mieniających się lnem naturalnym i błękitnym, dzbanek bolimowski do mleka lub kwiatów — jakież makatki lniane — z okolic wileńszczyzny. Nie trzeba nic dodawać do tej pogodnej prostej, a tak taniej dekoracji.

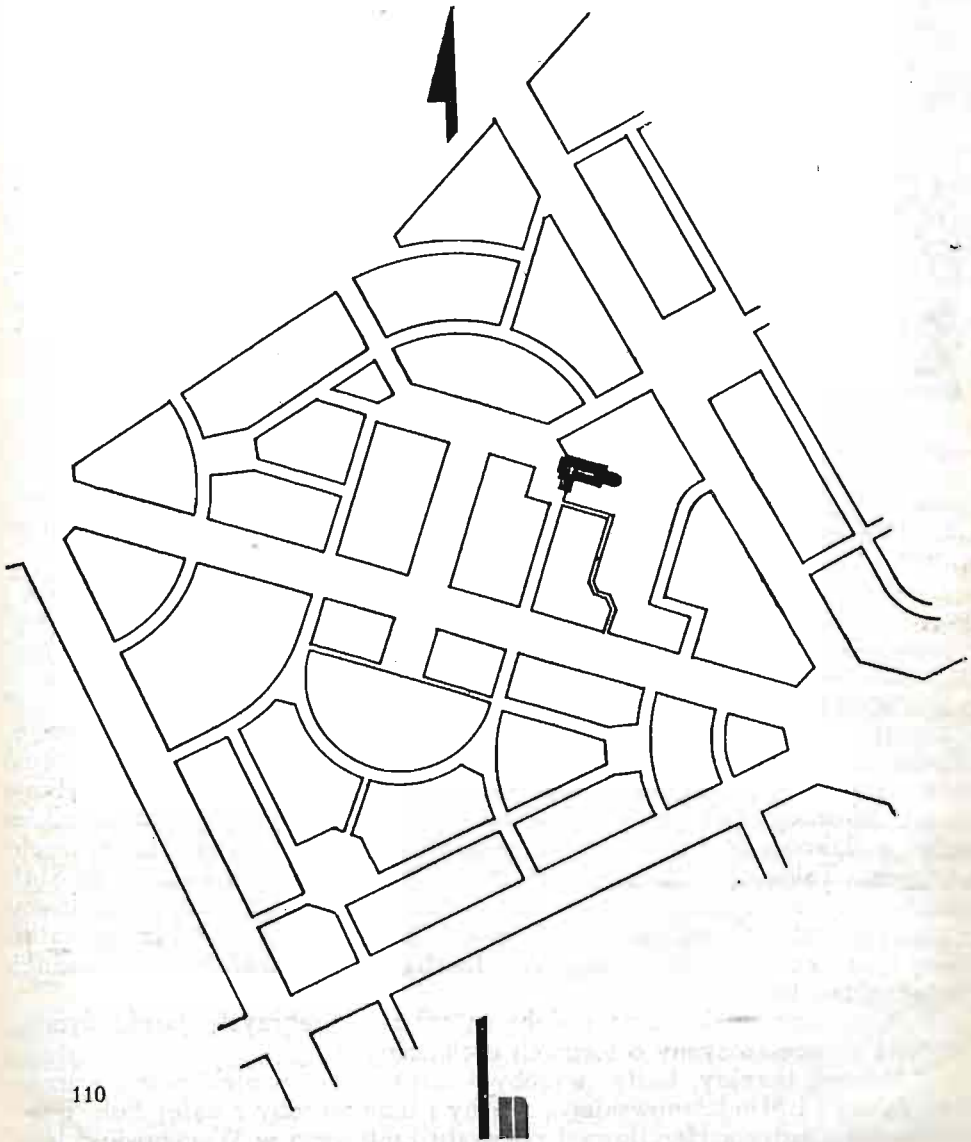
Niezmiernie szlachetną ozdobą są czarno - srebrzyste garnki dymne z Polesia i Lubelszczyzny o formach archaicznych.

Kilimy, tkaniny, hafty, wyroby koszykarskie, projektowane przez Stryjeńskiego i Młodzianowskiego, rzeźby i inne wyroby z całej Polski ześrodkowuje Centrala Handlowa Przemysłu Ludowego w Warszawie, która czerpie je zarówno bezpośrednio ze wsi, jak też od prowincjonalnych spółdzielni Bazarowych.

Tkanin, ceramiki i koszyków wieś wyrabia tak wiele, że rozszerzenie zbytu na te wyroby przyczyniłoby się nie tylko do podniesienia poziomu estetycznego miejskich mieszkań, ale do podniesienia dobrobytu wsi i zachowania zanikających tradycji.

NAŚWIETLANIE DOMÓW MIESZKALNYCH

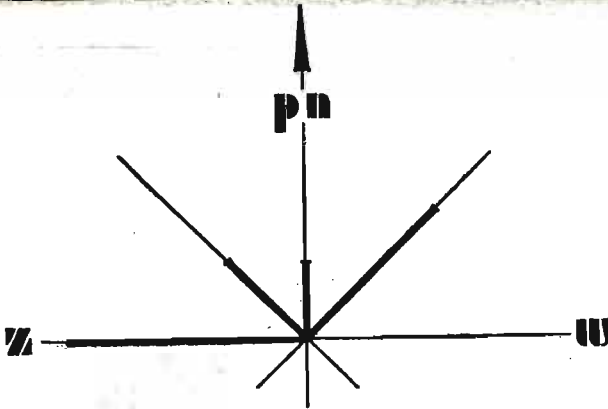
Plan zabudowania dzielnicy mieszkaniowej winien przewidywać ukształtowanie bloków takie, ażeby mieszkańcom dać najlepsze naświetlenie.

W niniejszym artykule bierzemy jako przykład projekt dzielnicy mieszkaniowej w Warszawie na Żoliborzu.

Teren dzielnicy ma kształt prostokąta, zbliżonego do kwadratu. Otoczony jest czterema szerokimi ulicami komunikacyjnymi, pozatem przez środek przechodzi po przekątnej szeroka ulica.

Zabudowanie bloków projektuje się wzdłuż ulic.

Zastanówmy się, jakie kierunki ulic dają najlepsze naświetlenie mieszkania.

1. Kierunek wschód - zachód.

Część pokoi otrzyma światło południowe, natomiast druga część będzie stale w cieniu. Przy małych, dwuizbowych mieszkaniach połowa pomieszczeń mieszkalnych będzie pozbawiona słońca, a temsamem trudna w zimie do ogrzania, a w chłodnych zaś porach roku łatwo poddająca się wilgoci.

Kierunek taki określamy jako niedobry.

2. Kierunek południowy wschód — północny zachód.

Podczas gdy jedna strona otrzyma bardzo słabe światło północno-wschodnie, druga będzie w lecie zbyt silnie nagrzana. Słońce południowo zachodnie w gorącej porze roku jest uciążliwe w mieszkaniu, a dla zdrowia małych dzieci nawet niebezpieczne. Kierunek taki określony jako zły.

3. Kierunek północ — południe.

Obydwie strony będą mniej więcej jednakowo naświetlone, jakkolwiek strona wschodnia w zimie za mało ma słońca, strona zachodnia zaś w lecie jest nieco nagrzana. Kierunek taki określamy, jako dobry.

4. Kierunek południowo zachód — północny wschód.

Strona południowo - wschodnia otrzyma doskonałe i najzdrowsze światło wczesnego południa. Po tej stronie należy umieścić pokoje sypialne. Strona północno - zachodnia otrzyma światło przedwieczne i nadaje się na pomieszczenie klatek schodowych, pomieszczeń gospodarczych, pokoi stołowych, pracowni. Kierunek ten określamy jako najlepszy.

naświetlenie

złe   niedobre   dobre   b.dobre

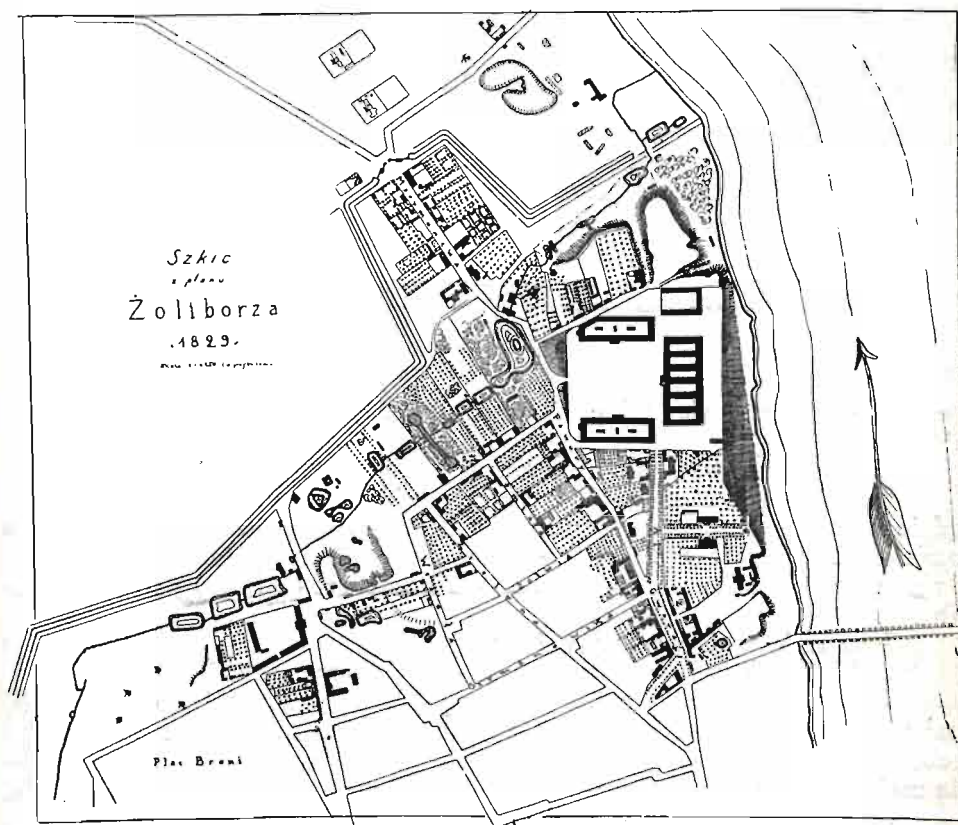
112

Teraz zbadamy położenie ulic na planie (rys. 110), zmierzmy długości frontów każdego z czterech wymienionych kierunków i przedstawimy rezultaty w odcinkach (rys. 111 i 112). Z rysunków jasno wynika, że większa część mieszkań będzie miała oświetlenie niekorzystne.

W ten sposób doszliśmy do przekonania, że przy projektowaniu ulic nie wzięto w dostatecznej mierze pod uwagę sprawy naświetlenia mieszkań.

Józef Jankowski, arch.

113

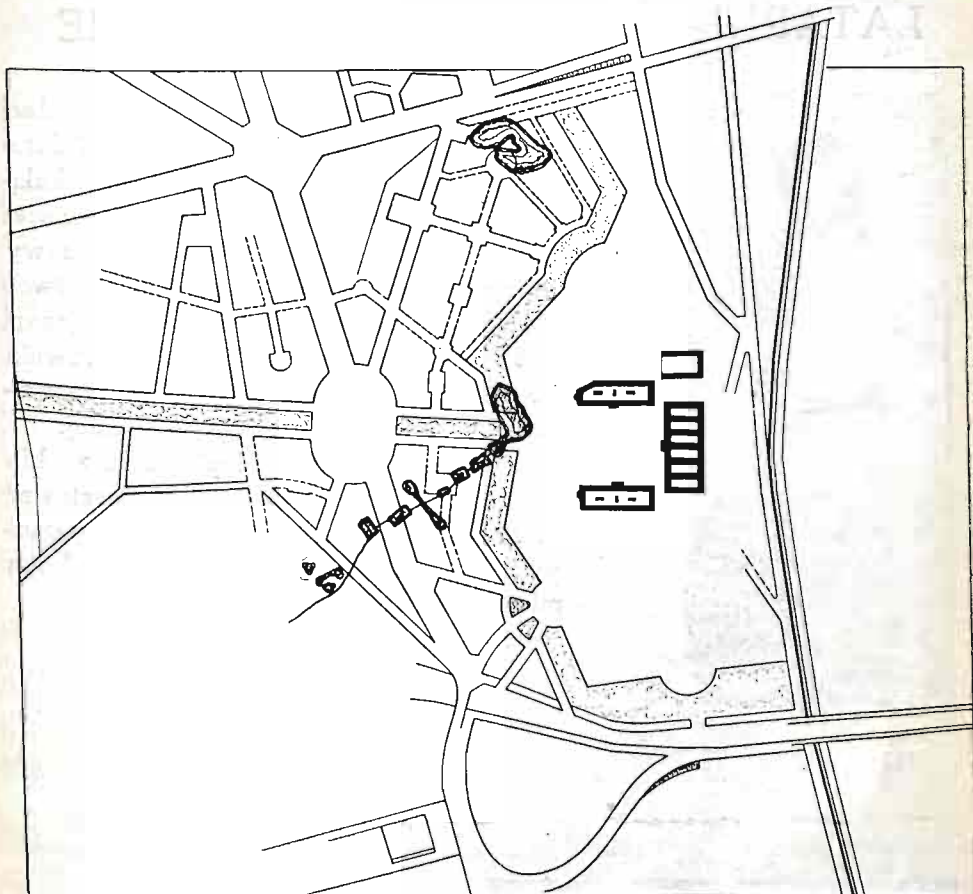
PLANOWANIE MIAST PRZY RAJZBRECIE

Architekt urbanista planujący nowe dzielnice miejskie musi się liczyć z właściwościami terenu.

Zadaniem twórcy planu nie jest stworzenie najpiękniejszych linii zabudowania na papierze, gdyż nie plan regulacyjny jest dziełem sztuki, ale miasto, które podług tego planu zostanie zbudowane.

Plan regulacyjny musi się liczyć ze względami oszczędności, nie o to jednak chodzi, by sporządzenie planu tanio kosztowało, ale o to by wznoszenie budowli i przeprowadzanie ulic podług planu nie było obciążone zbyt dużymi kosztami.

Nie wolno planować przy rajzbracie nie rzuciwszy nawet okiem na teren, który ma być zabudowany, nie zaznajomiwszy się ze stanem obecnym i przeszłością tego terenu. A z tą przeszłością łatwo się zapoznać, jeśli zajrzeć do starych akt miejskich. Oto obok siebie dwa plany Żoliborza

114. Obecny plan Żoliborza.

— r. 1829 i współczesny plan regulacyjny. Tam, gdzie sto lat temu były rzeczka i stawy, tam są zaprojektowane ulice i bloki budowlane.

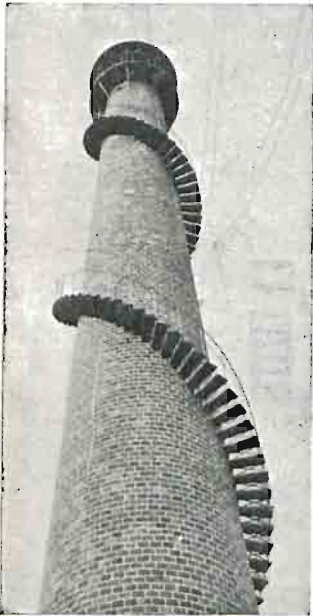
Plan zatwierdzonym jest przez wszelkie instancje władz miejskich i państwowych, które napewno w swych archiwach posiadają plan z r. 1829.

Oczywiście, można budować na zasypanych rzekach i stawach. Ale czy koniecznie trzeba?

Czy mniej sztucznych i kosztownych rozwiązań niema?

T. T.

LATARNIA MORSKA W WARSZAWIE

115

Galeryjka u wylotu komina centralnej kotłowni Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, kręcone schody żelazne okalające komin zdumiewają każdego, kto zwiedza nowe dzielnice północnej Warszawy. Zdumienie jest tem większe, że zarówno główni inicjatorzy jak i architekci (znani ze swej pionierskiej działalności) uprawiali do nadziei, że powstanie rzecz **przynajmniej** na poziomie Europy zachodniej.

Czy naprawdę nie lepiej było za kilkanaście tysięcy, które musiała kosztować ta architektoniczna maskarada, wybudować jedno mieszkanie więcej, lub kilka mieszkań umeblować *).

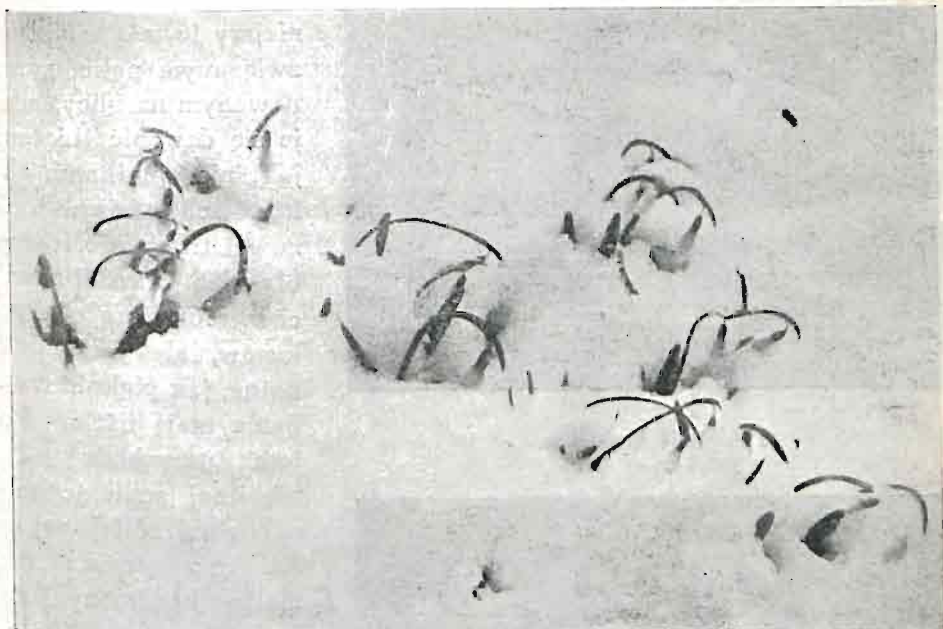
R. Świerczyński.

116

*) Dekoracja komina była warunkiem zgody na budowę, narzuconym przez władze budowlane miejskie. (Przyp. Red.).

117. Przebiśnieg.

PRZĘDWIOŚNIE

Już w marcu przychodzi „wiosna kalendarzowa“, a z nią długi okres czekania na pierwsze ciepłe dni, pełen radości i rozczarowań. Słońce świeci jaśniej i przez szyby grzeje, miękki jedwabisty wiatr owiewa twarz, w topniejącym śniegu zobaczyć można odbicie obłoków, takich niemal jak w letnie dni. Lecz jednocześnie ileż dni zimnych, ile śniegu i deszczu, szarych, bezsłonecznych godzin! Za szybami kwiaciarni pachną bzy, ale jak pusto w ogrodzie. Zmarznięta ziemia nie da rozpocząć robót wiosennych. Jak dobrze by było wiosnę odnaleźć, wyjść na jej spotkanie, powiedzieć całą piersią, że już jest, już przyszła. Ta chwila nieuchwytna dla oczu niewtajemniczonych, to rozkwit pierwszych wiosennych kwiatów — krokusów, przebiśniegu, zawilca, scilli (cebulicy) i innych. Niepozorne, bez zapachu, radują nas samym swym istnieniem. Oto słońce wyjrzało z za chmur i w tej chwili otwiera się w trawie tysiące oczu niebieskich, białych i złotych — to krokusy. Jedne przebiły warstwę na pół zmarzłego śniegu, inne wznoszą kielichy nad zeschniętymi zeszlórocznymi liśćmi. Cały trawnik ożył nagle — na zegarze wiosny wybiła pierwsza godzina. Za nią przyjdą inne — każdy dzień przynosi nową radość. Oto przebiśnieg — o ileż pięk-

118. Pole krokusów.

119. Krokusy.

120. Sasanki.

niejszy tu, niż w ciasno związanym pęku, sprzedawanym na ulicy, зда-je się dzwonić białemi jak śnieg płatkami. W krzakach, gdzie w lecie nawet trawa nie rośnie, błyszczą gwazdki zawilców. Mniejsze od krokusów, ale jakie delikatne, jak pięknie rzeźbione mają liście. Potem przychodzą dni błękitnej scilli (cebulica), żłoci żółtej, sasan-ka. Aż wreszcie w ciemnych i wilgotnych zarostach zakwitną fiołki. Najskromniejsze, ale niosą już urok wiosny pachnącej i bogatej — kończą okres wyczekiwania. Jak łatwa jest ta droga radości dla każdego, kto ma choć najmniejszy kawałek ziemi do rozporządzenia. Mało jeszcze ludzi wie, że krokusy nie tylko w Zakopanem można oglądać, ale u siebie cieszyć się co roku coraz piękniejszym, bogatym rozkwitem. Nie wymagają one wcale miejsca, gdy przekwitną, ślad ich ginie na trawniku. Trzeba je tylko posadzić w pełnym słońcu na jesieni 5—8 cm. głęboko pod

dannią. Scilla i przebiśnieg (*Leucojum*) lubią półcień i nieco wilgotniejsze stanowisko. Zawilce znajdują się pewnie w ogrodzie w krzakach, trzeba je tylko odnaleźć i otoczyć opieką, a rozkwitną bogato. Jeżeli zaś ich nie ma — to czyż nie warto poszukać w lesie, przy drodze, na zamiejskim spacerze. Jest ich tyle wśród naszych pól i lasów, tych pierwszych zwiastunów — sasaneł, złoci. Jedna, dwie cebulki nie zubożą lasu, a milej jest je zasadzić u siebie, niż przynieść całą pęk zwiędłych kwiatów. Wspomnienie jednego dnia spędzonego za miastem, pierwszych paków pękających i pierwszego skowronka zostanie utrwalone w ten sposób i co rok zakwitnie w ogrodzie na powitanie wiosny.

J. T.

121. Zawilce.

CHICAGO REGIONAL PLANING ASSOCIATION

Sto lat temu Chicago liczyło 14 drewnianych chałup, parę setek mieszkańców, — traperów, fermerów, przekupni, wymieniających wódkę i proch na futra u okolicznych indjan. Obecnie, w obrębie granic municypalnych mieszka przeszło trzy miliony, wraz z przedmieściami, podmiejskimi osiedlami, miastami satelitami — koło pięciu milionów. Chicago nadal rośnie w zawrotnym tempie, i ma zupełnie zdecydowaną wolę, prześcignąć Nowy York, stać się największym miastem, metropolją handlową świata.

Dla przygotowania rozbudowy tego przyszłego super-miasta została zorganizowana „Chicago Regional Planing Association” tytuł dość trudny do przetłumaczenia na polski, chyba jeszcze najwierniej będzie „Stowarzyszenie dla planowania Chicagowskiego okręgu”. Członkami Stowarzyszenia tego są przedstawiciele Rządu, zainteresowanych Stanów, hrabstw, miast, a także firmy handlowe i przemysłowe, przedsiębiorcy budowlani, architekci, ludzie prywatni. Teren badań Stowarzyszenia rozciąga się na czternaście hrabstw (powiatów), położonych w stanach Illinois, Indiana, Wisconsin, w promieniu przeszło stu kilometrów od centrum — przy obecnej komunikacji aż tak daleko rozpościera się Chicagowski organizm gospodarczy.

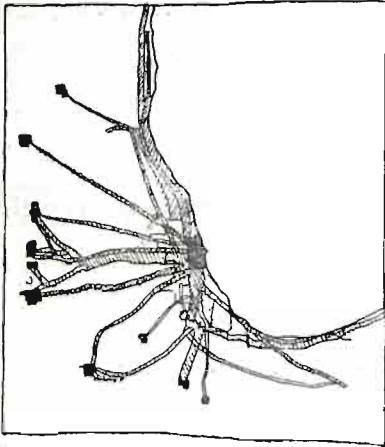
Ch. R. P. A. uznało za swoje najpilniejsze zadanie zebrać dokładne dane o tempie rozrostu poszczególnych miejscowości, ustalić prognozy ich przyszłego rozwoju.

Ch. R. P. A. pisze w swoim wydawnictwie: „Podobnie jak Instytut Meteorologiczny przepowiada pogodę, można przewidzieć wzrost zaludnienia. Objawy, wymykające się z pod kontroli, wywołują pewne odchylenia, mimo to dla większych okręgów, stanów, całych powiatów, dla dużych miast, przewidywania naogół się sprawdzają. Bardziej trudnym zadaniem jest przewidzieć, jak rozmieści się przyrost ludności pośród mnóstwa podmiejskich osiedli”.

Podług Ch. R. P. A. jednym z najważniejszych czynników, warunkujących rozwój podmiejskiej gminy czy miasteczka są 1) ilość pociągów i tramwajów, łączących je z centrum, 2) czas trwania przejazdu, 3) cena przejazdu czyli koszt biletu.

Ch. R. P. A. zebrało odnośne dane i sporządziło mapy, zebrało również dane o procentowym wzroście ludności w okresie 1910 — 1920. Na tych podstawach określiło dla wszystkich osiedli i miast wyżej wymienionego okręgu przypuszczalne zaludnienie w roku 1930, roku 1940 i roku 1950; opracowało mapę, wykazującą, kiedy należy się spodziewać podwojenia ludności tychże osiedli i miast.

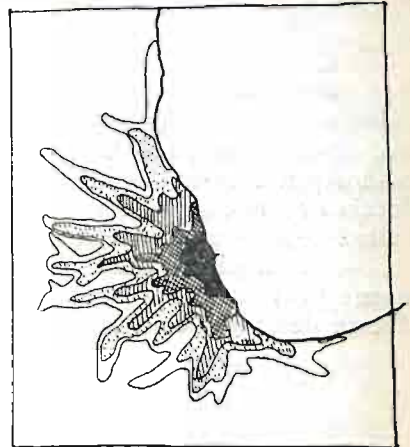
Zostały również obliczone — ilość parków, terenów sportowych, terenów rozrywkowych, procentowe ustosunkowanie ich powierzchni do gęstości zaludnienia. „Tereny odpoczynkowe są tak samo nieodzowne dla pomyslnego rozwoju gminy, jak zdrowa woda i dobre powietrze”. „Na każde

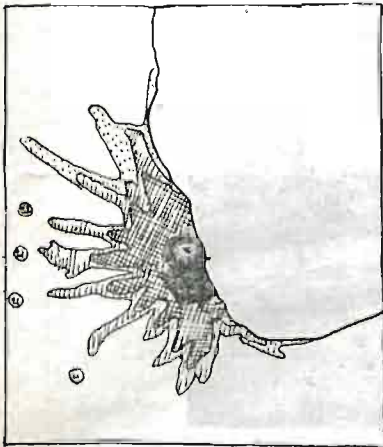
122. Czarne plamy — Centrum Chicago i miasta — satelity.

Linie kreskowane — elektryczne koleje i tramwaje.

Linie kratkowane — parowe koleje.

123. Czas przyjazdów od centrum do granicy czarnej plamy — 15 min.
Do granicy kratkowanej plamy — 30 minut.
Do granicy kreskowanej plamy — 45 minut.
Do granicy kropkowanej plamy — 1 godzina.

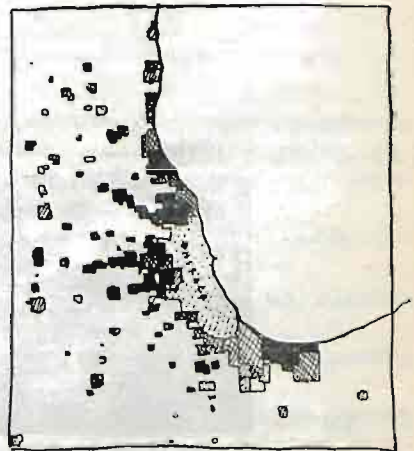

124. Ceny przejazdów od centrum do granicy czarnej plamy — 10 centów.

Ceny przejazdów do granicy kratkowanej plamy — 15 centów.

Ceny przejazdów do granicy kreskowanej plamy — 20 centów.

Ceny przejazdów do granicy kropkowanej plamy — 25 centów.

125. zaludnienie w roku 1920 podwaja się. W granicach czarnej plamy przed 1930 r.

W granicach kratkowanej plamy przed 1940 r.

W granicach kreskowanej plamy przed 1950 r.

W granicach kropkowanej plamy — po 1950 roku.

1000 ludności powinno wypaść 10 akrów (około 4 hektarów) terenów parkowych i sportowych".

Ch. R. P. A. przeprowadziła studia nad zaopatrzeniem w wodę całego okręgu (woda z jeziora, woda z rzek i źródeł, woda ze studni), nad już dokonanymi i będącymi w toku robotami kanalizacyjnymi i regulacyjnymi, nad zgęszczeniem ludności w dzielnicach domów jednorodzinnych, domów rządowych i czynszowych, w dzielnicach handlowych i fabrycznych, nad ilością i rozmieszczeniem sklepów, szkół, szpitali, posterunków policyjnych i straży ogniowej, zapotrzebowaniem na elektryczność, gaz i t. p.

Nie trzeba tłumaczyć, jak takie statystyki, wykresy, mapy będą pomocne przy ustalaniu i urządzaniu programu robót inwestycyjnych na najbliższe dziesięciolecie. Zamiast zgadywania — będzie można obliczać.

Szczesny Rutkowski.

K R O N I K A

MĄDRA POLITYKA MAŁEJ GMINY.

Niewielka gmina Velten położona o 27 km. na północ od Berlina. ledwie 8.000 mieszkańców licząca rozpoczęła zakup gruntów już w 1904 roku. Kupiła ona stopniowo 260 ha, co stanowi około ¼ całego

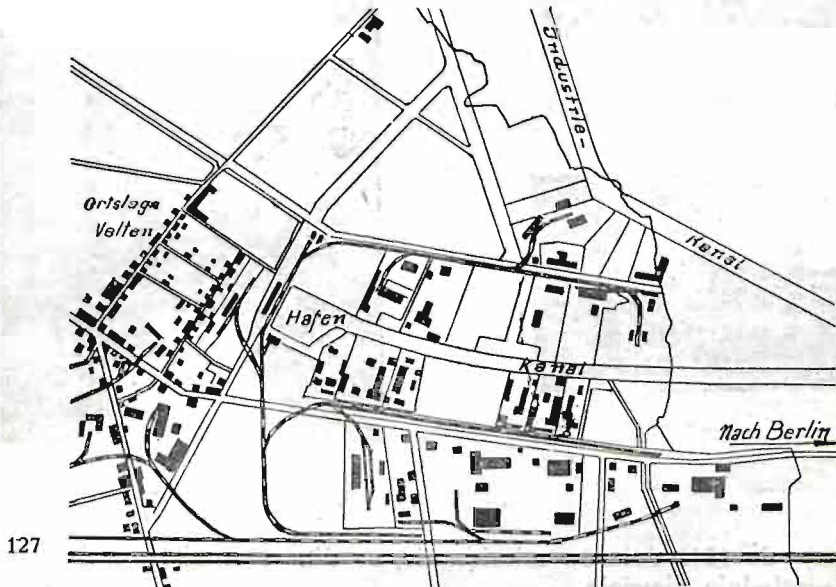
126

terytorjum gminy. Między innymi terenami zakupiła gmina tereny z gliną, podstawowym materiałem miejscowego przemysłu kaflowego. Część terenów po przeprowadzeniu kanału łączącego z drogą Berlin — Szczecin i urządzeniu portu, została odprzedana zakładom przemysłowym by zapewnić w ten sposób mieszkańcom możliwość pracy. Około 40 morgów pruskich (12 ha) odstąpiono pod budowę domów po cenach 1—5 fenigów za metr kwadratowy a 30 morgów oddano na bezpłatne 30-letnie użyt-

kowanie inwalidom wojennym. Porównajmy 1 — 5 fenigów za metr. kwadratowy w okolicach Berlina i co najmniej tyleż złotych za metr w podwarszawskich t. zw. „miastach ogrodach”.

Ale bo też polityka *H. A. Ziegera*, który od 25 lat stoi na czele tej gminy, nie miała na celu wzbogacenia właścicieli gruntów, ani nadmiernego liczebnego rozrostu gminy. *Zieger* dążył przede wszystkim do zapewnienia mieszkańcom gminy możliwości pracy na miejscu i taniego mieszkania.

Dzięki opartym na własności gruntu dochodowym przedsiębiorstwom gminnym, (kanał i port, bocznica przemysłowa, elektrownia, kopalnia gliny) rozwinął się przemysł prywatny (ilość zakładów przemysłowych wzrosła ze 184 do 292).

Przedsiębiorstwa gminne dały w 1928/9 roku 270.000 marek dochodu, wobec czego i podatki w gminie tej nie są wielkie.

Od końca wojny w Vellen powstało 240 nowych mieszkań, obecnie buduje się 52 mieszkania.

W 1904 r. gmina nie posiadała nic, dziś majątek jej po odliczeniu długów wynosi 5½ miliona marek.

Świetne te wyniki są niewątpliwie rezultatem rozpoczęcia pracy u podstaw, to znaczy oparcia całej działalności na mądrej polityce gruntowej.

STANY ZJEDNOCZONE.

W lipcowym numerze r. ub. pisaliśmy o największej spółdzielni mieszkaniowej N. Yorku, łączącej pracowników Zawodu Krawieckiego i Odzieżowego. Spółdzielnia, korzystająca na podstawie miejskiego statutu (Municipal Housing Bill) 1927 r. ze zwolnień podatkowych i z kredytów budowlanych na 5%, buduje mieszkania, których komorne na izbę wy-

128

129

130

nosi od $8\frac{1}{2}$ do $12\frac{1}{2}$ dolarów miesięcznie, co dla stosunków w N. Yorku stanowi względnie niewiele.

Mamy dziś możliwość podania widoków budowli wzniesionych przez tę spółdzielnię w dzielnicy Bronx.

Z KSIĄZEK I PISM

Die Billige Schöne Wohnung (Tanie piękne mieszkanie). — Centrala Niemieckich Robotniczych Związków Zawodowych wydała książeczkę, składającą się z 21 tablic, na których reprodukowane są widoki całkowicie umeblowanych pokoi, stanowiących wystawę, urządzoną przez Magistrat dzielnicowy Friedrichshainu. Friedrichshain — to najmniejszy i — najgęściej zaludniony okrąg administracyjny Berlina, zamieszkały całkowicie przez ludność robotniczą.

Celem wystawy było wskazanie, jak można małymi środkami wyposażać mieszkanie w meble i sprzęty, któreby nie czyniły z mieszkania składu lepiej lub gorzej dobranych pretensjonalnych gratów, ale celowo, skromnie, a pięknie urządzone ognisko domowe.

131. Pokój stołowy.

132. Pokój sypialny.

Organizatorzy wystawy i wydawcy książeczki zdają sobie sprawę z tego, że robotnikowi nie łatwo się zdobyć na kupno mebli, ale jednocześnie wiedzą, jak często, z trudem zapracowane grosze, latami całymi idą na spłatę brzydkiej, niedogodnej tandety.

Piękne i dobre meble mogą być produkowane tanio, jeśli będą produkowane maszynowo, masowo, to znaczy jeśli będzie na nie wielki masowy zbyt. Trzeba więc, by stworzone zostały proste, harmonijne typy mebli użytkowych z dobrego materiału. Przedstawienie takich typów było celem wystawy i książeczki.

Mieczysław Wójcicki-Ogrzewnictwo. Nakładem Trzaski, Everta i Michalskiego, Krak.-Przedmieście 13.

Autor omawia w sposób przystępny także dla laików zasady ogrzewnictwa. Bardzo jasno i zrozumiale przedstawione są różne systemy ogrzewań centralnych. Może nieco za mało miejsca poświęcono naszym pocziwym piecom. Nie zapoznając zalet ogrzewań centralnych, musimy się zgodzić, że piece będą jeszcze długo źródłem ciepła dla b. szerokich sfer ludności.

Książka napisana przez starego praktyka i specjalistę, służyć może jako doskonały przewodnik w zakresie ogrzewań centralnych wszystkim interesującym się budownictwem.

Przegląd budowlany rok I. Zeszyt 12. W dziale technicznym dalszy ciąg referatu inż. Przeszńskiego p. t. „Racjonalizacja budownictwa”.

Autor omawia wszechstronnie sprawę budownictwa seryjnego i cały szereg czynników, które powinny wpływać na potaniecie budownictwa. Z treścią artykułu b. rzeczowo opracowanego powinni się zapoznać wszyscy interesujący się budownictwem mieszkaniowym.

Inż. W. Polkowski w artykule „Możliwe oszczędności w budownictwie mieszkaniowym” wykazuje jak można zmniejszyć koszt budowy stosując oszczędniejsze niż dotychczas konstrukcje.

Przegląd stolarski. Organ Związku polskich cechów stolarskich (rok IV) z dodatkiem „Młody stolarz”. Poznań. Zawiera cały szereg praktycznych wskazówek z zakresu stolarstwa meblowego.

Co do wzorów mebli reprodukowanych w piśmie mamy poważne zastrzeżenia.

Zwłaszcza ciężka i niezgrabna szafa nazwana biblioteką nie zasługuje na rozpowszechnienie.

W piśmie fachowym z którego mogą czerpać wzory liczni stolarze winno się podawać modele mebli naprawdę wzorowych.

Bardzo dodatnie wrażenie robi artykuł „Rzemiosło a sztuka” w dodatku „Młody stolarz”.

ZEBRANIA I ZRZESZENIA

URBANISTA SZWAJCARSKI GOŚCIEM ARCHITEKTÓW WARSZAWY

Dnia 27 b. m. przyjeżdża do Warszawy na zaproszenie Polskiego Towarzystwa Reformy Mieszkańowej, Towarzystwa Urbanistów Polskich oraz zespołu architektów „Praesens'u” znany urbanista szwajcarski Dr. Józef Gantner, redaktor poczytnego pisma architektonicznego „Das Neue Frankfurt”, były redaktor czasopisma Szwajcarskiego „Das Werk”, prof. Frankfurckiej Szkoły Sztuk Pięknych.

W dniu 28 b. m. wygłosi p. dr. Gantner dla Towarzystwa Urbanistów Polskich odczyt w Politechnice Warszawskiej p. t. „Kształtowanie historyczne i przekształcenia nowoczesne naszych miast”.

W dniu 1 marca będzie p. Dr. Gantner obecny na otwarciu wystawy „Mieszkanie Najmniejsze”.

W dniu 3 marca odbędzie się w Polskim Klubie Artystycznym (Jerolimaska 39) organizowany staraniem grupy „Praesens” odczyt p. Dr. Gantnera w języku francuskim p. t. „Questions d'architecture moderne”, bogato ilustrowany przezręczami. Odczyt streszczony będzie po polsku. Początek odczytu o godz. 8.30 wiecz. Bilety wstępu przy wejściu.

Wiadomość o przyjeździe p. Dr. J. Gantnera zainteresowała silnie architektów warszawskich.

MIĘDZYNARODOWE MUZEUM BUDOWLANO-MIESZKANIOWE.

Zarząd Międzynarodowego Związku dla Spraw Mieszkańowych postanowił przystąpić do zrealizowania projektu utworzenia Międzynarodowego Muzeum Budowlano - Mieszkańowego we Frankfurcie nad Menem.

Opracowanie planu czynności i zbieranie materiałów poruczono Generalnemu Sekretarzowi Związku Dr. H. Kampfmeyerowi w porozumieniu z architektem Mayem, ławnikiem m. w Frankfurcie nad Menem.

Do zakresu działania Muzeum zamierza się włączyć wszystkie za-

gadnienia gospodarczo - społeczne, polityki socjalnej, higieny, techniki i kultury w zastosowaniu do spraw mieszkaniowych. Często urządzone wystawy wędrowne mogłyby uprzystępnąć innym miastom i krajom zapoznanie się ze zbiorami Muzeum.

Zbieranie materiału i inne przygotowania odbywać się będą w miarę środków będących każdorazowo do rozporządzenia.

Życzymy, aby Międzynarodowemu Związkowi, który niedawno zaczął wydawać interesujące czasopismo międzynarodowe „Budownictwo i Mieszkanie” w języku niemieckim, francuskim i angielskim, powiodło się również i urzeczywistnienie tego szeroko zakreślonego planu.

ZWIĄZEK ARCHITEKTÓW NA ŚLĄSKU.

Na dorocznym Walnym Zgromadzeniu Związku Architektów na Śląsku, odbytem w lokalu Związku przy ul. Pomiatowskiego 19. dnia 14. stycznia 1930 r. wybrano nowy zarząd w następującym składzie:

- 1) przewodniczący: inż. archit. Tadeusz Michejda,
- 2) zastępca przewodniczącego: inż. archit. Wojciech Sobon,
- 3) sekretarz: inż. archit. Jan Zarzycki,
- 4) skarbnik: inż. archit. Tadeusz Łoboś.

Na najbliższy zjazd Związku Stowarzyszeń Architektów wybrano inż. archit. Tadeusza Michejdę.

WYCIECZKA NAUKOWA MIĘDZYNARODOWEGO ZWIĄZKU DLA SPRAW MIESZKANIOWYCH DO DANII, SZWECJI I NORWEGJI.

Związek urządza w czasie od 12 do 21 sierpnia wycieczkę naukową do krajów północnych. Uczestnicy tej wycieczki zapoznają się w czasie tej podróży w tych krajach z najlepszymi przykładami interesującej działalności w dziedzinie budownictwa mieszkaniowego i nowoczesnej rozbudowy miast. Przegląd ten będzie uzupełniony wykładami najlepszych fachowców i wyjaśnieniami przy zwiedzaniu obiektów.

Władze i organizacje w odnośnych miastach zapewniły Związkowi czynną pomoc w celu ułatwienia tych studjów.

Podróż rozpocznie się w Kopenhadze, prowadzi przez Gotenburg, Oslo do Sztokholmu, gdzie w tym roku urządzoną będzie Wystawa budownictwa mieszkaniowego.

Uczestnicy wycieczki będą mieli pozatem sposobność zapoznać się z pięknosciami przyrody i osobliwymi pomnikami kultury danych krajów.

Koszta podróży wynoszą (od Kopenhagi do Sztokholmu włącznie) 500 RM. (zł. 1064) dla członków i 520 RM. (zł. 1096) dla osób nie należących do Związku, licząc w tem koszta przejazdów kolejami, samochodami, mieszkanie, utrzymanie i napiwki).

Informacji udziela Generalny Sekretarz Dr. Kampfmeyer. Frankfurt n/M. Bockenheimer Landstr. 95.

ZEBRANIE ORGANIZACYJNE SEKCJI MIESZKANIOWEJ. WARSZAWSKIEGO TOWARZYSTWA HIGJENICZNEGO.

W dniu 13 lutego odbyło się w Warszawskim Towarzystwie Higjicznym zebranie organizacyjne sekcji mieszkaniowej Warszawskiego Towarzystwa Higjicznego.

Na zebraniu tem inż. Zygmunt Rudolf przedstawił bardzo obszerny program działalności projektowanej sekcji, oraz została wybrana Komisja

Organizacyjna, w następującym składzie: pp. inż. Z. Rudolf, Dr. Cieszyński, G. Działłowski, N. Jankowska, St. Siedlecki, M. Chruszczyńska, Dr. Wł. Dobrzyński.

Z programem Sekcji, który się wyraźnie zastrzega, że nie chce robiąc pracy już rozpoczętej przez inne zrzeszenia, ale wprowadzić do akcji nowe czynniki, przede wszystkim mające związek z higieną, zapoznamy czytelników w numerze kwietniowym.

SPRAWA INSTYTUTU BUDOWNICTWA.

Dnia 10. lutego r. b. odbyło się zebranie, zwołane przez Stowarzyszenie Techników Polskich, z udziałem przedstawicieli kilkunastu zainteresowanych instytucji, poświęcone zagadnieniu stworzenia Instytutu Budownictwa.

Po referacie p. inż. Józefa Różańskiego i ożywionej dyskusji, w której podniesioną została konieczność utworzenia centralnej instytucji, koordynującej i uzupełniającej prowadzone dotychczas przez szereg zakładów prace badawcze w dziedzinie budownictwa. (Instytut Naukowych Badań Budowlanych przy Politechnice Warszawskiej, Instytut Badań Inżynierji M. S. Wojsk., Instytut Naukowej Organizacji Pracy i t. p.

Stwierdzono konieczność szybkiego zorganizowania Instytutu Budowlanego, oraz zapewnienia mu niezbędnych podstaw finansowych, gdyż poniesione koszty wielokrotnie się pokryją przez uzyskane oszczędności, które wynieść mogą dzięki zracjonalizowaniu programów, projektów oraz robót budowlanych sumę 100.000.000 zł., czyli 10% ogólnego kapitału, poświęcanego rocznie na budownictwo państwowe i prywatne (1.000.000.000 zł. rocznie). Wreszcie wybrano Komisję Organizacyjną w składzie pp.: Trzczińskiego, Dzierżanowskiego, Rodowicza, Różańskiego, Przestępskiego, Dunina i Lufta.

L. T.

WIEC RODZICÓW. W dn. 26.I 1930 odbył się o godz. 12-iej w sali Tow. Higienicznego „Wiec Rodziców” — organizowany przez redakcję pisma „Młoda Matka” i T-wo Przyjaciół ogrodu Jordanowskiego, mieszczącego się na terenie Państw. Urzędu Wych. Fizycznego w Al. Ujazdowskich.

Przedmiotem obrad była sprawa przystosowania ogrodów miejskich do potrzeb dziecięcych i w tym kierunku uchwalono rezolucję. Zdaje nam się, że dezyderaty, wyrażone w rezolucji, a mianowicie: urządzenia trawników po których dzieci mogłyby biegać, krytych werand, większej ilości ustępów i umywalni itd., nie przekraczają możliwości finansowych stolicy, biorąc pod uwagę, że miasto wydaje jednocześnie miliony na szklarnie oraz ozdoby i rzeźby parkowe. We wszystkich przemówieniach dawała się odczuć nuta żalu pod adresem zarządu miasta, że nie uwzględniła w dostatecznej mierze potrzeb najmłodszego pokolenia.

Urządzenie przystani zabawowych w różnych punktach miasta dla dziatwy, która się błąka po ulicach przy wielkiej ilości niezabudowanych placów nie przedstawiałoby dla miasta większych trudności. O tem pomówimy obszerniej w osobnym artykule.

ERRATA.

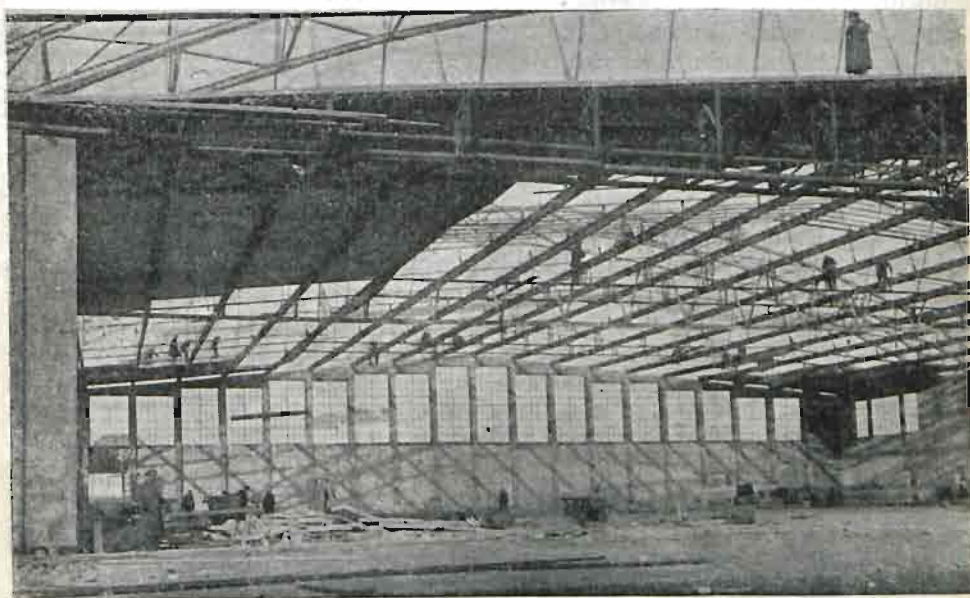
W N-rze 2 w artykule „Na peryferjach Warszawy” dwukrotnie zamiast zabudowanie obrzeżne wypowiedziano zabudowanie obszerne. Uważny czytelnik niewątpliwie sam poprawił omyłkę zecera.

GAZOBETON A CEGŁA.

Z całego szeregu nowych materiałów używanych obecnie w budownictwie wybijają się na pierwszy plan i znajduje coraz powszechniejsze zastosowanie lekki beton porowaty, wyrabiany sposobem chemicznym, tak zwany **gazobeton**.

W budownictwie mieszkaniowym daje się uzyskać przez zastosowanie tego materiału korzystne rozwiązanie aktualnych kwestji, zarówno technicznych jak i gospodarczych, dotyczących zwłaszcza sposobu wykonania ścian i stropów.

Hangar lotniczy konstrukcji żelaznej. Ściany i strop dachowy z gazobetonu.

Walory **gazobetonu**, jako materiału budowlanego wynikają z jego porowatej struktury wewnętrznej i wyrażają się przede wszystkim w małym ciężarze (**gazobeton** budowlany waży 800 do 900 kg. mtr.³), jest zatem o połowę lżejszy, aniżeli mur z cegły palonej i z wysokiej wartości izolacyjnej (trzy razy większej aniżeli przy murze z cegły).

Najmniejsza ze względów klimatycznych dopuszczalna grubość ścian zewnętrznych, wynosząca dwie długości cegieł t. j. 55 cm., redukuje się przy użyciu **gazobetonu** do 20 cm. Przy uwzględnieniu wytrzymałości **gazobetonu** (25 do 40 kg. cm.²), oraz obowiązujących przepisów o obliczeniach statystycznych, grubość ta wystarczy dla przeprowadzenia gazobetonowego muru zewnętrznego przez dwie kondygnacje. Tak samo wystarczy wytrzymałość **gazobetonu** przy zastosowaniu tego materiału na elementa budowlane dźwigające, uzbrojone wkładkami żelaznymi na

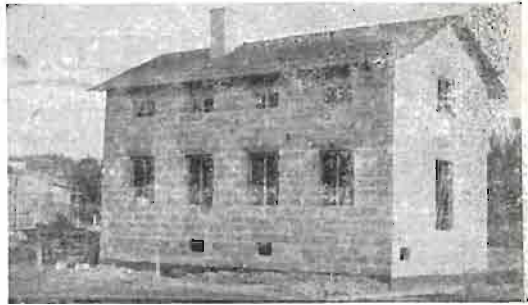
wzór żel-betu, np. płyty stropowe, belki nadokienne, i t. d. Zmniejszenie ciężaru własnego przy równoczesnej doskonałej izolacji cieplnej i dźwiękowej ma zwłaszcza przy stropach doniosły wpływ na koszty i dobroć budowy.

Wedle dotychczasowych doświadczeń odpowiada także **gazobeton** wszelkim warunkom pod względem trwałości, oraz odporności na działania atmosfery, ognia, wody, mrozu i t. d.

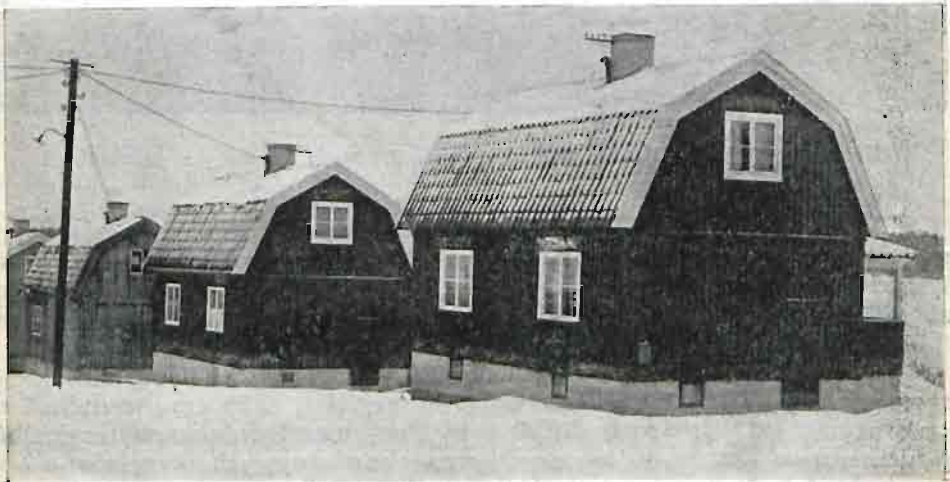
Przy rozważaniu korzyści, połączonych z użyciem **gazobetonu** zamiast cegły palonej na ściany i stropy budynków mieszkalnych, uwzględnić należy nie tylko samą różnicę kosztów materiału potrzebnego na 1 m.² ściany. Różnica ta może być w danym wypadku nieznaczna, a pomimo tego błędnym byłby wniosek, że **gazobeton** „nie kalkuluje się” i cegła jest tańsza. Wnioski oparte tylko na porównaniu poszczególnych cen jednostkowych, nie zaś na rezultacie obejmującym sumę wszystkich w grę wchodzących czynników, nie prowadzą ani do prawdziwego porównania wartości, ani też do rzeczywistej i skutecznej racjonalizacji budowy domów mieszkalnych.

W kwestji „cegła czy gazobeton” powinny być zostać odpowiednio ocenione także następujące okoliczności:

Możliwość budowania z elementów o większych rozmiarach, w rezultacie oszczędność robocizny, skrócenie czasu budowy, zmniejszenie

Domek całkowicie wykonany z gazobetonu.

Kolonja robotnicza.
Domki drewniane, sutereny z gazobetonu.

ilości fug wypełnianych zaprawą, a więc ilości wilgoci wprowadzanej w mur i przyspieszenie możliwości korzystania z mieszkań.

Mniejszy ciężar własny i mniejsza grubość ścian powoduje oszczędność w kosztach transportu materiałów, oszczędność fundamentów i wymiarów konstrukcji dźwigających, korzystniejszy stosunek powierzchni zabudowanej do powierzchni użytecznej. Ma to zwłaszcza wielkie znaczenie przy **nadbudowach** domów mieszkalnych.

■ Bardzo ważną jest wreszcie możliwość znacznej redukcji **kosztów ocieplania** domów mieszkalnych, obciążających stale i dotkliwie roczny budżet każdej rodziny i uszczuplających bez żadnej korzyści majątek narodowy.

Powyższe właściwości **gazobetonu** umożliwiają naturalnie także zastosowanie gazobetonu przy budowach szkieletowych w konstrukcji żelaznej lub żelbetowej na wypełnienie ścian zewnętrznych, na ściany działowe, stropy, okładziny ogniochronne, izolacyjne i t. d.

Ogrody
w osiedlach i przy willach
projektuje Wacław Janowski,
Warszawa,
Marszałkowska 31
telefon 256-92

The advertisement is enclosed in a decorative frame with a balustrade at the top and a silhouette of a city skyline in the background.

KULTURA NOWOCZESNEGO MIESZKANIA.

Trudno sobie wyobrazić mieszkanie nowoczesne kulturalnego człowieka bez stałego dopływu ciepłej i gorącej wody.

Woda gorąca niezbędna jest nam w każdej chwili do kąpieli, do mycia się, do codziennej toalety, do mycia naczyń i t. p., a zużycie jej w znaczniejszej ilości świadczy o czystości, więc i o kulturze gospodarstwa.

Częste mycie się i ciepłe kąpiele wpływają dodatnio na organizm i pozwalają nam jaknajdłużej utrzymać się przy zdrowiu i czerstwym wyglądzie.

Nowoczesne mieszkania należy więc tak urządzać aby mieć możliwość szybkiego, łatwego i taniego otrzymania wody ciepłej lub gorącej.

Aby zadość uczynić powyższym wymaganiom kulturalnym, należy przy urządzeniu mieszkań pamiętać o zastosowaniu gazowego pieca kąpielowego jedno- lub wieloczerpalnego, w zależności od tego czy pragniemy mieć wodę gorącą tylko w jednym miejscu np. w łazience, czy też w kilku miejscach, a więc w łazience, przy wannie, przy umywalni, przy bidencie oraz w kuchni przy zmywaku naczyń, nad zlewem i t. p.

Jako najpraktyczniejsze, proste w swej konstrukcji a jednocześnie solidne w wykonaniu — krajowe piece kąpielowe jedno- i wieloczerpalne „Mars“, zwróciły na siebie uwagę fachowców na P. W. K. w 1929 r. w Poznaniu i zostały nagrodzone przez Komitet Wystawy Medalem Złotym.

Piece „Mars,“ wykonywane przez znaną Fabrykę Urządzeń Zdrowotnych A. Radłowski i M. Sztos w Warszawie w krótkim stosunkowo czasie zjednały sobie wielu zwolenników wśród odbiorców, których liczba wciąż wzrasta, co jest również dowodem znacznego postępu naszej kultury mieszkaniowej.

Es-pe.

Krycie „Trocalem“ dachu gmachu Banku Gospodarstwa Krajowego,
Warszawa — Al. Jerozolimskie nr. 1.

FELZYTYN

Efektowny tynk szlachetny.
Barwna sucha wyprawa dla
zewnątrznej i wewnętrznej
architektury. Artystyczne,
czyste efekty barwne.

TROKAL

Gęsty, półgęsty i rzadki
utrwała dach. izoluje mury,
chroni przed wilgocią i zni-
szczeniem wskutek wichrów
i burz, jest wytrzymały na
kwasy i zasady.

ZJEDNOCZONE ZAKŁADY PRZEMYSŁOWE
„FELZYTYN I TROKAL“

BIURO: WARSZAWA, HOŻA 48. FABRYKA w LUBARTOWIE

HERZFELD & VICTORIUS

SPÓŁKA AKCYJNA, GRUDZIĄDZ

WYRABIAMY W NASZYCH ZAKŁADACH W GRUDZIĄDZU I MNISZKU:

Kuchenki węglowe przenośne. Kuchenki węglowe z kotłem do centralnego ogrzewania (ogrzewanie piętrowe). Kuchenki gazowe, kombinowane na gaz i węgiel oraz węglowe z przybudówką gazową. Kuchnie węglowe i gazowe, restauracyjne i hotelowe. Sanitarja w pierwszorzędnym wykonaniu, jak: wanny, umywalki, zlewy, zmywaki klozety, płuczki i t. p. Rury kanalizacyjne. Okucia piecowe.

Wystawiamy na Wystawie „Najmniejsze Mieszkanie”

od 1/III do 16/III

PROSIMY ODWIEDZIĆ NAS!

CZYSTA BLACHA CYNKOWA

JEST OBECNIE NAJTAŃSZYM MATERJAŁEM DO KRYCIA DACHÓW

Ciężar gatunkowy blachy cynkowej jest około 10% lżejszy od jakiegokolwiek innego materiału do krycia dachów

Po dziesiątkach lat użycia, placą huty górnośląskie za czystą blachę cynkową, jako metal półszlachetny — 50% jej pierwotnej wartości.

Towarzystwa Ubezpieczeń stosują najniższą taryfę ubezpieczeniową.

Cena czystej blachy cynkowej wynosi obecnie Ł. 30.—.— czyli zł. 1.290 za 1.000 kg.

Używajcie zatem do krycia dachów tylko materiału najtańszego i najlepszego, jakim jest

CZYSTA BLACHA CYNKOWA

Wszelkich fachowych informacji udziela bezpłatnie:

BIURO ROZDZIELCZE ZJEDNOCZONYCH POLSKICH WALCOWNI BLACHY CYNKOWEJ
w Katowicach, ul. Marjacka 11 (Górny Śląsk). Tel. 12-61 i 7-73.

POSADZKI SKAŁODRZEWNE

MAGNETYZOWO-AZBESTOWO-DRZEWNE (KSYLOLIT)

Jednolite, ogniotrwałe, elastyczne, niegnijące, ciepłe, higieniczne w różnych kolorach
W GATUNKACH:

Jedno lub Dwuwarstwowa — dla biur, szpitali, hoteli, mieszkań
Podłoga ubijana dla fabryk, magazynów koszar i t. p. — do froterowania
Podłoga ślepa (jastrych) bardzo twarda pod linoleum, posadzki dębowe, dywany itp.
Stopnie, Parapety, Posadzki „Lastrico“ — dobre przyklejanie lub gwoźdzenie,
oraz wszelkie wyroby cementowe.

Najsolidniej i z dokładną znajomością składników
i według długoletniego doświadczenia wykonuje:

EDMUND SZMIDT

WYTWÓRNIA WYROBÓW BETONOWYCH I KSYLOLITOWYCH

WARSZAWA, AL. GRÓJECKA 56

TELEFON 328-39 i 311-08

Firma wykonała dotąd przeszło 250.000 m². posadzek. Referencje na żądanie

UWA GA: Wprowadzone w handlu powyższe posadzki pod różnymi nazwami są
niczem innym jak mieszaniną skałodrzewną określoną w Niemczech
i Austrii ogólną nazwą „Steinholz“

ADAM ZAGRABSKI

Stolarnia Mechaniczna

WARSZAWA, UL. CHŁODNA 8. TELEF. 426-85

M E B L E

OD NAJSKROMNIEJSZYCH DO LUKSUSOWYCH

„CEMUNIT“

sp. z ogr. odp.

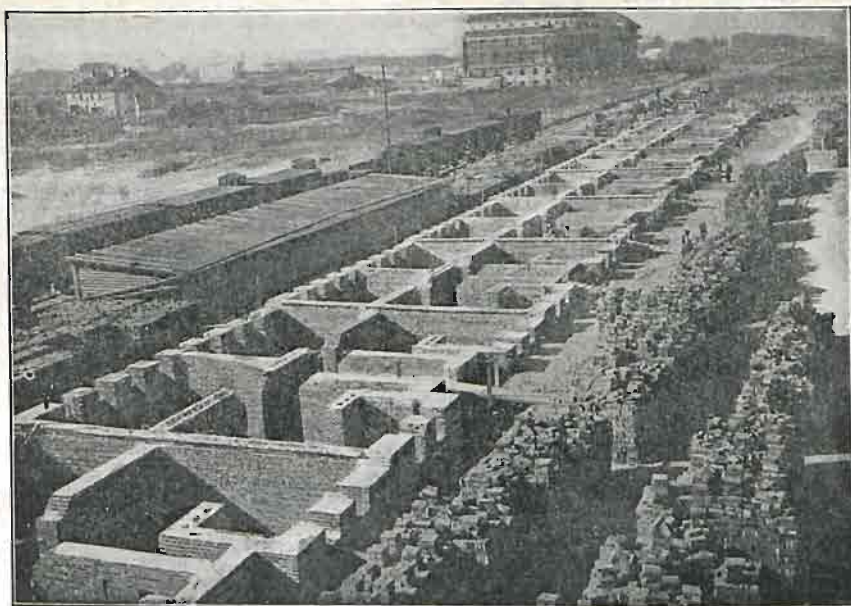
Warszawa, Żelibórz, ul. Ustronie, róg

Marymonckiej, Warsz. Spóldz. Mieszk.

LWÓW, ul. Szumlańskich 17, tel. 40-02

Nowy materiał i konstrukcja budowlana (patent angielski)

Taniość — Szybkość budowy — Ciepłota

OSIEDLE MIESZKANIOWE NA ŻOLIBORZU BUDUJE
SPOŁECZNE PRZEDSIĘBIORSTWO BUDOWLANE
SPÓŁDZIELNIA Z ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ OGRANICZONĄ
WARSZAWA, KRAKOWSKIE PRZEDMIEŚCIE 5 m. 3, TEL. 318-12

FIRMY
KTÓRYM
ZALEŻY
NA
OBSTALUNKACH **OGŁASZAJĄ STALE**

w piśmie

„DOM, OSIEDLE, MIESZKANIE“

Redakcja i Administracja: Krak.-Przedmieście 5, m. 3. Telef. 202-05

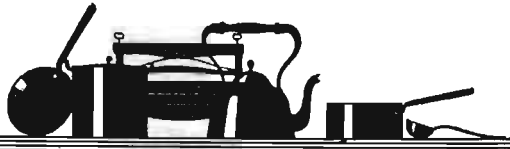
BIURO INSTALACYJNO-
TECHNICZNE

Inż. Cz. Zarzeckiego

w Warszawie, ul. Marszałkowska 79, telefon 232-88

WYKONYWA: Ogrzewanie centralne, Wentylacje, Wodociągi, Kanalizacje, Szusznarnie,
Pralnie mechaniczne, Kuchnie parowe, Dezynfekcje.

WYPRAWY KUCHENNE
OD ZŁ. 175

KRZYSZTOF **BRUN i SYN**

PLAC TEATRALNY — MARSZAŁKOWSKA 124
MARSZAŁKOWSKA 68 NOWY ŚWIAT 41

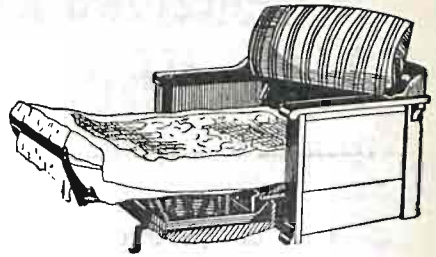
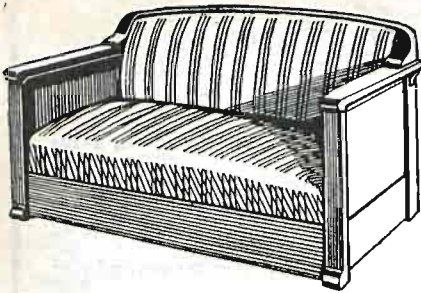
BIURO TECHNICZNE
ZAJĄCZKOWSKI, SZEWCZYKOWSKI i S-KA
INŻYNIEROWIE

WARSZAWA ŚLISKA Nr. 9

TELEFONY: 89-10 Zarząd, 15-05 Wydział tech-
niczny, 165-12 Magazyn.

◆
Ogrzewanie centralne, Wodociągi, Kana-
lizacje, Pralnie mechaniczne, Kuchnie pa-
rowe, gazowe, Suszarnie do wszystkich
celów i materiałów, Urządzenia oczy-
szczania ścieków. Projekty i kosztorysy
na każde żądanie.

w dzień

**TAK WYGLĄDA KANAPA-ŁÓŻKO
„AMERYKANKA”**

w nocy

W dzień „AMERYKANKA” jest wygodną i pod każdym względem elegancką kanapą z oparciem i siedzeniem na normalnych sprężynach.

W nocy „AMERYKANKA” jest wygodnym łóżkiem na dwie osoby ze sprężynowym materacem.

Cała pościel chowa się do środka. Łóżko szpeci i zawadza, upiększa pokój kanapa — łóżko „AMERYKANKA”. Prawnie zastrzeżono.

Wykonanie solidne. Wygląd elegancki. Wybór duży. Trwałość gwarantowana. Ceny zwykłych kanap. Interesujące katalogi na żądanie

FABRYKA MEBLI „AMERYKANKA” BYDGOSZCZ, ŚW. TRÓJCY 14

ODDZIAŁ W WARSZAWIE, SIENNA 19 m. 10.

DO NOWOCZESNYCH URZĄDZEŃ
W GOSPODARSTWIE DOMOWYM

GAZOWNIA MIEJSKA

POLECA:

KUCHNIE

łącznie z piecykami do pieczenia poczynając od ceny zł 225.—

KOMPLETY ŻELAZEK DO PRASOWANIA od ceny zł. 43.50.—

Aparaty do nagrzewania wody:

PIECE KĄPIELOWE jednoczerpalne do łazienek od ceny zł. 330.—

PIECE KĄPIELOWE wieloczerpalne do łazienek t. j. obsługujące wannę, umywalkę i t. p. od ceny zł. 550.—

GRZEJNIKI DO WODY CIEPŁEJ na zmywaki od ceny zł. 215.—

WRZĄTNIKI do gotowania wody od ceny zł. 600.—

PIECE OGRZEWALNE różnych typów i sprawności ogrzewalnej.

Pocztowa Kasa Oszczędności

DZIAŁ UBEZPIECZEŃ NA ŻYCIE

Zgłoszenia o ubezpieczenia na życie bez badania lekarskiego przyjmują:

CENTRALA I ODDZIAŁY P. K. O.

WSZYSTKIE URZĘDY POCZTOWE NA TERENIE RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
ORAZ UPEŁNOMOCNIENI ZASTĘPCY

Ubezpieczeni uczestniczą w zyskach Działu Ubezpieczeń P. K. O.

Po opłaceniu składek za 3 lata P.K.O.
wydaje pożyczki pod zastaw polis.

Ubezpieczenie opiewa na złote w złocie

Ubezpieczeni nie opłacają opłat stemplowych.

Wrazie śmierci wskutek nieszczęśliwego wypadku
P. K. O. wypłaca podwójną sumę ubezpieczenia.

D O R A D C A
P R Z Y J A C I E L E M
O R Ę D O W N I K I E M
K A Ż D E G O S T O L A R Z A
J E S T

„PRZEGLĄD STOLARSKI”

odznaczony na p. P. W. K. w Poznaniu wielkim srebrnym medalem, dwutygodnik, wychodzący na 1 i 16 każdego miesiąca. Organ Związku Polskich Cechów Stolarskich, jedyne tego rodzaju czasopismo zawodowe w Polsce, istniejące czwarty rok. Ilustracje, wkładki i detaliczne wzory. Bezpłatny dodatek „Młody Stolarz”.

Dla stałych abonentów bezpłatna porada prawna i fachowa.

Na żądanie okazowe numery bezpłatnie!

„P A R”, — POLSKA AGENCJA REKLAMY

POZNAŃ, Aleje Marcinkowskiego 11 — P. K. O. Nr. 201, 195.

ROCZNIK PIERWSZY (ROK 1929)

MIESIĘCZNIKA

„DOM — OSIEDLE — MIESZKANIE”

Z POWODU WIELKIEGO ZAPOTRZEBOWANIA
ROCZNIK NA WYCZERPANIU

Cena rocznika bez oprawy zł. 15

„ „ w oprawie zł. 16

DO NABYCIA

W ADMINISTRACJI, WARSZAWA, KRAK. PRZEDMIEŚCIE 5 m. 3

BUDOWNICZY

ROCZNIK VI

CZASOPISMO POŚWIĘCONE SPRAWOM
PRZEMYSŁU BUDOWLANEGO

Organ Stowarzyszenia zawodowego budowniczych, kierowników
robót, techników i przemysłowców budowlanych we Lwowie,
ulica Grodzickich 1, — telefon 42-88

WYCHODZI W PIERWSZEJ POŁOWIE KAŻDEGO MIESIĄCA

Cena abonamentu: 6 zł. półrocznie przek.

P. K. O. Warszawa, Konto: 152.580

Cena ogłoszeń minimalna, rabaty maksymalne.

Bank Handlowy w Warszawie S. A.

Rok założenia 1870

Centrala w Warszawie, ul. Traugutta 7/9

Kapitał zakładowy 20.000.000

Kapitał rezerwowy 4.454.900

Adres telegraficzny Centrali i wszystkich Oddziałów
z wyjątkiem Wilna:

„Handlobank“

Adres telegraficzny Oddziału w Wilnie:

„Handlowy-Wilno“

ODDZIAŁY MIEJSKIE: KRÓLEWSKA 6, TŁOMACKIE 1.

Oddziały prowincjonalne: Baranowicze, Będzin, Brześć
n/Bugiem, Częstochowa, Kalisz, Poznań, Katowice, Kowel,
Kraków, Lublin, Lwów, Łódź, Płock, Radom, Równe,
Sosnowiec, Wilno, Włocławek.

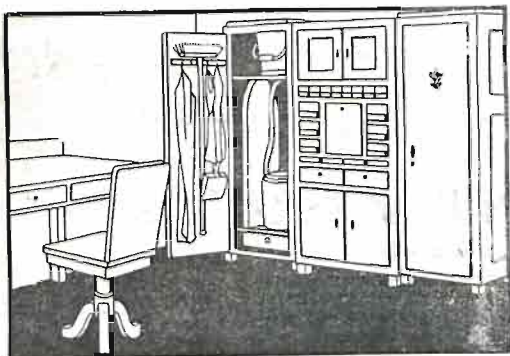
CONCO

ROZWIĄZUJĄ KWESTJE IZOLACJI: DACHÓW, TARASÓW,
JEZDNI, MOSTÓW, MURÓW, FUNDAMENTÓW I T. D.
KONSERWUJĄ WSZELKIE MATERJAŁY. KŁADZONE NA
ZIMNO, NAWET W CZASIE DESZCZU.

WARSZAWA, — ŻELAZNA № 38 m. 2, TELEFON 304-88

JENER. REPR. H. STANKIEWICZ I B. NOWAK, INŻ. ARCH.

Przemysł Drzewny Herman Schütt, Czersk, Pomorze

Kuchnie Schuetta

Meble domowe

Schuetta

są idealnym urządzeniem dla każdego mieszkania.

Modna forma — doskonale wykonanie.

CENY NISKIE.

Marka
ochronna.

PRZEDSTAWICIEL:

W. RYDZEWSKI, Warszawa

NOWOGRODZKA 31 m. 19. Tel. 16-21.

Centralne Ogrzewania wszelkich systemów

OGRZEWANIE PAROWIETRZNE SYSTEMU SIMON

Specjalność: **Grzejniki (Radjatory) stalowe spawane**
STACJE WODNE PNEUMATYCZNE SYSTEMU „SMOK” — DLA STUDNI GŁĘ-
BOKOŚCI DO 500 m., ZBIORNIKI NA WODĘ, CHŁODNIE MECHANICZNE
DOMOWE I CENTRALNE, WENTYLACJE, PRALNIE MECHANICZNE, KUCH-
NIE PAROWE, KOTŁY PAROWE. **Projekty i oferty na życzenie.**

GÓRNOŚLĄSKIE TOWARZYSTWO BUDOWY RUROCIĄGÓW

Spółka z ogr. odp.

Tel. 84, 1111. **„GÓTOBÓR” TARNOWSKIE GÓRY** Tel. 84, 1111.

Biura własne i zastępstwa: **Warszawa Al. Ujazdowska 36.**

POSAZKA JEDNOLITA LINOTOL

BEZ SZPAR I SZCZELIN, CIEPŁA, TRWAŁA,
ELASTYCZNA, NIEPEKAJĄCA, W RÓŻNYCH
KOLORACH, ODPORNA NA KWASY I ŁUGI

na zasadzie licencji

„THE LINOTOL Co. LTD.”

w Aarhus (Danja)

WYKONYWA W KRAJU FIRMA

Inż. ZYGMUNT ŁADA I S-ka

Sp. z ogr. odp.

WARSZAWA, TRAUOGUTTA 2, TELEFONY: 1-84 i 3-84

PRZEDSTAWICIELE:

KATOWICE. Herman Meyer, ul. Powstańców 5, telefon 350.

LWÓW: Towarzystwo Handlowo-Ajenturowe Sp. Akc. (dawn. Herman Meyer). Oddział we Lwowie, ul. Piłsudskiego 11, telefon 465.

POZNAŃ: Edward Tomaszewski, ul. św. Marcina 66, telefon 26-30.

RADOM: Inż. Stefan Kaluscha, ul. Żeromskiego (Lubelska) 33, tel. 67.

TOWARZYSTWO PRZEMYSŁU METALOWEGO K. RUDZKI i S-ka

SP. AKC.

WARSZAWA, ul. Fabryczna Nr. 3.

Wybudowało w Warszawie DOM STALOWY

Płaskiżczyna zabudowania 69 m.²

SYSTEMU BR. BÖHLER
ARCH. A. SCHMIDT
PATENT ZGŁOSZONY

ULICA GROCHOWSKA
DOJAZD TRAMWAJEM
Nr. 24 DO KOŃCA LINJI

TOW. AKC.

WARSZ. FABRYKI MEBLI STYLOWYCH

„Z. SZCZERBIŃSKI i S-ka“

W A R S Z A W A

ZARZĄD I SPRZEDAŻ: PLAC MAŁACHOWSKIEGO 2

TELEFONY: 21-09, 42-62, 42-74.

FABRYKA: ul. DZIELNA 64-72

TELEFONY: 21-09 95-58

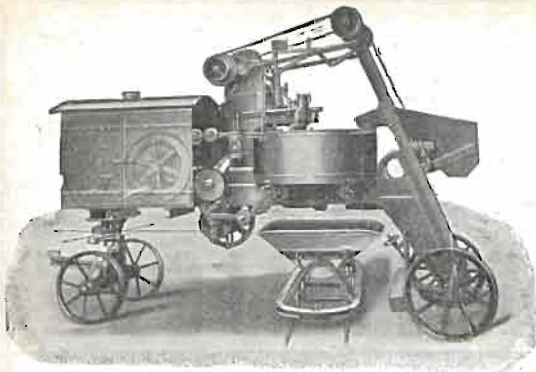
WYTWÓRNA MEBLI STYLOWYCH i NOWOCZESNYCH

WYTWÓRNA POKRYĆ MEBLOWYCH

CAŁKOWITE URZĄDZENIA HOTELI, BIUR,

BANKÓW, SKLEPÓW, KAWIARŃ i t. d.

NA WYSTAWIE „MIESZKANIE NAJMNIJSZE”
przeciwbieżne-szybkomieszarki

patentu „EIRICH”

Jako **BETONIARKI**
do wyrobu: **BETONIARKI**
betonu, suchej zaprawy, jak i do
gaszenia wapna

Do budowy

DRÓG smołowcowych i betonowych
Przenośne i nieprzenośne
nadające się dla każdego napędu.

Reprezentacja na Polskę

KATOWICE, pl. Wolności 9 „Polgrem”

Mechaniczny Warsztat Stolarski Jan Kozłowski

Warszawa, ul. Białolecka 33.

Telefon 241-05.

WYKONYWA WSZELKIE ROBOTY BUDOWLANE.

GÓRNOŚLĄSKIE TOWARZYSTWO AKCYJNE DLA PRZEMYSŁU DRZEWNEGO

SPECJALNOŚĆ: FABRYKACJA BECZEK I SKRZYNEK

ADRES DLA TELEGRAMÓW:

DRZEWO TARNOWSKIE GÓRY

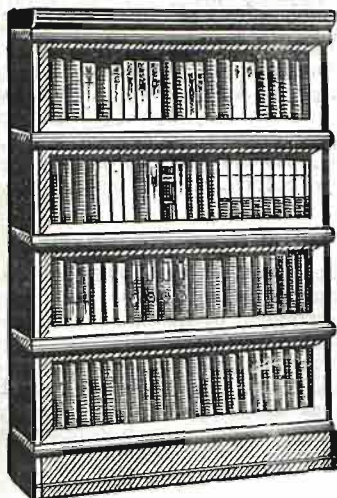
TELEFONY Nr. 1201 i 1202

ODDZIAŁ:

Wschodnio - Małopolskie Domeny telef. Nr. 1203
TARNOWSKIE GÓRY

NIEZBEDNA W KAŻDYM DOMU

**SKŁADANA
SZAFKA BIBLIOTECZNA**

ODDZIELNIE ZESTAWIANE
PÓLKI DAJĄ MOŻNOŚĆ
STOPNIOWEGO POWIĘKSZENIA
KSIĘGOZBIORU.

Tow. BLOCK-BRUN,

SP. AKC.

WARSZAWA — HOTEL BRISTOL

ODDZIAŁY: Katowice, Kraków, Lwów, Łódź, Poznań, Wilno, Gdańsk.

PRODUKCJA KRAJOWA

„CELOLIT“ patentowany lekki beton porowaty, wyrabiany jako
BLOKI BUDOWLANE dla murów dźwigających
PŁYTY do ścianek działowych
PŁYTY do izolacji ścian, dachów i stropów
PŁYTY DACHOWE & BELKI zbrojone
IZOLACJA (Otuliny) do rur, kotłów i t. p.
oraz jako materiał TŁUMIĄCY GŁOS w stropach, ścianach, podłogach i t. p.

SPECJALNE KONSTRUKCJE „IZOBET“

Wyłączna sprzedaż i wszelkie informacje w firmie

„STAMAT“

Warszawa Nowy Świat 3, tel. 245-89, 96-36

Wystawiamy na wystawie „Najmniejsze Mieszkanie“.

BETON I SPOSOBY JEGO PRZYRZĄDZANIA

FUNDAMENTY BETONOWE POD MAŁE BUDYNKI

BETON W ZASTOSOWANIU DO HIGJENY

NARŁADY
ZWIĄZKI POLSKIEJ FABRYKI
PORTLAND-CEMENTY

WARSZAWA
1921

Omawia własności cementu portlandzkiego i umiejętność jego przechowanie, sposoby przyrządzania zaprawy i mieszanki betonowej, racjonalny dobór składników, badanie ich i ustosunkowanie pod względem ilościowym, wpływ ilości wody dodanej w mieszaniu na wytrzymałość betonu oraz wiele innych podobnych zagadnień, warunkujących otrzymanie doskonałego betonu.

—oo—

Porusza następujące zagadnienia, jak: fundamenty betonowe w wykopach ziemnych, deskowanie, ustawianie deskowań, ściany piwniczne z pustaków, ściany piwniczne nieprzemakalne, układanie podłóg w suternach z betonu, słupy betonowe, schody piwniczne i wiele innych podobnych rzeczy.

—oo—

Uświadamia czytelnika o niebezpieczeństwie much i szurów w niechlujnych domostwach, o rozmnażaniu się zarazków chorobotwórczych w niehigienicznych dołach kloacznych, ustępach i gnojownikach. Podaje popularny opis budowy dołu biologicznego, higienicznego ustępu betonowego, higienicznych studni z kręgów betonowych oraz budowę zbiorników i racjonalnych gnojowników.

—oo—

Kto interesuje się temi broszurami może otrzymać, je za zwrotem kosztów przesyłki pocztowej (25 groszy od jednej broszury znaczkami pocztowymi) podając dokładny swój adres, zajęcie lub zawód, do biura:

DZIAŁ TECHNICZNY CENTROCEMENTU

Spółki z ogr. odp.

WARSZAWA

AL. JEROZOLIMSKIE № 47

TOWARZYSTWO HANDLOWO-PRZEMYSŁOWE **MIECZYŚLAW ZAGAJSKI**

Spółka Akcyjna

ZARZĄD W WARSZAWIE, ul. ŻÓRAWIA 3

TELEFONY: 297-47, 297-53, 57-36, 60-20, 57-37

DOSTARCZA

Z REPREZENTOWANYCH I WŁASNYCH FABRYK I SKŁADÓW:

„CEMENT BAUXYTOWY, HERAKLITH, MAGNE-
ZYT, CEGŁĘ, WAPNO, SMOŁĘ, LEPNIK, PAPE,
PRODUKTY SMOŁOWCOWE, CHEMIKALJA, MA-
TERJAŁY OPAŁOWE i t. d.”

Przedsiębiorstwo Techniczno-Budowlane

„T E K T O N“

Warszawa,

Sp. z ogr. odp.

Kredytowa 16. Tel. 83-41

Budowa domów, fabryk, dróg bitych, konstrukcje żelbetowe,

PLANY — KOSZTORYSY

Własne Stolarnie Mechaniczne.

Własne Składy Materiałów Budowlanych.

CENTRALA HANDLOWA

T-wa Popierania Przemysłu Ludowego

Warszawa, ul. Tamka 1. Filja — ul. Bracka 18

poleca najtaniej hurtowo i detalicznie

**tkaniny ornamentalne lniane i wełniane,
płótna, kilimy, hafty, koronki, ceramikę
ludową, meble i inne wyroby koszykarskie.**

DOM murowany z OGRODEM cztery pokoje, trzy oświetlone al-
kowsy, wanna, W. C., budynek go-
spodarczy murowany, pokój, kuchnia, sieni. Przystanek kolejowy w miejscu.
12 minut jazdy koleją z Warszawy—szesnaście par pociągów dziennie.

Zaraz do sprzedania.

Oferty do Administracji „DOM-OSIEDLE-MIESZKANIE — Warszawa,
ul. Krakowskie Przedmieście 5 m. 3 pod „DOM z OGRODEM”

meko

nowoczesne meble kolorowe

warszawa

zórawia 24^a m. 3.

tel. 149-71.

TARTAKI PAROWE

J. SADOWSKI i M. GOLDIN

WARSZAWA — Błońska 4 i Radzymińska 120. Tel. 252-98 i 21-34

Hurtowa i detaliczna sprzedaż materiałów budowlanych,
przyjmowanie wszelkich obstalunków oraz wyrabianie dykt.

FABRYKA OKUĆ BUDOWLANYCH

B-cia LUBERT Sp. Akc. — Założona w roku 1891

Biuro i Składy: Warszawa, ul. Złota 34. Telefony: 47-35 i 90-10,

Fabryka w Warce, starostwo Grójeckie.

Specjalność fabryki: okucia do drzwi i okien od zwyczajnych do najzobniejszych

Związek Fabrykantów Dykt i Fornierów w Polsce

N. Cukier — Warszawa, ul. Twarda 10

Zakłady Przemysłowe „DYKTA” sp. z o. o. — w Ostrowie, woj. Poznańskie.

A. Edelsztejn i Jachniuk — Kostopol, woj. Wołyńskie

E. Hasbach — Białystok — Dojlidy

Bracia Konopaccy—Mosty) Biuro: Warszawa,

Bracia Konopaccy—Szczuczyn) Al. Ujazd. 39

A. Kleiman — Warszawa, ul. Ceglana 17

A. Mercier — Pińsk, ul. Wodociągowa 1

„Oikos” — Lwów, ul. 3-go Maja 16

„Oswa” — Bydgoszcz, ul. Promenada 26

Towarzystwo B-ci L. i Al. Lourie — Pińsk

Tow. Przemysłowo-Leśne—Warszawa, ul. Królewska 35

Włocławska Fabryka Przetworów Drzewnych M. L. Opatawski — Włocławek

G n o m

Sp. Akc. Warszawa—Zygmuntowska 8, telef. 104-46

Masowa produkcja
stolarszczyzny budowlanej
Specjalność — okna szwedzkie

BIURO TECHNICZNE
INSTALATOR
E. BOBER-MILEWSKI i S-ka
(Zjednocz. Technicy)

WARSZAWA. ZARZĄD Nowy - Świat 36
tel. 74-06.

MONTAŻ i MAGAZYN: Nowy - Świat 36, tel. 264-98
SKŁADY: Grójecka 60 (pos. własna)

OGRZEWANIE CENTRALNE wszelkich systemów, przewietrzanie, kuchnie parowe, suszarnie, pralnie mechaniczne, dezynfekcje, kanalizacje, wodociągi, kąpielowe natryski, łaźnie, stacje biologiczne, pompy, filtry, zakłady lecznicze, i t. p. urządzenia sanitarne. Nowe urządzenia, gruntowne reperacje, konserwacje.

PROJEKTY — KOSZTORYSY — PLANY — EKSPERTYZY

TORFOLEUM TEKTON

polecają

**E. DUTLINGER
i A. BOROWIK**

Warszawa, Próżna 10.

Telefony: 260-55, 24-65, 439-58

Składy: Srebrna 4

Telefon 5-12

WYDAWNICTWA ROK III.

WYDAWNICTWA ROK III.

INFORMATOR-KALENDARZ BUDOWLANY

NA ROK 1930 POD REDAKCJĄ:

DYR. PAŃSTW. SZKOŁY BUD. PROF. ARCH. **A. GRAWIER**,
INŻ. ARCH. **B. PAWLUCIA** ORAZ BUD. **I. PIANKO**.

NIEZBĘDNY DLA KAŻDEGO STYKAJĄCEGO SIĘ Z BUDOWNICTWEM.

Format kieszonkowy—Cena egzemplarza złotych 10.

Do nabycia we wszystkich księgarniach.

Administracja i Skład Główny: WARSZAWA, KRUCZA 24, Tel. 142-50 i 215-09.

Na prowincję wysyłamy za zaliczeniem.

REPREZENTACJE: na **Małopolskę i Śląsk**. GEBETHNER i WOLF, KRAKÓW, KROWODERSKA 31, na **Poznańskie i Pomorze**: KS. ŚW. WOJCIECHA, POZNAŃ, MARCINKOWSKIEGO 22, na **Łódź i Okręg Łódzki**, GEBETHNER i WOLF, ODDZIAŁ W ŁODZI, PIOTR-KOWSKA 105.

FABRYKA

JAN SERKOWSKI Sp. Akc.

Warszawa, ul. Nowolipie 76/78.

Telefony: 6-12 i 163-87.

Gazowe

AUTOMATYCZNE PIECE KAPIELOWE, jedno i wielo-
czerpalne

KUCHNIE i kuchenki z palnikami oszczędnościowymi
ŻELAZKA do prasowania

Elektryczne

ŻYRANDOLE i LAMPY

Oświetlenie dla kin, teatrów, szkół i t. p.